

Collective Monograph

Theoretical and Practical Aspects
of Development of Legal Knowledge,
National Security and Physical
Education of Citizens

Edition 1

2021-2022 | **Primedia eLaunch**

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT OF LEGAL KNOWLEDGE, NATIONAL SECURITY AND PHYSICAL EDUCATION OF CITIZENS

Collective Scientific Monograph

EDITION 1

Dallas
2021-2022

Primedia eLaunch
E-book conversion, distribution & marketing

Editor in Chief: Shneider B.

Scientific Editor: Tomkins R.

Compilers: NGO European Scientific Platform (Ukraine)

21037, Ukraine, Vinnytsia, Zodchykh str. 18/81

Publisher: Primedia eLaunch LLC (USA)

TX 75001, United States, Texas, Dallas

Authors of the monograph:

Brzezicki T. – Dr. Hab.

Demenko M. – Ph.D (Military Sciences)

Doska O. – Ph.D (Engineering)

Fomenko D. – Ph.D (Engineering)

Holubnychyi D. – Ph.D (Engineering)

Kalmykov V.G. – Ph.D (Engineering)

Kobziev V. – Ph.D (Engineering)

Kornieiev P.

Kryvtsov A.

Kryvtsov O.

Lukianchuk V. – Dr.S (Engineering)

Malyshev O.V. – Ph.D (Engineering)

Nikolaiev I. – Ph.D (Engineering)

Novichenko S. – Ph.D (Military Sciences)

Oleinykov S. – Ph.D (Law)

Onishchenko N. – Dr.S (Law)

Onishchuk V.

Saveliev A.

Suniehin S. – Ph.D (Law)

Tkachenko P.

Tretiak V. – Ph.D (Engineering)

Tsarenko O. – Ph.D (Politics)

Vasylyev V. – Ph.D (Engineering)

Voitko O. – Ph.D (Military Sciences)

Zapara D.

In the collective scientific monograph, researchers consider issues of implementation of the state information police and ensuring information security of Ukraine, tax systems in Polish tax law and the capabilities of Ukraine and USA defense planning. Gender relations are discussed as a factor of development of civil society. Scientists analyze criminal legal and criminological characteristics of violation between military services and a functional model of information security control system. The question of the description model of the problem of justification is being also discussed as long as the reflection of transport aircraft.

Book is publicly available according to the definition of open access under the Budapest Open Access Initiative (BOAI).

Book's chapters are licensed under the Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International License.

CONTENT

Chapter I. Voitko O., Onishchuk V.

The concept of implementation of the state information policy and ensuring information security of Ukraine (in the conditions of the conflict with the Russian Federation) 4

Chapter II. Brzezicki T., Kornieiev P.

In dubio pro tributario –the principle of resolving doubts in favor of the taxpayer in Polish tax law20

Chapter III. Kalmykov V. G., Malyshev O. V.

The capabilities at USA and Ukraine defense planning: comparative observations.....26

Chapter IV. Onishchenko N., Suniehin S.

Gender relations as a factor in the development of civil society: realities and prospects39

Chapter V. Research group: Kryvtsov A., Kryvtsov O., Tsarenko O.

Reflection of transport aircraft of the state enterprise «Antonov» in the development of modern numismatics.....49

Chapter VI. Tkachenko P.

Criminal legal and criminological characteristics of violation of the statutory rules of relationship between military services exclusively..... 60

Chapter VII. Holubnychyi D., Tretiak V., Zapara D., Demenko M., Novichenko S., Doska O., Saveliev A.

Functional model of information security control system 68

Chapter VIII. Lukianchuk V., Nikolaiev I., Vasyliiev V., Zapara D., Fomenko D., Kobziev V., Tretiak V.

Descriptive model of the problem of justification of the cost of the full life cycle of a zenith rocket system using information technologies 80

Chapter IX. Oleinykov S.

Legal restrictive imperatives for power: types and composition92

Войтко Олександр Володимирович¹ , Онішчук Володимир Сергійович²

Voitko O.

Onishchuk V.

КОНЦЕПЦІЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ (В УМОВАХ КОНФЛІКТУ З РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ)

THE CONCEPT OF IMPLEMENTATION OF THE STATE INFORMATION POLICY AND ENSURING INFORMATION SECURITY OF UKRAINE (IN THE CONDITIONS OF THE CONFLICT WITH THE RUSSIAN FEDERATION)

АНОТАЦІЯ:

Аналіз подій з початку загострення відносин між Україною та Російською Федерацією свідчить про неефективність інформаційної політики, нескоординованість діяльності різних суб'єктів забезпечення інформаційної безпеки держави, слабку присутність України в світовому інформаційному просторі, тощо. В той же час проблеми забезпечення інформаційної безпеки держави та проведення дієвого комплексу заходів контрпропаганди, реалізації інформаційної політики, спрямованої на консолідацію українського суспільства та міжнародної спільноти з метою стримування збройної агресії, визначені вищим воєнно-політичним керівництвом України як найбільш пріоритетні. На спроможності України щодо адекватного реагування на виклики та ризики у воєнній сфері негативно впливають різні внутрішні та зовнішні фактори. Одним із основних є недостатні та непрофесійні зусилля органів державної влади України у сфері протидії пропаганді та інформаційно-психологічним операціям Російської Федерації. Тому виникає потреба в розробленні системи поглядів та визначення задуму дій воєнно-політичного керівництва України, щодо реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України та законодавчого визначення концептуального документу. Також важливість даного факту полягає в тому, що після відновлення територіальної цілісності України основна мета воєнної політики полягатиме в запобіганні виникненню нових збройних конфліктів, системному зміцненні обороноздатності держави, підвищенні ролі та авторитету України на міжнародній арені.

¹ канд. військ. наук, заступник начальника кафедри застосування інформаційних технологій та інформаційної безпеки

Національний університет оборони України імені Івана Черняховського, УКРАЇНА

Candidate of Military Sciences, Deputy head of the department of information technologies and information security employment

The National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskiy, UKRAINE

² провідний інженер 634 Головного військового представництва

Міністерство оборони України, УКРАЇНА

Senior engineer 634 Head office military missions

The Ministry of Defence of Ukraine, UKRAINE

ABSTRACT:

The events analysis since the beginning of the aggravation of relations between Ukraine and Russia evidences about the inefficiency of information policy, incoordination of activity of different subjects of ensuring the information security of the state, the weak presence of Ukraine in the world information space etc. At the same time, the problems of ensuring the information security of the state and realization of effective set of counter-propaganda measures, realization of information policy, aimed at consolidating Ukrainian society and the international community for the purpose of suppression of armed aggression are identified by the higher military-political governance of Ukraine as the most priority. Various internal and external factors negatively affect at the ability of Ukraine to adequately respond to challenges and risks in the military sphere. The insufficient and unprofessional efforts of Ukraine's state authorities in the field of counteraction to the Russian Federation's propaganda and information-psychological operations are the most important ones. That's why there's necessity of development the system of opinions and determination of the plan of the higher military-political governance's of Ukraine actions regarding the implementation of state information policy and providing of information security of Ukraine and legislative definition of a conceptual document. Besides the importance of this fact consist in that after the restoration of the territorial integrity of Ukraine the main aims of military policy will be prevention the emergence of new armed conflicts, systematic strengthen the state's defense capability and increasing the role and authority of Ukraine in the international area.

ВСТУП.

Збройна агресія Російської Федерації проти України, яка здійснюється з лютого 2014 року, має складний комплексний гібридний характер. Впливи здійснюються як одночасно, так і послідовно, фактично на всі сфери життєдіяльності нашої держави, причому отримані результати в одній сфері відразу використовуються для посилення інших напрямів. Досягнуті результати за різними напрямками гібридної війни демонструються міжнародній спільноті, власному населенню та населенню країни-противника для досягнення загальної мети війни – прийняття противником необхідних умов [1].

Аналіз російських офіційних документів стратегічного планування та їх обґрунтування, виконане Російським інститутом стратегічних досліджень на замовлення адміністрації Президента Російської Федерації, свідчить, що Росія розглядає війну як визначальний чинник у майбутніх міжнародних відносинах. Її інформаційна політика, в майбутньому, матиме виключно агресивний характер.

Метою російської “гібридної війни” проти України є утримання України під контролем Російської Федерації та досягнення інших своїх інтересів, використовуючи загрозу збройного конфлікту з Україною. Однією з найважливіших складових цієї війни є інформаційна складова, яка є

засобом впливу на рішення воєнно-політичного керівництва; створення необхідних умов для успішних дій збройних формувань (звичайних та іррегулярних); виправдання власних дій та засудження дій противника; мотивації цільових аудиторій до необхідної поведінки; впливу на функціонування систем управління, життєзабезпечення, інфраструктури, транспорту тощо (кіберскладова); мобілізації ресурсів: особового складу для різних складових сектору безпеки і оборони; добровольчих рухів та волонтерської допомоги; різних суб'єктів для безпосередньої участі в інформаційній війні (створення, поширення, знищення, блокування інформації).

ПРОБЛЕМА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.

Результати інформаційних кампаній Російської Федерації проти України та міжнародної спільноти (щодо їхньої підтримки України та засудження Російської Федерації) свідчать про повну перевагу противника в інформаційному просторі та недостатні зусилля, які Україна прикладає для реалізації власної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки. Особливо небезпечною є повна перевага Російської Федерації в інформаційному просторі тимчасово окупованих територій та провідних країн світу, які підтримують Україну.

Частково це пояснюється різницею в підходах до організації роботи ЗМІ, просування власних духовних, інтелектуальних, культурних тощо цінностей у світі, створення та розвитку спеціалізованих структур (сил), призначених для ведення інформаційної боротьби; різними видатками з державного бюджету країн на реалізацію інформаційної політики.

Так, на відміну від України, Російська Федерація утримує більше 80% власних ЗМІ, в тому числі міжнародні (Russia Today та Спутник) за кошти державного бюджету. Безпосередньо з бюджету Російської Федерації фінансуються гранти на розвиток російських цінностей, підтримку російської мови, просування російської культури, практично, у всіх країнах світу, які розподіляються через Фонд “Русский мир”, засновником якого є Президент Російської Федерації. Тільки на розвиток ЗМІ та на гранти в бюджеті Російської Федерації щороку передбачається близько 1 млрд. євро (в бюджеті України в 2018 році передбачалось виділення 29,3 млн. євро на

фінансування всієї інформаційної політики; в 2019 році ця сума становила вже 18,5 млн. євро).

Також, принципово відрізняються підходи до формування системи органів ведення інформаційної боротьби: Російська Федерація основну увагу приділяє створенню та розвитку виконавчих підрозділів (ЗМІ, військ інформаційних операцій, цивільних інформаційних та аналітичних агенцій тощо); В Україні, переважно, спеціалізовані структури створюються у складі тих чи інших органів управління і одночасно виконують функції, як управлінські, так і щодо проведення інформаційних заходів.

Крім постійного інформаційного впливу з боку Російської Федерації, на різні сфери життєдіяльності України здійснюються різні інформаційні впливи з боку інших країн, які намагаються досягнути в Україні своїх цілей.

В той же час, позиція України в світі представлена дуже слабо. Це обумовлене відсутністю розвиненої мережі іноземного мовлення, слабкою представленістю українських інформаційних матеріалів в провідних іноземних ЗМІ, безсистемністю роботи з українською діаспорою, недостатньою кількістю заходів публічної дипломатії.

Інша проблема полягає в недостатній захищеності населення України від інформаційних впливів, що в свою чергу, унеможлиблює самоідентифікацію українців, як єдиної нації та створює загрозу фрагментації українського суспільства за політичними, економічними, культурними, релігійними та соціальними ознаками. Це обумовлене неузгодженістю державної інформаційної політики, яка реалізується різними державними інституціями, відсутністю єдиного загальнодержавного наративу та низькою медіаграмотністю громадян України.

Головною проблемою реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України є відсутність координації діяльності всіх державних інституцій в інформаційному просторі, конкуренція між ними, спрямованість значної частини інформаційних заходів на створення іміджу кожної інституції, а не на досягнення цілей держави. Невирішення зазначеної проблеми приводить до неоднозначного розуміння державної інформаційної політики різними верствами населення України, населенням тимчасово окупованих територій, керівництвом та населенням країни-агресора Російської Федерації, міжнародної спільноти; дублювання функцій моніторингу інформаційного простору; неякісного та несвоєчасного виявлення, оцінювання та прогнозування наслідків загроз інформаційній безпеці України; ускладнення процесу обміну інформацією між різними державними інституціями [2].

ЗАГРОЗИ НАЦІОНАЛЬНИМ ІНТЕРЕСАМ ТА НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ.

Сьомий рік війни з агресором на Донбасі та тимчасово окуповані території дали нашій державі «кривавий урок» щодо пізнання ціни незалежності та територіальної цілісності. З кожним днем, в умовах прояву нових загроз національним інтересам та національній безпеці в інформаційній сфері, наша держава здобуває все більше нових спроможностей у боротьбі з Російською Федерацією.

Актуальними загрозами національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері є:

- здійснення спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підрив обороноздатності, деморалізацію особового складу Збройних Сил України та інших складових Сектору безпеки і оборони України, провокування екстремістських проявів, підживлення панічних настроїв, загострення і дестабілізацію суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації, розпалювання міжетнічних і міжконфесійних конфліктів в Україні;

- проведення державою-агресором спеціальних інформаційних операцій в інших державах з метою створення негативного іміджу України у світі;

- інформаційна експансія держави-агресора та контрольованих нею структур, зокрема шляхом розширення власної інформаційної інфраструктури на території України та в інших державах;

- інформаційне домінування держави-агресора на тимчасово окупованих територіях;

- недостатня розвиненість національної інформаційної інфраструктури, що обмежує можливості України ефективно протидіяти інформаційній агресії та проактивно діяти в інформаційній сфері для реалізації національних інтересів України;

- неефективність державної інформаційної політики, недосконалість законодавства стосовно регулювання суспільних відносин в інформаційній сфері, невизначеність стратегічного наративу, недостатній рівень медіакультури суспільства;

- поширення закликів до радикальних дій, пропаганда ізоляціоністських та автономістських концепцій співіснування регіонів в Україні.

Джерелами загроз є:

- експансіоністська та агресивна щодо України політика деяких держав, перш за все, держави-агресора – Російської Федерації;

- усі види розвідувальної діяльності з боку іноземних держав;
- діяльність спеціалізованих структур, призначених для ведення інформаційної боротьби, антиукраїнське та проросійське налаштованих ЗМІ, політичних партій, релігійних та громадських організацій, окремих громадян;
- відсутність єдиної державної інформаційної політики, недосконалість нормативно-правової бази, яка регулює відносини в інформаційній сфері, в тому числі щодо забезпечення інформаційної безпеки;
- несформованість самоідентифікації громадян України, як представників єдиної української нації;
- низька медіаграмотність населення України;
- недостатні спроможності України щодо повноцінної присутності та ведення активних дій в інформаційному просторі [3].

Тому реалізація державної інформаційної політики України має здійснюватись з метою забезпечення єдиного розуміння офіційної позиції України, процесів та подій, які відбуваються в Україні різними цільовими аудиторіями, як в Україні, так і в світі; чіткого позиціонування України в світі; задоволення національних інтересів України. В умовах конфлікту з Російською Федерацією державна інформаційна політика України має бути спрямована на відновлення суверенітету та територіальної цілісності України, завершення конфлікту та стабілізації постконфліктної суспільно-політичної ситуації.

Забезпечення інформаційної безпеки України необхідно здійснювати з метою створення умов для сталого та гарантованого задоволення національних інтересів України, упередження та нейтралізації загроз національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері.

При реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки України (в умовах конфлікту з Російською Федерацією) поставатимуть ряд завдань, таких як:

- забезпечення постійного об'єктивного моніторингу інформаційного простору (внутрішнього та зовнішнього), систематичний аналіз результатів моніторингу;
- чітке визначення єдиного загальнодержавного стратегічного наративу та особливостей його трактування різними державними інституціями України; створення механізмів унеможливлення відхилення від наративу при здійсненні інформаційної діяльності різними державними інституціями;

- скоординована діяльність в інформаційному просторі всіх державних інституцій України;
- реалізація принципів та методології стратегічних комунікацій всіма державними інституціями, які здійснюють інформаційну діяльність;
- створення дієвих механізмів попередження реалізації загроз національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері, обумовлених діяльністю недержавних ЗМІ, політичних партій, релігійних та громадських організацій, окремих громадян України;
- забезпечення використання всіх комунікаційних можливостей України, держав – союзників, української діаспори в різних країнах світу;
- виявлення, оцінювання та прогнозування наслідків загроз національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері;
- протидія зовнішнім інформаційним впливам на населення України, зокрема на воєнно-політичне керівництво, особовий склад всіх складових Сектору безпеки і оборони України;
- захист об'єктів критичної інформаційної інфраструктури України (зокрема від кібератак);
- підвищення медіаграмотності населення України;
- розвиток спроможностей України щодо повноцінної присутності та ведення активних дій в інформаційному просторі [4].

ОБ'ЄКТИ ТА СУБ'ЄКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.

Для якісної реалізації зазначених завдань необхідне створення єдиної системи реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки. Така система має включати ряд об'єктів та суб'єктів, що залучатимуться до виконання завдань.

До об'єктів реалізації державної інформаційної політики (в умовах конфлікту з Російською Федерацією) потрібно включити:

- населення України (зокрема воєнно-політичне керівництво, особовий склад всіх складових Сектору безпеки і оборони України, населення, яке проживає на тимчасово окупованих територіях України, опозиційні до діючої влади політичні партії, релігійні та громадські організації; окремі лідери громадської думки);
- населення держави-агресора – Російської Федерації (зокрема керівництво Російської Федерації та особовий склад силових структур:

збройних сил, російської національної гвардії, ФСБ та інших; опозиційні до діючої влади політичні партії та громадські організації; Російська Православна Церква; окремі лідери громадської думки в Російській Федерації);

- особовий склад незаконних збройних формувань, які діють на тимчасово окупованих територіях України;

- міжнародна спільнота (зокрема представники міжнародних безпекових організацій, міжнародних фондів, транснаціональних корпорацій, керівництво та населення іноземних країн, міжнародні політичні, релігійні та громадські організації, окремі лідери громадської думки).

До об'єктів забезпечення інформаційної безпеки (в умовах конфлікту з Російською Федерацією):

- керівництво (зокрема воєнно-політичне) України;
- населення України;
- особовий склад всіх складових Сектору безпеки і оборони України;
- інформаційна інфраструктура України;
- національні електронні інформаційні ресурси України;
- персональні дані громадян України.

Основними суб'єктами реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки (в умовах конфлікту з Російською Федерацією) визначити:

Президента України, вище керівництво (зокрема воєнно-політичне керівництво) України;

Офіс Президента України (як Головний орган координації всіх заходів реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки);

Міністерство оборони України (як орган координації всіх заходів реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки у сфері оборони України);

Службу безпеки України (як орган координації всіх заходів реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки у сфері безпеки України);

Міністерство закордонних справ України (як орган координації всіх заходів реалізації державної інформаційної політики, спрямованих на міжнародні безпекові організації та міжнародну спільноту);

Розвідувальні органи України (Служба зовнішньої розвідки України, розвідувальний орган Міністерства оборони України, розвідувальний орган

Державної прикордонної служби України), інші складові Сектору безпеки і оборони України та державні інституції, в компетенції яких є функції моніторингу інформаційного простору та відповідної інформаційно-аналітичної обробки результатів моніторингу;

Національну Гвардію України (як орган координації всіх заходів державної інформаційної політики відповідно до завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян України, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки);

Національну Поліцію України (як орган координації всіх заходів державної інформаційної політики відповідно до завдань із забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічного порядку та громадської безпеки);

Державну прикордонну службу України (як орган координації всіх заходів державної інформаційної політики відповідно до завдань щодо забезпечення недоторканності державного кордону України та охорони суверенних прав України в її винятковій (морській) економічній зоні);

Державну службу України з надзвичайних ситуацій (як орган координації всіх заходів державної інформаційної політики у сферах цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб, профілактики травматизму невиробничого характеру, а також гідрометеорологічної діяльності);

Державну службу спеціального зв'язку і захисту інформації України (як орган координації всіх заходів державної інформаційної політики відповідно до завдань із забезпечення функціонування і розвитку державної системи урядового зв'язку, Національної системи конфіденційного зв'язку, формування та реалізації державної політики у сферах криптографічного та технічного захисту інформації, кіберзахисту, телекомунікацій, користування радіочастотним ресурсом України, поштового зв'язку спеціального призначення, урядового фельд'єгерського зв'язку);

Структурний підрозділ Кабінету Міністрів України, визначити координуючим органом з питань урядових комунікацій (раніше ці функції виконувало Міністерство інформаційної політики України);

Міністерство культури, молоді та спорту України (як орган, який є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах культури та

мистецтв, державної мовної політики, охорони культурної спадщини, фізичної культури і спорту, національно-патріотичного виховання, популяризації України в світі, музейної справи, державного іномовлення, інформаційного суверенітету України та інформаційної безпеки, вивезення, ввезення і повернення культурних цінностей, у молодіжній сфері, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сферах кінематографії, відновлення та збереження національної пам'яті, міжнародних відносин, релігії та захисту прав національних меншин в Україні; є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері туризму та курортів (крім здійснення державного нагляду (контролю) у сфері туризму та курортів), інформаційній та видавничій сфері, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері телебачення і радіомовлення);

Міністерство освіти і науки України (як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в науковій сфері, трансферу (передачі) технологій, а також забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за діяльністю закладів освіти, підприємств, установ та організацій, які надають послуги у сфері освіти або провадять іншу діяльність, пов'язану з наданням таких послуг, незалежно від їх підпорядкування і форми власності);

Міністерство цифрової трансформації України (як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної політики: у сферах цифровізації, цифрового розвитку, цифрової економіки, цифрових інновацій, електронного урядування та електронної демократії, розвитку інформаційного суспільства, інформатизації; у сфері розвитку цифрових навичок та цифрових прав громадян; у сферах відкритих даних, розвитку національних електронних інформаційних ресурсів та інтероперабельності, розвитку інфраструктури широкопasmового доступу до Інтернету та телекомунікацій, електронної комерції та бізнесу; у сфері надання електронних та адміністративних послуг; у сферах електронних довірчих послуг та електронної ідентифікації; у сфері розвитку IT-індустрії);

Апарат (структурний підрозділ апарату) Верховної Ради України (як орган, який відповідає за встановлення зв'язків Верховної Ради України із засобами масової інформації, організацію висвітлення діяльності Верховної

Ради України та її органів; підготовку і поширення матеріалів про діяльність Верховної Ради України; акредитацію кореспондентів українських і зарубіжних засобів масової інформації, організація і проведення прес-конференцій, зустрічей та інших заходів);

Державний комітет телебачення і радіомовлення України (як головний орган у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері телебачення і радіомовлення, інформаційній та видавничій сфері);

Державне агентство України з питань кіно (як орган, який реалізує державну політику у сфері кінематографії);

Збройні Сили України (структурні підрозділи Збройних Сил, які залучаються до проведення інформаційних, кібернетичних та психологічних операцій, виконання завдань інших складових стратегічних комунікацій);

Обласні та районні державні адміністрації (структурні підрозділи ОДА (РДА), відповідальні за інформаційну діяльність та комунікації з громадськістю);

Та створити Головний ситуаційний центр України (як програмно-апаратний комплекс зі збору, накопичення і обробки інформації, необхідної для підготовки та прийняття рішень у сфері національної безпеки і оборони).

ПРИНЦИПИ І ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.

Виконання завдань з реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки (в умовах конфлікту з Російською Федерацією) необхідно організовувати та реалізовувати керуючись загальними принципами. До таких принципів можна віднести:

- безперервність моніторингу, виявлення, оцінювання, прогнозування наслідків та реагування на загрози національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері;

- цілеспрямованість, інтеграція, узгодженість і координація всіх заходів реалізації державної інформаційної політики, забезпечення їх відповідності сутності та змісту загальнодержавного стратегічного наративу;

- об'єктивність, правдивість, формування атмосфери довіри, єдність слова і діла;

- глибоке розуміння історичних, культурних, релігійних, етнічно-національних, соціально-економічних відносин, а також структури інформаційного простору;

- дотримання законності у сфері одержання, використання, поширення, зберігання інформації та її захисту;
- активний діалог, взаємодія, співробітництво, послідовність та системність у роботі суб'єктів реалізації державної інформаційної політики;
- зосередження діяльності на досягнення кінцевого результату (мети);
- гнучкість, своєчасне реагування на зміни обстановки;
- спроможність до здійснення тривалої за часом і простором комунікації (збір інформації, її аналіз, планування, реалізація заходів і оцінка їх ефективності).

Для реалізації Концепції реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки (в умовах конфлікту з Російською Федерацією) обов'язковим є визначення шляхів або способів реалізації таких положень. Основними шляхами (способами) реалізації Концепції мають бути: систематизація моніторингу інформаційного простору та обміну інформацією; узгодження заходів між різними суб'єктами; підвищення медіаграмотності; розвиток спроможностей.

1. Систематизація моніторингу інформаційного простору та обміну інформацією між суб'єктами реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки.

Для систематизації моніторингу інформаційного простору та організації належного обміну інформацією між суб'єктами реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки необхідно розгорнути мережу ситуаційних центрів суб'єктів реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки (вже створені і функціонують ситуаційні центри: Головний ситуаційний центр України, ситуаційний центр Міністерства закордонних справ України, ситуаційний центр Національної поліції України, ситуаційний центр Державної прикордонної служби України, ситуаційний центр Державної служби України з питань надзвичайних ситуацій, ситуаційний центр Служби безпеки України). Для всіх ситуаційних центрів суб'єктів реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки (відповідно до їх компетенції) визначити завдання, сформулювати спроможності та забезпечити їх використання: моніторингу змін суспільно-політичної обстановки, стану, поведінки та відношення цільових аудиторій до державної політики України, реагування цільових аудиторій на проведені інформаційні заходи; виявлення, оцінку та прогнозування загроз національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній

сфері; визначення можливостей щодо проведення ефективних інформаційних заходів; оцінки ефективності проведених заходів.

Вся інформація від ситуаційних центрів суб'єктів реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки (після її аналітичної обробки) має надходити до Головного ситуаційного центру України, уточнюватись та деталізуватись (за рахунок інформації, отриманої від розвідувальних органів України та інших ситуаційних центрів), систематизуватись за напрямками реалізації державної інформаційної політики і спроможностями реагування на загрози національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері, та надаватись (вже уточненою, деталізованою, з пропозиціями та завданнями реагування на загрози національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері) в зворотному порядку всім суб'єктам реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки (відповідно до їх компетенції).

Оптимальне функціонування такого механізму моніторингу вимагає створення відповідної захищеної інформаційно-телекомунікаційної системи з можливостями оброблення великих масивів даних.

2. Узгодження заходів реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки між різними суб'єктами.

Узгодження заходів реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки між різними суб'єктами потребує розроблення єдиного державного стратегічного наративу, його чіткого усвідомлення всіма суб'єктами реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки, визначення особливостей його трактування відповідно до компетенції суб'єктів реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки; створення механізмів унеможливлення відхилення від наративу при здійсненні інформаційної діяльності різними суб'єктами реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки.

Очолити розроблення єдиного державного стратегічного наративу має Офіс Президента України, як Головний орган координації всіх заходів реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки. Стратегічний наратив має враховувати основні положення документів довгострокового державного стратегічного планування: Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, Стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України, Стратегії кібербезпеки України.

Конкретизація стратегічного нарративу залежить від змін воєнно-політичної та воєнно-стратегічної обстановки в світі, суспільно-політичної обстановки всередині України, намірів та дій держави-агресора Російської Федерації.

Розроблення єдиного державного стратегічного нарративу повинно здійснюватись в форматі «круглого столу» з залучанням всіх суб'єктів реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки.

Для унеможливлення відхилення від нарративу при здійсненні інформаційної діяльності різними суб'єктами реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки необхідними є: організація спільного (з залученням всіх суб'єктів реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки) планування заходів реалізації державної інформаційної політики (на визначений термін часу (місяць, квартал, півріччя, рік тощо), або до досягнення бажаних ефектів в поведінці цільових аудиторій); документальне визначення порядку та особливостей деконфліктизації інформаційних заходів, які проводяться різними суб'єктами; узгодження з Офісом Президента України тематики та макетів інформаційних матеріалів; контроль та коригування заходів реалізації державної інформаційної політики з боку Офісу Президента України.

Реагування на виявлені загрози національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері має здійснюватися під керівництвом Офісу Президента України за аналогічним порядком (відмінність в тому, що можуть залучатися тільки ті суб'єкти реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки, до компетенції яких відноситься виявлена загроза).

3. Підвищення медіаграмотності населення України.

Уміння критично сприймати інформацію в сучасному світі, не вестися на головні виклики сучасного світу – дезінформацію та фейки – це одні із нових медіаосвітніх компетентностей, які сьогодні необхідні кожній людині.

Для підвищення медіаграмотності населення України слід зробити обов'язковим вивчення предметів «Медіакультура», «Світ інформації та мас-медіа» в усіх закладах освіти, починаючи з загальноосвітньої школи (сьогодні ці предмети викладаються в вибраних закладах освіти в якості експерименту). Критичне мислення й аналіз медіатекстів мають бути інтегровані в різні предмети. Акцент має ставитись на здобуття учнями (студентами, слухачами) компетентностей, а не лише знань.

Окремим напрямом має стати підготовка з питань медіаграмотності учителів (викладачів, інструкторів, тренерів тощо) та забезпечення можливості постійного підвищення кваліфікації.

В відповідних проектах діджиталізації освітніх процесів мають стати обов'язковими інформаційно-аналітичні ресурси з навчальними матеріалами, доступними кожному громадянину України, для дистанційного здобуття навичок в розпізнаванні дезінформації та фейків; безпечній роботі з різноманітною інформацією; проведенню обов'язкових процедур для захисту персональних даних та забезпечення власної кібербезпеки.

В процесі підвищення медіаграмотності населення України обов'язково має бути врахований досвід окремих вчителів та громадських організацій, які практично займаються цим напрямком з початку російської збройної агресії проти України.

4. Розвиток спроможностей щодо реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки.

Зважаючи на неможливість в найближчий час суттєво зменшити інформаційну перевагу Російської Федерації, спроможності щодо реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки доцільно розвивати за напрямками: унеможливлення використання державою-агресором інформаційного простору України; зменшення ефективності російських інформаційних кампаній (операцій), спрямованих на керівництво та населення України, міжнародну спільноту, міжнародні безпекові організації; забезпечення можливості реалізації державної інформаційної політики України в інформаційному просторі тимчасово окупованих територій та самої Російської Федерації; збільшення присутності українських інформаційних продуктів в світовому інформаційному просторі; активізації заходів популяризації України в світі шляхом збільшення кількості і суттєвого покращення якості інформаційного супроводження культурних, мистецьких, спортивних, освітніх заходів, які Україна проводить в інших країнах світу; створення дієвої та ефективної взаємодії з українською діаспорою в різних країнах світу.

Для цього, перш за все, необхідно врегулювати діяльність медіа в Україні, передбачивши, зокрема, положення щодо вимог та стандартів новин, механізмів запобігання розповсюдженню недостовірної, викривленої інформації, її спростування, заборони фізичним та юридичним особам держави-агресора володіти або фінансувати медіа в Україні, а також передбачити посилення відповідальності за порушення законодавства про інформацію.

ВИСНОВКИ.

Реалізація запропонованих положень Концепції реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки (в умовах конфлікту з Російською Федерацією) дозволить:

- досягти єдиного розуміння сутності основних шляхів (способів) реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки (в умовах конфлікту з Російською Федерацією);

- розробити теоретичну базу для вирішення проблеми реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки (в умовах конфлікту з Російською Федерацією) з єдиних концептуальних позицій;

- вдосконалити чинну нормативно-правову базу України з питань реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки (в умовах конфлікту з Російською Федерацією);

- стимулювати розвиток вітчизняного захищеного апаратного та програмного забезпечення інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних систем;

- створити дієву систему реалізації державної інформаційної політики та забезпечення інформаційної безпеки (в умовах конфлікту з Російською Федерацією), що сприятиме стримуванню збройної агресії Російської Федерації проти України, відновленню територіальної цілісності і державного суверенітету України, своєчасному виявленню і нейтралізації загроз національним інтересам та національній безпеці України в інформаційній сфері, задоволенню національних інтересів України в усіх сферах життєдіяльності держави.

REFERENCES:

- [1] Presidential Decree No. 392/2020 of September 14, 2020 "About the National Security Strategy of Ukraine". URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
- [2] Presidential Decree No. 555/2015 of September 24, 2015 "On the new version of the Military doctrine of Ukraine". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#Text>
- [3] On approval of the Strategic Communication Concept of the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine: Order of the Minister of Defense of Ukraine dated 06/26/2017 №612 / 2017. URL: <http://www.mil.gov.ua>.
- [4] Voitko O.V. Implementation of the state information policy and information security in the conditions of the conflict with the Russian Federation. Periodical Scientific journal "Grail of Science" 2021. – №1(February 2021). – P.164-166. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.19.02.2021>

Tomasz Brzezicki¹ , Petro Kornieiev²

IN DUBIO PRO TRIBUTARIO – ZASADA ROZSTRZYGANIA WĄTPLIWOŚCI NA KORZYŚĆ PODATNIKA W POLSKIM PRAWIE PODATKOWYM

IN DUBIO PRO TRIBUTARIO –THE PRINCIPLE OF RESOLVING DOUBTS IN FAVOR OF THE TAXPAYER IN POLISH TAX LAW

ANOTACJA:

Zasada *in dubio pro tributario* posiada kardynalne znaczenie dla pewności obrotu gospodarczego i sytuacji podatnika. Prawdopodobność, a także przewidywalność działań aparatu fiskalnego pozwala na podejmowanie racjonalnych działań przez podatnika i wprowadza gwarancje dla całego obrotu prawnego. W niniejszym opracowaniu dokonano analizę powyższej zasady, a także zbadano przesłanki, które muszą wystąpić, żeby doszło do jej zastosowania. Artykuł posiada charakter opisowy, zaś analiza obowiązujących rozwiązań została dokonana metodą dogmatyczną poprzez analizę dorobku literatury związanej z prawem podatkowym oraz orzecznictwa polskich sądów administracyjnych.

1. WPROWADZENIE

Wykładnia przepisów podatkowych zawsze wywoływała i wywołuje emocje zarówno wśród podatników jak i organów podatkowych. Bogumił Brzeziński zauważa, że “Nie ma w tym nic dziwnego: jeżeli bowiem prawo traktować jako zespół tekstów prawnych oraz zasad interpretacyjnych, to właśnie te ostatnie przesądzają ostatecznie o treści normy prawnej, jaką ustala się w oparciu – przede wszystkim – o tekst aktu normatywnego [1]. Takie wątpliwości wywołuje także omawiana zasada *in dubio pro tributario*. Z jednej strony wprowadza ona nadzieję dla podatników uzyskania korzystnej dla siebie interpretacji przepisów

¹ dr hab., adiunkt w Katedrze Prawa administracyjnego, radca prawnych
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Rzeczpospolita Polska

² lic., student drugiego stopnia Doradztwa Podatkowego
Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, Rzeczpospolita Polska

This work has been republished [without change]. First publication: Brzezicki, T., & Kornieiev, P. (2021). IN DUBIO PRO TRIBUTARIO ZASADA ROZSTRZYGANIA WĄTPLIWOŚCI NA KORZYŚĆ PODATNIKA W POLSKIM PRAWIE PODATKOWYM. *Грааль Науки*, (6), 63-67. DOI 10.36074/grail-of-science.25.06.2021.008.

prawa podatkowego, która wpłynie na wymiar podatku, a także powinna wymuszać pewien standard działania administracji podatkowej.

Łacińska paremia *in dubio pro tributario* w tłumaczeniu oznacza „w razie wątpliwości, na korzyść podatnika”. Jest to fundament ogólnej zasady, która obowiązuje w prawie podatkowym, ta zasada jest zasadą interpretacyjną i tzw. dyrektywą wyboru [2]. Zasada, została wprowadzona do polskiego porządku prawnego od 1 stycznia 2016 r., na podstawie ustawy z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy - Ordynacja podatkowa oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. poz. 1197). Z uzasadnienia projektu ustawy wynikało, że „Zasada *in dubio pro tributario* jest obecna w prawodawstwie takich państw jak np: Kanada, Stany Zjednoczone, Belgia, czy Francja. W Polsce, zarówno w doktrynie jak i w judykaturze, od dłuższego czasu wyrażany jest pogląd, że zasada *in dubio pro tributario*, stanowiąca jedną z tzw. ogólnych zasad prawa podatkowego, powinna zostać *explicite* wyrażona w przepisach Ordynacji podatkowej. Na konieczność przestrzegania tej zasady przez organy podatkowe i sądy administracyjne w procesie stosowania przepisów prawa podatkowego wskazał również Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 18 lipca 2013 r. (sygn. akt SK 18/09)” [Druk Sejmowy nr 3018 z dnia 9 grudnia 2014 r.].

Zgodnie z art. 2a ustawy - Ordynacji podatkowej (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1325 ze zm. dalej O.p.) zasada ta przewiduje, że wątpliwości interpretacyjne rozstrzygane na korzyść podatnika. Warto podkreślić, że zasada ma na celu zwiększenie ochrony podatnika, co do przepisów, których jakość legislacyjna może budzić wątpliwości.

Zasada ta została wywiedziona z art. 84 i 217 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.). Dość częstym jest pogląd, że wprowadzenie do obrotu prawnego art. 2a O.p., urzeczywistniło konstytucyjną zasadę *in dubio pro tributario* [3]. Powodem wprowadzenia nowelizacji był fakt, że często naruszana przez organy podatkowe w procesie stosowania prawa oraz pomijana w orzecznictwie sądów administracyjnych, dlatego powstała potrzeba dodania jej do przepisów prawa podatkowego.

Zauważyć należy, że w doktrynie prawa mimo braku *expressis verbis* wyrażenia w akcie normatywnym omawianej zasady jej istnienie powszechnie dostrzegano. Wprost przyjmowano, że „Zasada *in dubio pro tributario* stanowi odpowiednik reguły *in dubio pro reo* na terenie prawa podatkowego. Zgodnie z tą zasadą nie jest dopuszczalne rozstrzyganie wątpliwości interpretacyjnych na niekorzyść podatnika. W szczególności rozstrzygania takich wątpliwości nie może wprowadzać nowych obciążeń podatkowych ani też rozszerzać obciążeń istniejących” [4].

2. ZAKRES STOSOWANIA ZASADY

Wprowadzenie do obrotu prawnego powyższej zasady, spowodowało powstanie wielu wątpliwości co do celu i sposobu funkcjonowania tego przepisu. Po wprowadzeniu art. 2a do O.p. pojawiała się interpretacja ogólna Ministra Finansów z dnia 29 grudnia 2015 r., w sprawie stosowania art. 2a O.p., [5] która została wydana w trybie art. 14a §1 O.p., w związku z tym, że Minister Finansów uznał, że zasada *in dubio pro tributario* może budzić dużo wątpliwości, a także rozbieżności w ocenie treści powyższego przepisu. W interpretacji ogólnej Minister Finansów wyjaśnił, że art. 2a O.p. bezpośrednio się odwołuje do wątpliwości co do treści przepisów prawa podatkowego. Nie dotyczy ta zasada zatem wątpliwości co do stanu faktycznego. Stan faktyczny powinien bowiem zostać ustalony w sposób bezsporny. Zostało to zagwarantowane poprzez wprowadzenie do postępowania podatkowego ogólnej zasady prawdy obiektywnej. Zgodnie z art. 122 O.p. W toku postępowania organy podatkowe podejmują wszelkie niezbędne działania w celu dokładnego wyjaśnienia stanu faktycznego oraz załatwienia sprawy w postępowaniu podatkowym. W orzecznictwie przyjmuje się jednak, że nakaz respektowania zasady prawdy obiektywnej - art. 122 O.p. oraz zupełności materiału dowodowego - art. 187 § 1 O.p. (np. wyroki NSA: z dnia: 17.12.2020 r., I FSK 1329/20, 20.03.2019 r., I FSK 491/17; z 03.10.2018 r., I FSK 1827/16; z 13.07.2018 r., II FSK 1975/16, CBOSA). W zasadzie przyjmuje się, że obowiązek wyjaśnienia stanu faktycznego obciąża organ podatkowy jedynie do momentu uzyskania pewności w zakresie stanu faktycznego sprawy (np. wyroki NSA: z 14.07.2005 r., FSK 2600/04; z 15.12.2005 r., I FSK 391/05, czy wyrok WSA w Olsztynie z dnia 11.03.2021 r. II SA/OI 11/21, CBOSA).

Minister Finansów (we wskazanej powyżej interpretacji) wyraźnie podkreśla, że z treści art. 2a O.p. nie można wyprowadzić twierdzenia, że w zakresie usuwania wątpliwości dotyczących stanu faktycznego obowiązuje norma odwrotna, co oznacza, że nie można rozstrzygać ewentualnych wątpliwości na korzyść organu podatkowego. Reguła ta określana jest czasami jako *in dubio contra fiscum*, co oznacza, wszelkie wątpliwości należy rozstrzygać na niekorzyść fiskusa [6]. Z interpretacji wynika, że na zasadę powoływać się może w drodze analogii także inny podmiot z art.133 O.p., tj. płatnik, inkasent, następca prawny podatnika, osoba trzecia odpowiedzialna za cudze zobowiązania podatkowe. Kluczowe jest to, że zasada nie jest ograniczona do postępowania podatkowego, ma ona zatem szerokie zastosowanie, dotyczy rozstrzygania przez organy spraw w drodze decyzji, postanowień, interpretacji

przepisów prawa podatkowego [7].

Zwrócić należy uwagę, że w treści tej zasady, występują niedookreślone pojęcia, takie jak "niedające się usunąć wątpliwości", a także "korzyść podatnika". Sformułowanie "korzyść podatnika" nie zostało unormowane przez przepisy prawa, jednakże Minister Finansów odniósł się do tego problemu, wskazując, że korzyść podatnika to optymalne dla niego rozwiązanie prawne, wynikające z dokonanej wykładni przepisu prawa podatkowego na tle konkretnej sprawy [8]. W związku z czym podatnik sam wskazuje, jakie rozwiązanie jest dla niego korzystniejsze. Warto zatem zaznaczyć, że jeżeli organ podatkowy odstępuje od zastosowania tej zasady, mimo iż powołał się na nią podatnik, to organ podatkowy zobowiązany jest wskazać, dlaczego podatnik nie ma racji. Podatnik może zaskarżyć tę decyzję do sądu administracyjnego, i jeżeli Sąd stwierdzi, że organ podatkowy niesłusznie odmówił zastosowanie zasady rozstrzygania wątpliwości interpretacyjnych na korzyść podatnika, może uchylić to rozstrzygnięcie. Mimo to, że zasada *in dubio pro tributario* nie była unormowana w przepisach prawa, to była ona czasami stosowana przez sądy (np. wyrok NSA w Gdańsku z 24.07.1998 r., I SA/Gd 1604/96, LEX nr 37584, wyrok WSA w Gliwicach z 29.11.2004 r., I SA/Ka 2595/03, LEX nr 2218518., wyrok WSA w Poznaniu z 3.02.2005 r., I SA/Po 2188/03, LEX nr 713005).

3. PRZESŁANKI STOSOWANIA ZASADY

Niezbędnym jest wyjaśnienie w jakich sytuacjach można zastosować w praktyce zasadę *in dubio pro tributario*. Inaczej mówiąc jakie okoliczności (przesłanki) muszą wystąpić w, aby doszło do jej zastosowania. Zasada *in dubio pro tributario* będzie miała zastosowanie, jeśli zostaną spełnione łącznie trzy kluczowe warunki, które muszą wystąpić łącznie.

Po pierwsze, muszą istnieć wątpliwości co do treści przepisu prawa podatkowego, wynika to stąd, że zasada ta nie będzie miała zastosowania do innych wątpliwości niż związanych z treścią przepisów.

Po drugie, wątpliwości te, muszą mieć taki charakter, że się nie da ich rozwiązać. Warto podkreślić, jeżeli będą istnieć wątpliwości, ale takie, które organ może wyeliminować w procesie wykładni, to ta zasada nie będzie miała zastosowania t (np. wyrok WSA w Szczecinie z 21.06.2017 r., I SA/Sz 420/17, LEX nr 2323021. W literaturze wskazuje się, że podatnik nie powinien oczekiwać, że przepis art. 2a O.p. będzie zastosowany w każdej sytuacji, skoro wynik wykładni jest przedstawiony przez organ podatkowy, co oznacza dla podatnika konsekwencje mniej korzystne, porównując do tych, które mógł

zakładać. W judykaturze przyjmuje się, że zasadę *in dubio pro tributario* warto rozumieć obiektywnie, co za tym idzie, że zastosowanie art. 2a O.p. wymaga zaistnienia przyczyn obiektywnych, a nie subiektywnych wątpliwości, które powstają, co do treści przepisu prawa (np. wyroku NSA z 25.02.2020 r., II FSK 2418/18, LEX nr 3010101).

Warto jest w tym zakresie zwrócić uwagę na praktykę organów podatkowych, które zmierzają do wyeliminowania faktycznego stosowania omawianej zasady. Takie działanie jest niedopuszczalne i podkreśla się, że “Zastosowanie trzech zestawów dyrektyw wykładni – językowej, systemowej oraz funkcjonalnej – z założenia skutkuje eliminacją wszelkich niejasności obarczających tekst prawny, a zatem pozwala na odtworzenie normy prawnej jako wypowiedzi jednoznacznej. Wobec tego przyjęcie zapatrywania, że zasada *in dubio pro tributario* znajduje zastosowanie dopiero po uwzględnieniu wszystkich rodzajów dyrektyw interpretacyjnych, wyklucza spełnienie przez tę zasadę jakiegokolwiek rzeczywistej funkcji, a w szczególności roli wyznaczonej jej przez ustawę zasadniczą” (np. Wyrok WSA w Poznaniu z dnia 18.03.2021 r., III SA/Po 470/20, CBOSA.).

Nieusuwalność wątpliwości nie powinny dotyczyć możliwości zastosowania interpretacji celowościowej. Oznacza to, że zastosowanie omawianej zasady jest możliwe tylko w sytuacji, gdy wątpliwości istnieją w wyniku zastosowania wykładni językowej oraz systemowej.

Prezentowane stanowisko znajduje także potwierdzenie w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, który uznaje, że argumentacja funkcjonalna, w tym celowościowa, nie powinna i nie może – w świetle wymogów wynikających z art. 84 w zw. z art. 217 Konstytucji – służyć zwiększeniu powinności obarczających jednostki (np. wyrok TK z 13 grudnia 2017 r., sygn. akt SK 48/15, <https://ipo.trybunal.gov.pl/>).

Po trzecie, wyeliminowanie wątpliwości, musi spowodować powstanie takiego rozwiązania, którego efektem będą korzyści dla podatnika. Warto podkreślić, że art. 2a O.p. nie będzie miał zastosowania, jeżeli żadne z rozstrzygnięć nie doprowadzi do jakichkolwiek korzyści dla podatnika.

4. WNIOSKI KOŃCOWE.

Jako źródło omawianej zasady uznaje się głównie zasadę zaufania obywatela do państwa, oraz określoności prawa i zasadę pewności, dzięki czemu nieprecyzyjne przepisy prawa nie powinni szkodzić podatnikowi. W związku z powyższym, należy uznać że zasada *in dubio pro tributario* zasługuje znajdować się na liście zasad ogólnych O.p., ze względu na główny cel, w jakim

ta zasada powstała tj. funkcję ochronną względem podatników. Zarówno rola, jak i samo znaczenie tej zasady powinno doprowadzić do stabilizacji przez ujednolicenie postępowania w przypadkach, w których organ podatkowy nie mógł usunąć powstałych wątpliwości. O znaczeniu tej zasady decyduje jednak praktyka. Na etapie prac związanych z wprowadzeniem tej zasady B. Brzeziński podnosił, że “pewne argumenty przeciwko klauzuli – jej kształtowi, a nawet celowości wprowadzenia do systemu prawa podatkowego – się powtarzają. Przy tym rozkład argumentów jest dosyć skrajny – od głosów, że zasada *in dubio pro tributario* sparaliżuje wręcz system podatkowy, po głosy, iż przepis ją wyrażający nie wpłynie w żadnym stopniu na procesy stosowania prawa podatkowego (przepis będzie bezproduktywny)” [9].

Pierwsze lata stosowania zasady nie doprowadziły do sparaliżowania systemu podatkowego, który wydaje się, że nadal funkcjonuje. Natomiast sam zakres stosowania zasady wywołuje skrajne emocje i wywołuje szereg wątpliwości.

Wydaje się, że *ad casum* zakres stosowania zasady *in dubio pro tributario* będzie wywoływał skrajne emocje zarówno wśród podatników jak i organów podatkowych.

WYKORZYSTANE ŹRÓDŁA:

- [1] B. Brzeziński, (2013) Wykładnia prawa podatkowego, (s. 5). Gdańsk.
- [2] Ł. Karczyński, (2007) Podstawowe zasady materialnego prawa podatkowego. Dostęp: <http://arch.prawo.ug.edu.pl/pdf/katedra1/Zasady%20prawa%20podatkowego%20Łukasz%20Karczyński.pdf>.
- [3] E. Leonard, (2021) Ordynacja podatkowa. *Komentarz aktualizowany*. Dostęp: <https://sip.lex.pl/#!/commentary/587759790/639379/etel-leonard-red-ordynacja-podatkowa-komentarz-aktualizowany?cm=URELATIONS>.
- [4] L. Morawski, (2006) Zasady wykładni prawa, (s. 166). Toruń.
- [5] Interpretacja ogólna Nr PK4.8022.44.2015 Ministra Finansów z dnia 29 grudnia 2015 r. w sprawie stosowania art. 2a ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. - Ordynacja podatkowa (Dz. Urz. MF z 2016 r. poz. 4).
- [6] M. Kalinowski, (2001). Granice legalności opodatkowania w polskim systemie podatkowym, (s. 61). Toruń.
- [7] L. Kinecka, (2016) Zasada *in dubio pro tributario* jako gwarancja stabilności prawa podatkowego. Dostęp: <https://sp.ka.edu.pl/numery/2016-2/studia-prawnicze-rim-2016-2-kinecka.pdf>.
- [8] E. Goźdź, (2015) Rzecznik praw Obywatelskich, *O zasadzie rozstrzygania wątpliwości na korzyść podatnika. Praktyczny poradnik*. Dostęp: https://www.rpo.gov.pl/sites/default/files/Rozstrzyganie%20na%20korzyść%20podatnika%20%28in%20dubio%20pro%20tributario%20%20poradnik_O.pdf.
- [9] B. Brzeziński, (2015). O wątpliwościach wokół zasady rozstrzygania wątpliwości na korzyść podatnika, Przegląd Podatkowy nr 4, (s. 17-21). Toruń.

Калмиков Володимир Григорович¹ , Малишев Олег Васильович²

Kalmykov V.G.

Malyshev O.V.

СПРОМОЖНОСТІ В ОБОРОННОМУ ПЛАНУВАННІ США ТА УКРАЇНИ: ПОРІВНЮВАЛЬНІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ

THE CAPABILITIES AT USA AND UKRAINE DEFENSE PLANNING:
COMPARATIVE OBSERVATIONS

АНОТАЦІЯ:

Основною задачею оборонного планування можна вважати досягнення неприйнятності можливих втрат для ймовірного агресора. Вирішення цієї задачі потребує гармонійного використання усіх можливостей, сил та здібностей держави та народу: ментальних, політичних, економічних, військових, наукових, освітніх, промислових, технологічних, тощо. На цей час у розвинених країнах усе більш розповсюдженим стає оборонне планування на основі спроможностей. Згідно з Рекомендаціями з оборонного планування України "Спроможність – це здатність структурної одиниці ... або сукупності сил і засобів виконувати певні завдання ... за певних умов обстановки, ресурсного забезпечення та відповідно до встановлених стандартів". Оборонне планування на основі спроможностей полягає в зосередженні зусиль не на створенні нових організаційних структур для забезпечення протидії відповідному бойовому потенціалу противника, а на розвитку спроможностей військ (сил) для ефективного виконання визначених завдань. Метою даної роботи є порівняння сучасного стану оцінювання спроможностей, як складової оборонного планування в Україні, з рівнем національного досвіду, досягнутим у США.

"...не покладатися на те, що
противник не прийде, а покладатися на
те, з чим я можу його зустріти;
не покладатися на те, що він не нападе,
а покладатися на те, що я зроблю напад
на себе неможливим для нього".
Сунь-цзи "Мистецтво війни"

¹ канд. техн. наук, старший науковий співробітник
Інститут проблем математичних машин і систем НАН України, Україна

² канд. техн. наук, старший науковий співробітник
Інститут проблем математичних машин і систем НАН України, Україна

1. ВСТУП

Для кожної країни зміст, який вкладається в поняття «оборонне планування», залежить від її політичних задач, чинного законодавства, національних традицій, а рівень цілей, які висувуються перед ним, залежить від стану національних економіки, науки, технологій, а також партнерства з іншими країнами.

Основною задачею оборонного планування можна вважати досягнення неприйнятності можливих втрат для ймовірного агресора (як зазначено у приведеній в епіграфі цитаті з твору Сунь-цзи – VI - V ст. до н.е.). Вирішення цієї задачі потребує гармонійного використання усіх можливостей, сил та здібностей держави та народу: ментальних, політичних, економічних, військових, наукових, освітніх, промислових, технологічних тощо.

На цей час у розвинених країнах усе більш розповсюдженим стає оборонне планування на основі спроможностей.

Традиційно у Збройних Силах України здатність військового формування виконати завдання за призначенням вимірюється боєздатністю та боєготовністю.

Боєздатність військового формування вимірюється, зокрема, станом укомплектованості особовим складом, матеріальними засобами, а боєготовність – зокрема, підготовленістю особового складу.

Згідно з Рекомендаціями з оборонного планування на основі спроможностей [1] (надалі - РОП) "Спроможність (оперативна, бойова, спеціальна) – це здатність структурної одиниці (елементу) Збройних Сил (сил оборони) або сукупності сил і засобів виконувати певні завдання (забезпечувати реалізацію визначених військових цілей) за певних умов обстановки, ресурсного забезпечення та відповідно до встановлених стандартів."

Оборонне планування на основі спроможностей передбачає створення, розвиток та підтримання оптимального складу наявних спроможностей.

Згідно з РОП, на відміну від планування на основі загроз, оборонне планування на основі спроможностей полягає в зосередженні зусиль не на створенні нових організаційних структур для забезпечення противаги відповідному бойовому потенціалу противника, а на розвитку спроможностей військ (сил) для ефективного виконання визначених завдань.

Залишаючи на розсуд спеціалістів ефективність оборонного планування на основі спроможностей чи загроз, слід зазначити, що вибір оборонного планування на основі спроможностей відповідає прийнятому політичному

курсу на партнерство та військову сумісність з країнами НАТО.

Метою даної роботи є порівняння сучасного стану оцінювання спроможностей, як частини оборонного планування в Україні, з національним досвідом США.

2. ОБОРОННЕ ПЛАНУВАННЯ США

Найвідоміша реалізація оборонного планування на основі спроможностей застосовується у США. Оборонне планування у США підпорядковане Голові об'єднаних начальників штабів (Chairman of the Joint Chiefs of Staff - CJCS), і реалізується Радою з нагляду за об'єднаними вимогами (Joint Requirements Oversight Council - JROC). JROC є статутною радою при Голові об'єднаних начальників штабів.

Основні функції та обов'язки JROC [2] такі:

- розробляти рекомендації щодо витрат та ресурсів на програми відповідно їх рівню та пріоритетності, визначеного дефіциту спроможностей та орієнтовний період часу для досягнення початкової операційної спроможності та компенсації визначеного дефіциту спроможностей;

- оцінювати об'єднані військові спроможності та визначати їх пріоритети аби відповідати вимогам національної оборонної стратегії. (Термін "об'єднана військова спроможність" означає колективні спроможності в рамках об'єднаних збройних сил);

- переглядати вимоги щодо ефективності існуючих або запропонованих спроможностей, визначених CJCS;

- визначати нові об'єднані військові спроможності на основі досягнень науки та технологій;

- переглядати та перевіряти, чи зменшує окремо взята спроможність дефіцит об'єднаних військових спроможностей;

- визначати альтернативи будь-якій програмі, яка відповідає затвердженням об'єднаним вимогам військових спроможностей;

- встановлювати та затверджувати об'єднані вимоги щодо ефективності програм, які CJCS визнаються необхідними для усунення дефіциту спроможностей. (Термін "об'єднані вимоги щодо ефективності" означає вимогу до ефективності, яка є критичною або важливою для забезпечення сумісності або ліквідації дефіциту спроможностей більш ніж одного роду збройної сили);

- визначати та розглядати пропозиції командуючих підрозділами при виконанні бойових дій;

- першочергово розглядати пропозиції начальників штабів збройних сил, з урахуванням їх функцій, як замовників системи закупівлі, відносно питань, що стосуються спроможностей, об'єднаних вимог щодо ефективності, запропонованих збройними силами, Агентством оборони, іншими підрозділами Департаменту оборони США.

JROC підтримує CJCS у його ролі головного військового радника Президента, Ради національної безпеки (National Security Council - NSC), Ради внутрішньої безпеки та Секретаря Безпеки.

2.1. СИСТЕМА ІНТЕГРАЦІЇ ТА РОЗРОБЛЕННЯ ОБ'ЄДНАНИХ СПРОМОЖНОСТЕЙ (JOINT CAPABILITIES INTEGRATION AND DEVELOPMENT SYSTEM - JCIDS)

Призначення JCIDS [3] – забезпечити під керівництвом JROC виконання оцінки об'єднаних військових спроможностей, а також виявляти та визначати пріоритети серед цих спроможностей відповідно до вимог Стратегії Національної Оборони (National Defense Strategy - NDS).

Функціонування JCIDS починається з оцінки місій, функцій та завдань відповідно загрозам, щоб визначити та кількісно оцінити вимоги до спроможностей. Виявлені вимоги до спроможностей потім порівнюються з існуючими та запрограмованими рішеннями у рамках об'єднаних сил для виявлення потенційних дефіцитів спроможностей. Дефіцити спроможностей, які пов'язані з неприйнятним ризиком, можуть вимагати нових або модифікованих рішень щодо спроможностей та застосування ресурсів. Рівень ризику та своєчасність визначення загроз спонукає спонсора до вивчення відповідної документації та процесу переоцінки витрат.

Аналіз альтернатив спроможностей проводиться для їх оцінки та усунення дефіциту спроможностей для прийняття зваженого рішення.

Після прийняття рішення щодо усунення дефіциту спроможностей мають бути визначені вимоги до спроможностей, заходи щодо ефективності роботи та необхідні ресурси для реалізації запропонованих рішень, програми удосконалення технологій та/або придбання відповідних технологічних рішень.

2.2. ФУНКЦІОНУВАННЯ JCIDS

У рамках JCIDS (рис.1) існують два типи процесів оборонного планування: перспективний та терміновий/невідкладний.

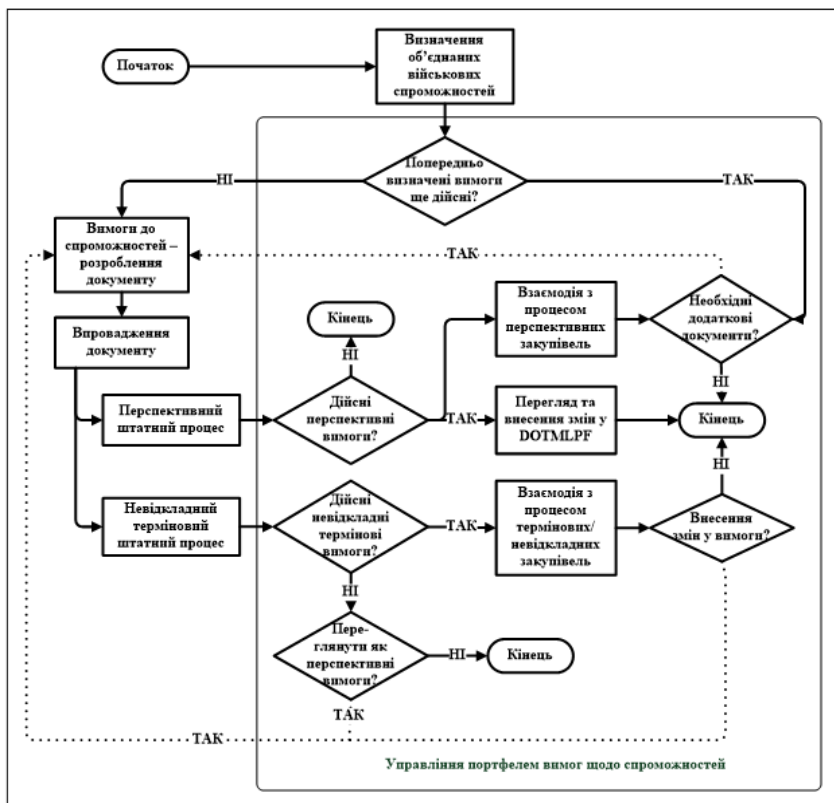

Рис.1. Процеси формування вимог до спроможностей у JCIDS (взято з [3]).

Перспективний процес призначений для перспективних потреб (більше 2 років) і використовує документ про початкову спроможність (Initial Capability Document - ICD) для формулювання об'єднаних вимог військової спроможності, а документ про розроблення спроможності (Capability Development Document – CDD) - для затвердження запропонованих рішень щодо розроблення спроможності.

Терміновий/невідкладний процес оборонного планування надає спонсорам можливість максимально оперативно вирішувати питання щодо дефіцитів спроможностей під час операцій, що тривають або очікуються, у межах надзвичайних ситуацій протягом двох років. Об'єднана термінова

операційна потреба ((Joint Urgent Operational Need - JUON) або Об'єднана невідкладна операційна потреба (Joint Emergent Operational Need – JEON) надають необхідну документацію для затвердження об'єднаних вимог щодо військової спроможності.

2.3. ОСОБЛИВОСТІ ОБОРОННОГО ПЛАНУВАННЯ США

Процеси прийняття рішень щодо оборонного планування США використовують комплексну оцінку спроможностей, їх дефіциту, а також напрямки розвитку спроможностей, узгоджених з усіма суспільними силами, що впливають на стан оборонного планування. Рішення, що приймаються, є колегіальними, з використанням зворотних зв'язків, про що свідчать наступні пункти функцій JROC:

1. "Визначати та розглядати пропозиції командуючих підрозділами при виконанні бойових дій."

2. "Першочергово розглядати пропозиції начальників штабів збройних сил, з урахуванням їх функцій, як замовників системи закупок відносно питань, що стосуються спроможностей, об'єднаних вимог щодо ефективності, запропонованих збройними силами, Агентством оборони, іншими підрозділами Департаменту оборони США."

Крім того, на рис.1 "Процеси формування вимог до спроможностей у JCIDS" прямо зазначені зворотні зв'язки (у вигляді штрихових ліній) після певних етапів формування документів.

Такі та інші властивості оборонного планування США відповідають державному устрою, національним традиціям та забезпечують розвиток збройних сил на передовому технологічному та суспільному рівні.

2.2.1. ОБОРОННЕ ПЛАНУВАННЯ І УКРАЇНИ

Тема оборонного планування на основі спроможностей набула досить широкого резонансу у військових наукових колах. Слід зауважити, що методи оборонного планування привернули увагу цивільних спеціалістів з управління промисловими та комерційними структурами. Так, у роботі [4] зазначено, що планування на основі спроможностей є структурованим, прозорим та гнучким процесом здійснення цілеспрямованих інвестицій в оборону держави з метою досягнення визначених стратегічних пріоритетів на основі цільових показників, витрат і ризиків. У роботі [5] наведено порівняння традиційних методів оборонного планування з методами на

основі спроможностей. Показані переваги нового методу. У роботі [6] викладені проблеми впровадження методу планування на основі спроможностей.

Впровадження оборонного планування на основі спроможностей згідно з РОП сприятиме досягненню цілей оборонної реформи та виконанню завдань з оборони держави, а також забезпечить активну участь у реалізації Спільної безпекової і оборонної політики Європейського Союзу та співробітництво з НАТО з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття повноправного членства в НАТО.

3.1. ЗАВДАННЯ

Основними завданнями оборонного планування на основі спроможностей [3] є:

- оцінка середовища безпеки, визначення засад, цілей та основних завдань державної політики у сфері оборони, пріоритетів і напрямів розвитку сил оборони з урахуванням реальних і потенційних загроз у воєнній сфері, демографічних та фінансово-економічних можливостей держави;

- визначення вимог до спроможностей, структури, чисельності особового складу, кількісних та якісних показників ОВТ, інших видів МТЗ, військової інфраструктури, підготовленості особового складу сил оборони (формування перспективного складу Збройних Сил, який задовольняє вимогам щодо необхідних спроможностей з урахуванням можливостей держави задовольнити потреби оборони);

- оцінка стану готовності сил оборони до виконання завдань з оборони України (оцінка наявних спроможностей Збройних Сил щодо виконання завдань за всіма визначеними сценаріями), а також результатів виконання заходів з їхнього розвитку за попередній період;

- формування комплексного документу з розвитку спроможностей Збройних Сил (сил оборони) та потреби на розвиток спроможностей Збройних Сил у видатках Державного бюджету України, оцінка ризиків;

- планування ресурсного забезпечення Збройних Сил (формування пропозицій до державного оборонного замовлення, планування закупівель продукції, робіт і послуг, у тому числі, на особливий період);

- планування заходів з мобілізаційної підготовки у Міністерстві оборони та Збройних Силах;

- організація виконання завдань та заходів програм і планів, проведення оцінки стану досягнення спроможностей [7].

3.2. ПЛАНУВАННЯ СИЛ ТА РЕСУРСІВ

Планування сил здійснюється на основі варіантів застосування Збройних Сил та сил оборони для виконання завдань визначених сценаріями (рис. 2).

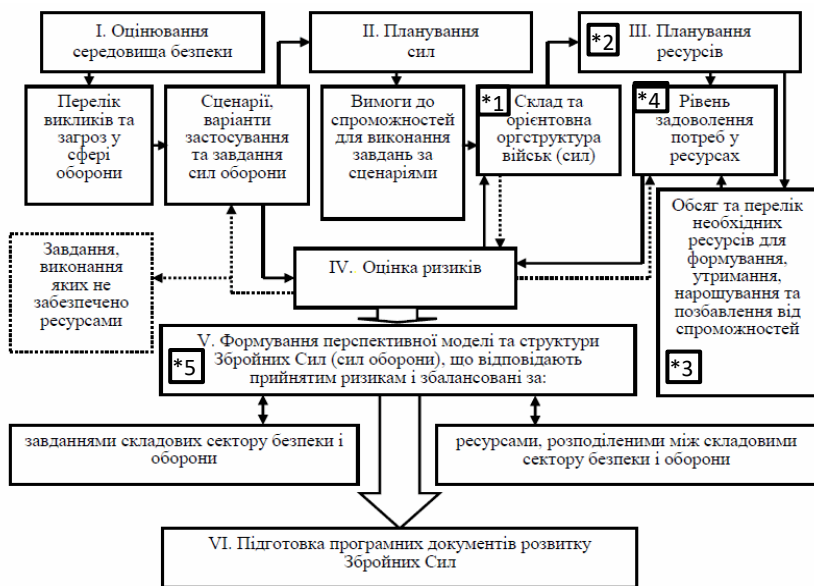

Рис.2. Перелік та взаємний зв'язок між процедурами оборонного планування, зокрмта, огляду (взято з [7]).

Воно включає:

визначення необхідних спроможностей для виконання завдань за варіантами застосування;

оцінювання наявних спроможностей та відповідності їх вимогам (здатності до виконання завдань за призначенням);

визначення недостатніх та надлишкових спроможностей шляхом порівняння необхідних та наявних спроможностей;

планування заходів з утримання наявних, формування недостатніх та позбавлення від надлишкових спроможностей.

Планування ресурсів полягає у визначенні їх потреби для досягнення визначених необхідних спроможностей, оцінці ресурсів для забезпечення наявних спроможностей, уточненні необхідних спроможностей для

максимального збалансування їх вартості з прогностичними показниками фінансування, а також визначення потреби у додаткових фінансових ресурсах для забезпечення розвитку критичних спроможностей на довгострокову, середньострокову та короткострокову перспективу.

Вихідними даними для планування ресурсів є:

попередні показники проекту Державного бюджету України на наступний рік та прогноз видатків на два подальші роки;

запропонований цільовий пакет оборонних спроможностей та склад сил.

Враховуються також можливості залучення міжнародної технічної допомоги, щорічний рівень інфляції, зростання індексу цін, а також вимоги законодавчої та нормативно-правової бази для здійснення фінансування в особливий період.

3.3. ОСОБЛИВОСТІ ОБОРОННОГО ПЛАНУВАННЯ В УКРАЇНІ

Відомо, що в Україні, порівняно з іншими країнами, принципи оборонного планування на основі спроможностей почали впроваджуватись відносно недавно, тому має бути пройдений певний шлях, щоб дотримання цих принципів стало повсякденною реальністю.

У доступних матеріалах по оборонному плануванню, зокрема, використовуються терміни "ресурси" та "носії спроможностей". Якщо термін "ресурси" чітко визначений, то визначення терміну "носії спроможностей" не вдалося знайти. У документах НАТО використовується термін "ресурси" і немає аналогу терміну "носії спроможностей". Визначення цього терміну надало б більшої ясності документації щодо оборонного планування [8].

Як відомо, оборонне планування в Україні успадкувало ієрархічний принцип – виконання розпоряджень на наказів вищого керівництва підлеглими підрозділами. Але точно так же відомо, що система управління є стійкою до впливу завад тільки за наявності зворотних зв'язків. У доступних матеріалах [1, 7] зворотні зв'язки явно не визначені. Точно так же вони не вказані на рис. 2 [7], де наводиться перелік та взаємний зв'язок між процедурами оборонного планування. При уважному розгляді процедури, що позначені помітками *1, *2, *3, *4, *5 утворюють замкнений контур, який є не що інше, як контур управління зі зворотним зв'язком. Саме ці процедури визначають ресурси та забезпечення спроможностей у оборонному плануванні та наближають вибраний напрямок оборонного планування до методів, що прийняті у США. Наявність замкненого контуру, утвореного процедурами оборонного планування, свідчить про те, що

рішення приймається в ітеративному процесі узгодження та прийняття найбільш прийняттого рішення.

4. ПОРІВНЯННЯ ОБОРОННОГО ПЛАНУВАННЯ США ТА УКРАЇНИ ТА МОЖЛИВІ НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕТОДІВ ОБОРОННОГО ПЛАНУВАННЯ УКРАЇНИ

Для порівняння вибрані США та Україна, оскільки:

- В Україні законодавчо затверджений напрямок співпраці та вступу до НАТО;

- США є провідною країною НАТО.

Слід зауважити, що оборонне планування є тісно пов'язане з економікою та суспільним укладом. Якщо США є провідною країною з ринковою економікою та усталеним демократичним суспільним укладом, то Україна є пострадянською країною з економікою, що є перехідною від планової до ринкової та суспільним укладом, що також є перехідним від командно-адміністративного до демократичного. Ці обставини суттєво впливають на темпи процесів наближення оборонного планування в Україні до стандартів НАТО.

1. У США існує постійно/періодично діючий орган Система інтеграції та розроблення об'єднаних спроможностей (Joint Capabilities Integration and Development System - JCIDS), який відстежує стан спроможностей відповідно загрозам, визначає необхідність усунення браку спроможностей з узгодженням з фінансовими можливостями.

В Україні існує періодичне оцінювання спроможностей, яке відбувається спеціально призначеною Робочою групою за розпорядженням ініціатора – керівника стратегічного, оперативного, тактичного рівня військового управління. Організація оцінювання проводиться за розробленими Рекомендаціями [7].

Необхідно зазначити, що:

- Рекомендації не є правовстановлюючим документом [9];
- Одноразово призначена Робоча група на час оцінювання не може за результатами бути порівняною з постійно діючим органом JCIDS.

2. Однією з функцій JCIDS є постійне опитування польових командирів та начальників штабів різних рівнів аби виявити брак тих чи інших спроможностей. У Рекомендаціях така функція не передбачена.

3. Ще однією з функцій JCIDS є необхідність перегляду та внесення змін у DOTMLPF. У Рекомендаціях така функція не передбачена.

4. Рішення про проведення Оцінювання оборонних спроможностей, згідно з Рекомендаціями, приймають посадові особи під впливом обставин, але зі своєї ініціативи. Результатом роботи Робочої групи є відповідний документ. У той же час у рамках JCIDS відбуваються, відповідно до її регламенту, періодично/постійно діючі процеси, результатом яких є оцінювання стану спроможностей.

5. Відмінність у термінології: в українських документах використовується термін "носії спроможності", якого немає у документах США. Ймовірно йому відповідає термін "ресурс".

Зважаючи на викладене, мають бути вдосконалені/впроваджені певні процедури (рис. 2), зокрема, "Вимоги до спроможностей для виконання завдань за сценаріями" (рис. 3):

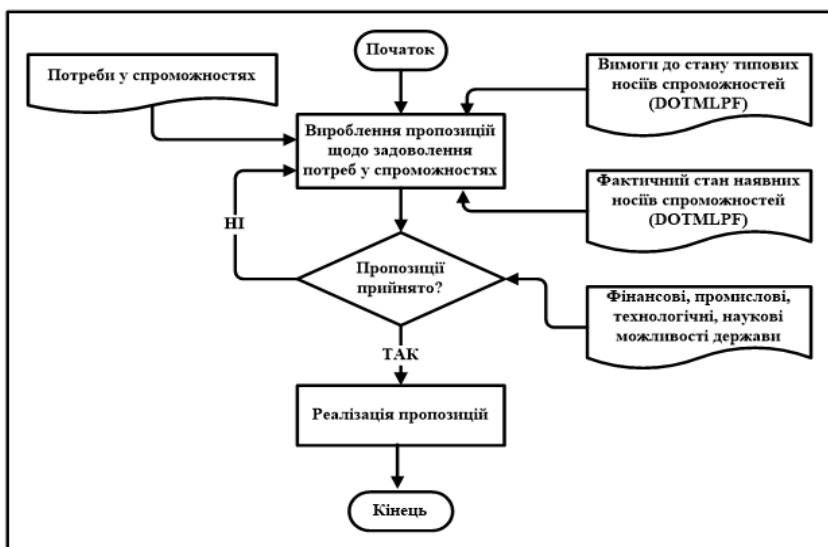

Рис.3. Процедури управління плануванням спроможностей
(авторська розробка)

- оцінювання фактичного стану носіїв спроможностей за базовими напрямками DOTMLPF на постійній/періодичній основі шляхом їх перевірки та/або опитування їх представників;

- порівняння номінально визначеного стану носіїв спроможностей з їх фактичним станом за базовими напрямками DOTMLPF;

- визначення браку або надлишку спроможностей по кожному носію спроможностей та узагальнення по усім носіям спроможностей;
- визначення пропозицій дій, щодо задоволення потреб у спроможностях по усіх носіях спроможностей за наявності відповідних організаційно-фінансових можливостей.

5. ВИСНОВКИ

Загалом напрями розвитку методів оборонного планування на основі спроможностей в Україні відповідають нормам, прийнятим у США та НАТО.

Більша колегіальність формування та прийняття рішень у США на відміну від адміністративної вертикальної підпорядкованості аналогічних процесів в Україні відповідає суспільним процесам, що склалися у різних країнах тривалий час. Ймовірно, що ця відмінність з часом буде зменшуватись.

Можна сподіватись, що з часом зворотні зв'язки будуть явно прописані у документах оборонного планування, що додасть цим процесам та документам більшої дієвості.

Експертні оцінки здебільшого мають якісний характер. У той же час у документах як України, так і НАТО вказується на доречність та навіть необхідність застосування супроводу процесів планування, зокрема, оцінювання автоматичними/автоматизованими системами. Для цього необхідно замінити якісні оцінки складових кількісними.

REFERENCES:

- [1] Рекомендації з оборонного планування на основі спроможностей в Міністерстві оборони України та Збройних Силах України. – Затв. МОУ 12.06.2017 р. – 49 с.
- [2] Charter Of The Joint Requirements Oversight Council (JROC) And Implementation Of The Joint Capabilities Integration And Development System (JCIDS). - Joint Staff Washington, DC 20318. - CJCSI 5123.01H 31 August 2018. – 114 p.
- [3] Manual For The Operation Of The Joint Capabilities Integration And Development System - JCIDS Manual. - 31 August 2018. – 341 p.
- [4] Руснак І. С. Оборонне планування на основі спроможностей: особливості та перспективи впровадження / І.С.Руснак, А.Г.Петренко, А.В.Яковенко, І.М.Романюк, В.Д.Кохно – К.: Наука і оборона. Науково-теоретичний та науково-практичний журнал Міністерства оборони України, 2017. – № 2. – С. 3-10.
- [5] Денежкін М.М. Вплив оцінювання та аналізу спроможностей на визначення заходів розвитку Збройних Сил України. - Актуальні питання розвитку Збройних Сил. - Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил, 2018, № 3(57). – С. 57-64.
- [6] Іващенко А. М. Концепція оборонного планування на основі розвитку спроможностей: проблеми впровадження / А. М. Іващенко, А. К. Павліковський, І. М. Сівоха – Збірник

наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України ім. І. Черняховського, № 1 (59), 2017. – 53-58.

- [7] Рекомендації з порядку організації проведення оцінювання спроможностей у Збройних Силах України. - Затв. МОУ 07.12.2017 р. – 29 с.
- [8] Малишев О.В. Підтримка обліку і використання спроможностей організації / О. В. Малишев, В. Г. Калмиков, І. В. Лисицький. – Математичні машини і системи, 2020. – № 3. – С. 134-145.
- [9] Малишев О. В. Оборонне планування на основі спроможностей в Україні: поточний стан і перспективи / О. В. Малишев, Н. Р. Малишева, В. Г. Калмиков, О. В. Левчук – Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України ім. Івана Черняховського, 2020 – № 3(70) – С. 54-61.

Оніщенко Наталія Миколаївна¹ , Сунєгін Сергій Олександрович²
Onishchenko N. Suniehin S.

ГЕНДЕРНІ ВІДНОСИНИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

GENDER RELATIONS AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY:
REALITIES AND PROSPECTS

АНОТАЦІЯ:

Стаття присвячена дослідженню особливостей трансформації гендерних відносин як чиннику розвитку громадянського суспільства. Наголошується, що сприйняття розвитку гендерних відносин у сучасних демократичних реаліях не повинно обмежуватися лише правовим контекстом. Робиться висновок, що громадянське суспільство поряд з державою повинно гарантувати середовище, де права людини, а отже і гендерні відносини, розглядаються у контексті цілісності організаційно-нормативних гарантій їх забезпечення та захисту.

ВСТУП

Мабуть, беззаперечною слід визнати тезу, що основною засадою функціонування і розвитку сучасного громадянського суспільства та демократичної, правової, соціальної держави є права і свободи людини, які на конституційному рівні визнаються найвищою соціальною цінністю, а їх забезпечення та захист є головним обов'язком держави. Права і свободи людини, як відомо, реалізуються в межах багатоманітних суспільних відносин, які можна досліджувати з урахуванням різних критеріїв. Серед

¹ доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, академік, Завідувач відділу дослідження проблем взаємодії держави та громадянського суспільства
Київський регіональний центр НАПрН України, м. Київ, Україна

² кандидат юридичних наук, в.о. провідного наукового співробітника відділу дослідження проблем взаємодії держави та громадянського суспільства
Київський регіональний центр НАПрН України, м. Київ, Україна

таких критеріїв за останні десятиліття особливої значущості набув так званий гендерний підхід, який являє собою всеохоплюючу стратегію суспільного розвитку, що спрямована на досягнення більш високого рівня гендерної рівності за допомогою залучення гендерних перспектив до всіх важливих сфер життєдіяльності людини, зокрема, в освіту, науку, торгівлю, охорону здоров'я, транспорт тощо. Власне, у сучасному соціогуманітарному дискурсі одними із найважливіших маркерів розвитку демократичного співтовариства визнається саме концепція прав людини та гендерної рівності.

Сучасний розвиток гендерних відносин характеризується багатьма дискусіями, обговореннями, науковими заходами тощо. Серед проблем, що дискутуються найбільш жваво, безумовно, можна виділити наступне: запобігання та протидія дискримінації жінок із вразливих груп, гендерно зумовлене насильство та його зв'язок із соціальною роллю особи, подолання гендерних стереотипів, конструкція гендерної рівності, доступ до правосуддя, а також недавні події, пов'язані з «Партнерством Біарріц».

Слід зазначити, що у найзагальнішому значенні систему гендерних відносин у суспільстві можна визначити як сукупність соціальних взаємозв'язків та інститутів (наприклад, сім'я, освіта, розподіл праці тощо), а також культурних норм, традицій, ціннісно-ідеологічних орієнтацій, які визначають поведінку, діяльність, соціальні ролі та свідомість індивідів залежно від їхньої приналежності до певної статі. Гендерні відносини в сучасному суспільстві, як і будь-які інші, є продуктом історичного розвитку та відповідних соціокультурних контекстів, які обумовлюють динаміку трансформації уявлень про роль і призначення чоловіків та жінок у соціальному житті. Зокрема, становлення та розвиток антропоцентризму як базисної, вихідної парадигми суспільно-державного розвитку, новий смисловий імпульс якій надала епоха Відродження, започаткувавши такі соціальні процеси, як секуляризація, індустріалізація, формування теорії прав людини тощо, обумовило відповідні зміни у сприйнятті соціальних норм та інститутів, які складали основу гендерних відносин. Узагальнено вказані зміни спрямовувалися на поступове утвердження гендерної рівності в соціальному житті та відмову від збереження традиційних гендерних ієрархій в суспільстві, що досягло свого найбільшого розвитку у Новітній час.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Особливе значення система гендерних відносин набуває в контексті розвитку сучасного громадянського суспільства та правової держави, які

функціонують на засадах утвердження свободи, рівності, справедливості, гуманізму та верховенства права у соціальному житті. Адже очевидним слід визнати, що громадянське суспільство, як сукупність вільних громадян та їх об'єднань, може ефективно функціонувати лише в умовах забезпеченості принципу гендерної рівності, в межах якого кожна особистість, незалежно від статі та інших формальних або фактичних ознак, усвідомлює себе як повноправного громадянина своєї держави, який має відповідні права і обов'язки, що гарантуються, охороняються та захищаються державою за допомогою визначених механізмів.

Слід зазначити, що свобода, рівність, честь, гідність – найкращі «орієнтири» демократичного становища особи в сучасному суспільстві. Юридичні критерії, що свідчать про більшу або меншу насиченість цих категорій, їх повноту та розвиток згідно з європейськими стандартами, повинні бути в центрі уваги і справою честі науковців та юристів-практиків. А це, у свою чергу, відтворює успішний полілог держави, громадянського суспільства та особи. Конструкція гендерної рівності визначається станом захищеності прав людини, і гендерні права не є винятком.

Світова наукова думка в третьому тисячолітті характеризується появою нових напрямів наукових досліджень, переосмисленням, доопрацюванням усталених теорій і, безумовно, переоцінкою звичних (опрацьованих) соціальних, політичних, правових практик. Попри всі «законодавчі запевнення», що людина є найвищою соціальною цінністю, практична реалізація цього доленосного положення, на жаль, не відбулася. Не заглиблюючись у причини цього явища (вони добре всім відомі), хочемо нарешті запропонувати ті теоретичні напрацювання, кроки, теоретичні узагальнення, які демонструють контекст прав людини та природу рівності. Місце людини в соціумі, її соціальна роль значною мірою залежать від реалізації принципу рівності, що визначає її соціальні можливості, характер життєдіяльності, систему зв'язків людей у суспільстві. Права людини – це соціальна спроможність вільно діяти, самостійно обирати вид та міру своєї поведінки з метою задоволення різнобічних власних матеріальних та духовних інтересів, а також інтересів інших людей, окремих соціумів та громадянського суспільства в цілому [1]. Права і свободи нормативно забезпечені за умови дії в країні розвинутої системи правового регулювання суспільних відносин, що підтримує не лише принцип особистої свободи та є нормативною гарантією його практичної реалізації, але й враховує особливості механізму взаємозв'язків в цілісній системі соціонормативної регуляції, яка з урахуванням контексту історичного

розвитку має місце в будь-якому суспільстві.

Системний аналіз забезпечення прав і свобод особи може стосуватися і повинен характеризувати безпосередню дію Конституції, дотримання та гарантування рівності прав і свобод людини. У ст. 1 Загальної декларації прав людини вписано, що «всі люди народжуються вільними і рівними в своїй гідності і правах». Саме питання «рівності», яке було предметом багатьох наукових дискусій і полеміки, може розглядатися з багатьох точок зору, принаймні юридичної, економічної, політичної, гендерної, моральної, релігійної тощо. У нашому суспільстві, згідно з Конституцією України, всім громадянам наданий і гарантований рівний обсяг прав і свобод, а їх використання пов'язане із запровадженням однакових стандартів для всіх без винятку осіб. Отже, кожний громадянин де-юре може користуватися на рівних умовах з іншими громадянами всім спектром прав і свобод без утиску з боку держави, дискримінації з боку державних органів, окремих посадовців або інших осіб.

Таким чином, ідея прав людини сформована як певний правовий ідеал, на досягнення якого орієнтований розвиток національного законодавства, а способами його забезпечення є загальні принципи права, одним із яких є, безумовно, основоположний принцип рівності. Справжня демократична, правова природа будь-якої сучасної держави виявляється саме рівністю прав і свобод кожної людини. Рівність прав і свобод – один із основних принципів конституційного статусу людини і громадянина, показник загальнолюдської культури. Належне забезпечення принципу рівності в суспільному житті, зокрема, у відносинах між суб'єктами громадянського суспільства, залежить від багатьох чинників, серед яких можна назвати: ступінь демократичності владних інститутів держави, міра впливу культурної традиції на суспільство, стан моральної атмосфери і соціальної злагоди, рівень розвитку економіки, стан законності та правопорядку в суспільстві тощо.

Забезпечення належного захисту прав людини та громадянина в Україні є важливим завданням держави і актуальним напрямом розвитку правової системи. Для реалізації спрямування змін «на краще» у сфері прав людини влада повинна поставити їх в центр державної політики. У наукових дослідницьких програмах неодноразово зазначалося, що поряд з поняттям «людина» рівноцінними є поняття «особистість», «індивідуальність», що характеризують передусім те особливе, специфічне, що відрізняє конкретну людину як індивіда та як особистість від усіх інших, з урахуванням як природних, фізіологічних, так і психічних і соціальних властивостей.

Однією з таких особливостей є фізіологічна властивість людини – її стать. Втім те, що має бути цінністю і для людини, і для держави, іноді стає перешкодою до реалізації своїх прав [2]. Гендерна рівність – складова загального принципу рівності як принципу демократичної побудови суспільства. Право розуміється сьогодні як рівна міра свободи всіх і кожного – жінок і чоловіків. Втім, ні в громадській, ні в науковій, доктринальній думці не сформовано відношення та оцінка гендерних прав як першорядних. На жаль, вони ще залишаються другорядними, не «першого сорту» та «гатунку», першочерговості щодо їх захисту. Проте ми цілком переконані, що більш важливих або менш важливих прав, коли йдеться про права людини, існувати не може. Сучасне суспільство повинно характеризуватися здатністю до забезпечення системи існуючих прав, свобод та законних інтересів. Події у нинішньому світі свідчать, що процес формування конституційного законодавства характеризується декларуванням у ньому принципу рівних прав і можливостей. Конституційне закріплення рівності статей є характерним для демократичного розвитку поряд із такими особливостями, як національна і расова незалежність, мова, віросповідання, соціальне походження, політичні переконання, стать тощо [3]. Майже всі конституції сучасних держав визнають принципи і стандарти міжнародного права і зобов'язуються їх виконувати, закріпивши в Основному Законі.

У зв'язку із цим цілком логічно, що сучасні конституції демократичних держав повинні закріпити і гендерні права та стандарти щодо рівності прав і можливостей жінок і чоловіків. Конституція як найвищий за юридичною силою закон є гарантом рівності для всіх громадян, незалежно від їх статі. Цілком очевидно, що питання гендерної рівності набуло на сьогодні неабиякої актуальності та становить цінність для права. Виходячи з цінності гендерного виміру права, відповідним чином має проводитися моніторинг чинного українського законодавства, яке, незважаючи на проголошення Україною рівності прав чоловіків і жінок, ще значною мірою містить дискримінаційні гендерні викривлення та асиметрії. Зокрема, про ці проблеми йшлося нещодавно на онлайн нараді, що присвячувалась впровадженню в Україні «Партнерства Біарріц» з утвердження гендерної рівності.

У вказаному контексті слід зауважити, що виконання Україною зобов'язань стосовно впровадження гендерної рівності потребує осмислення національних можливостей їх реалізації з урахуванням історично набутої практики суспільного життя жінки та чоловіка,

національних традицій їхніх взаємовідносин, досягнень і рівня соціальної культури та її складової – гендерної культури як вияву гендерних відносин. Відтак, у процесі правової реформи держава повинна визначити і деталізувати гендерну рівність як юридичне поняття, як невід’ємний елемент правової системи, оскільки будь-які соціально-економічні перетворення, процеси демократизації і становлення ринкової економіки, імпліцитно включають в себе так звані гендерні програми соціальної трансформації, тобто зміну структури відносин між соціальними статями, а саме жінками та чоловіками [4].

У світлі зазначеного, мабуть, не потрібно зайвий раз доводити, що впровадження гендерної рівності у суспільне життя повинно відбуватися не лише з урахуванням нових тенденцій або напрямів соціального розвитку, свого роду «модних трендів» сучасності, але й у відповідній узгодженості з природними та соціокультурними складовими гендерних відносин, нехтування якими може суттєво підвищити конфліктний потенціал у суспільстві та відповідні деформації нормативної свідомості особистості. Так, наприклад, якщо суспільство заохочує турботу чоловіка про жінку, то це цілком узгоджується з природними законами улаштування, принаймні, сімейних справ у суспільстві. При цьому очевидним слід визнати, що така турбота не перетворює жінку на другорядну особистість, так само як піклуючись або дбаючи про благополуччя та здоров’я дітей, жінки не принижують тим самим чоловічу гідність.

Водночас, зовсім інша справа має місце тоді, коли у суспільстві тривалий час панують гендерні стереотипи, які забороняють або, принаймні, не схвалюють виконання певних гендерних ролей жінкою поза сім’єю, що справді до певної міри принижує її соціальний статус. На нашу думку, подібні гендерні стереотипи лише частково, обмежено можуть відповідати природному стану жінки та її здібностям. Зокрема, мабуть варто погодитися, що важка фізична праця підриває здоров’я жінки, яке необхідне їй для народження та виховання дітей, так само як і участь жінки у військових, бойових діях суперечить її природі, оскільки її природним покликанням є давати життя, а не відбирати його. Проте, якщо мова йде про бажання жінки професійно займатися наукою, мистецтвом, політикою, юриспруденцією, громадською діяльністю, високотехнологічним виробництвом тощо, то це, безумовно, повинно повністю гарантуватися жінкам на рівні з чоловіками, адже на сьогодні ми живемо у суспільстві, заснованому на інтелектуально-технологічному розвитку з чіткими соціонормативними засадами, зокрема, уявленнями про соціальну справедливість. У такому разі, наприклад,

природне призначення жінки бути матір'ю в жодному разі не повинно заважати їй займатися відповідною соціально корисною діяльністю.

Окрім цього, ще один ракурс зазначеної проблематики перебуває у площині соціокультурного розвитку, а точніше – його нормативного ядра, концентровано вираженого у взаємозв'язках в системі соціальних регуляторів, насамперед, права, моралі та релігії. У даному випадку мова йде передусім про межі змісту таких понять як «гендер» та «гендерна ідентичність», які в нинішніх реаліях все більше виходять за межі системи координат «жінка – чоловік». Проблема в даному випадку полягає у тому, що внутрішнє відчуття людини як представника того чи іншого гендеру, поняття якого виходить за межі біологічної статі, завдяки чому певна особистість може усвідомлювати себе як представника іншої статі, робить виклик не лише психофізіологічній та біологічній природі людини, але й об'єктивній цілісності соціонормативної регуляції, принаймні, у багатьох сучасних суспільствах [5].

Так, у науковій літературі відзначається, що, наприклад, «представники трансгуманізму вважають, що в суспільстві майбутнього будуть зняті всі протиріччя – соціальні, гендерні, етичні, філософські. Світ без статевих та вікових відмінностей – цілком реалістична мета трансгуманізму, для реалізації якої розробляються цілком конкретні засоби: молекулярна нанотехнологія, генна інженерія, штучний інтелект, ліки для зміни настрою та покращення пам'яті, терапія проти старіння, когнітивні технології тощо. Стверджується, зокрема, право людини на добровільну евтаназію... Людині пропонується безсмертя пізнавальної істоти за рахунок відмови від цінностей класичного гуманізму – любові, дружби, віри, статевих відмінностей, народження та виховання дітей тощо. Одним із варіантів такої відмови є громадський рух «Чайлдфрі» (англ. – Childfree), який отримав широке розповсюдження у західних країнах» [6].

У вказаному контексті, на нашу думку, не можна залишити поза увагою той факт, що чимало сучасних суспільств, зокрема українське, історично розвивалося під впливом культурної традиції, в якій гендерні відносини регламентувалися здебільшого не правовими нормами, а морально-релігійними. З огляду на тривалий характер такого історичного впливу у мільйонів людей на свідомому та навіть підсвідомому рівнях виробилися стійкі уявлення та переконання щодо морально допустимих та недопустимих гендерних відносин у суспільстві. Слід зазначити, що зміна таких стійких переконань не може відбутися за порівняно незначний за тривалістю історичний період, у тому числі за рахунок конструювання визначеного

концепту правової нормативності з цього питання, оскільки їх морально-релігійний контекст апелює до абсолютних першооснов людського буття, які багато в чому мають ірраціональний характер. З цього випливає, що «форсування» у правовому та медійному дискурсах питань щодо необхідності розширення змісту традиційного уявлення про гендерні відносини та гендерну ідентичність неминуче призводитиме до виникнення численних конфліктів в системі координат «особа – громадянське суспільство – держава», які нерідко можуть набувати гострої, насильницької фази свого вираження.

Таким чином, не дивлячись на те, що сучасний демократичний розвиток суттєво трансформує сприйняття природи гендерних відносин та, відповідно, змісту поняття «гендерна ідентичність» у бік його все більшого розширення, своєрідної трансгресії, все ж, на нашу думку, це не повинно заперечувати їх об'єктивну морально-релігійну складову, принаймні, у тих суспільствах, які розвивалися в умовах вагомого впливу специфічної культурної традиції, зокрема, її морально-релігійної складової

Отже, якісне, детальне вивчення гендерного аспекту в правовому регулюванні, удосконалення засобів та механізмів активізації гендерних відносин, адекватне їх використання в юридичній сфері з урахуванням моральних засад суспільного розвитку відкриє можливості для підвищення ефективності регулюючого впливу правової системи на громадянське суспільство, дасть змогу вийти на новий рівень розвитку правової форми.

Як відомо, у законодавстві України гендерні відносини регламентуються конституційними нормами, нормами галузевого характеру, спеціальним законом та підзаконними актами. Це надає можливість говорити про систему нормативних актів, які регламентують гендерні відносини. Правомірним є також твердження, що ці акти займають певне місце в системі законодавства держави та в системі норм міжнародного права. Зазначене зумовлює висновок про можливість існування колізій правового значення та необхідність обґрунтування шляхів їх подолання. Оскільки гендерні відносини безпосередньо залежать від загального стану дотримання прав і свобод особи у державі, то характеристика законодавства у сфері гендерних відносин повинна пов'язуватись із його залежністю від політики держави у сфері прав людини. Якщо особа позбавлена чи обмежена у своїх основних правах, то вона навіть не замислюється над можливими проявами гендерної дискримінації і, навпаки, реальність та ефективність загальнолюдських прав, їх моральна виправданість, створює можливості здобувати гендерну рівність

ефективними правовими засобами. Так само, якщо держава з високим рівнем економічного розвитку, політичним плюралізмом та наявністю розвиненої правової системи гарантує загальнолюдські цінності, гендерна рівність у такій державі не лише декларується, а й створюються необхідні умови для запровадження спеціальних заходів щодо її реалізації у повсякденному житті з урахуванням специфіки соціокультурного контексту.

У контексті зазначеного хочемо також констатувати, що Україна отримала статус учасниці «Партнерства Біарріц» – міжнародної ініціативи рівних прав і можливостей. Це приєднання було започатковане в грудні 2019 р. При цьому неодноразово підкреслювалося, що це ще один крок для встановлення рівності в широкому сенсі – незалежно від статі, віку, культури або ментальних відмінностей. З огляду на те, що внаслідок цього приєднання українська влада взяла на себе зобов'язання в п'яти сферах цього Партнерства, зокрема, у сфері навчання дітей принципам рівності жінок і чоловіків, запобігання насильству, створення більших можливостей для чоловіків піклуватися про дітей тощо, потрібно наголосити, що їх ефективно впровадження, принаймні, до певної міри залежатиме від того, наскільки у відповідному процесі будуть враховуватися об'єктивні межі втручання права у сферу суспільної моралі в Україні, контекст якої протягом тривалої історії пов'язувався з пануючою у нашому суспільстві релігійною традицією.

При цьому хочемо наголосити, що в жодному разі даний виклад не претендує «на істину в остатній інстанції», оскільки наукове середовище – це середовище, що іманентно звикло і пристосоване до конструктивних дискусій, але разом із тим налаштоване на толерантність та полілог, винайдення об'єктивної істини без взаємних образ, звинувачень та дорікань. Конструктив у широкому сенсі – це кращі пропозиції щодо певного розвитку суспільних відносин в різних сферах життєдіяльності людини і гендерний сегмент у цьому випадку не є винятком.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки нашого статейного викладу, хочемо хоча б побіжно окреслити завдання науки, наукового осмислення цієї проблематики та роль (задачі) громадянського суспільства у визначеному форматі. Завдання та задачі наукового профілю – розробити категорію «гендерне право», оскільки тоді буде зрозуміло, що таке гендерні права, гендерні правовідносини та нормативні принципи їх побудови, відповідальність держави щодо порушення гендерних прав тощо. Основним пріоритетом науки має бути

обґрунтоване забезпечення умов для ліквідації усіх форм дискримінації за ознакою статі в українському суспільстві, ключовими показниками якої є рівний доступ до використання ресурсів, розподілу доходів, представництва на управлінських і політичних посадах, а також відповідний рівень завантаження при веденні домашнього господарства і громадських справ, рівень освіти, рівень захворюваності й тривалості життя тощо. Крім державних механізмів, важливу роль у забезпеченні гендерної рівності відіграє громадянське суспільство, яке має створити та гарантувати середовище, де права людини розглядаються у контексті цілісності організаційно-нормативних гарантій їх забезпечення та захисту. Це може стати реальністю лише за умови формування гендерної культури, гендерно налаштованої правової свідомості, побудованих на принципах цілісності соціонормативної регуляції. Особлива увага повинна приділятися боротьбі з дискримінаційними проявами, зокрема, гендерній рівності в Україні, величезна роль у сфері якої повинна належати громадським організаціям та рухам. При цьому хочемо ще раз наголосити, що гендерна культура та відносини у сучасному демократичному суспільстві не повинні призводити до надмірного, показового вираження нестандартних статевих уподобань чи схильностей, оскільки необґрунтоване соціальною практикою та іншими об'єктивними чинниками розширення меж нормативності суспільного життя, так би мовити змістовне збільшення списку «варіантів норми», в кінцевому рахунку може призвести до знищення самого феномену норми, що, скоріш за все, матиме надзвичайно несприятливі наслідки для розвитку людської цивілізації в цілому.

REFERENCES:

- [1] Кузнєцова, Н. С. & Оніщенко, Н. М. (2015). Громадянське суспільство і виклики часу: від теорії до практичних дій, цивілістична доктрина і формування громадянського суспільства. Біла Церква: ТОВ «Білоцерківдрук».
- [2] Мельник, Т. М. (2010). Творення суспільства гендерної рівності: міжнародний досвід. Закони зарубіжних країн з гендерної рівності. (2-ге вид., допов.). Київ. Стилос.
- [3] Фулей, Т. І. (2016). Гендерна рівність при здійсненні правосуддя. (2-ге вид., виправ.). Київ: ВАТЕ.
- [4] Львова, О. А. (2015). До питання про природні права людини і набуті права: проблема пріоритету та цінностей. Правова держава. (27). 15-25.
- [5] Воронина, О. А. (2020). Влияние гендерного равенства на развитие современных цивилизаций. Социология. (5). 244-253.
- [6] Шорохова, С. П. (2017). Трансформации гуманистической мысли в начале XXI века. Образование и право. (6). 221-229.

Кривцов А.О.¹, Кривцов О.В.², Царенко О.О.³

Kryvtsov A.,

Kryvtsov O.,

Tsarenko O.

ВІДОБРАЖЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЛІТАКІВ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА «АНТОНОВ» У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НУМІЗМАТИКИ

REFLECTION OF TRANSPORT AIRCRAFT OF THE STATE ENTERPRISE «ANTONOV»
IN THE DEVELOPMENT OF MODERN NUMISMATICS

АНОТАЦІЯ:

Дана робота присвячена транспортним літакам Державного підприємства «Антонов», зокрема: АН-225 «Мрія», АН-2, АН-140, АН-124 «Руслан», АН-132, АН-74 та АН-148, які відображені в пам'ятних монетах з дорогоцінних та недорогоцінних металів України та Островів Кука. Досліджено геральдичні знаки, які відображені на монетах.

ВСТУП

Українські транспортні літаки є найвідомішими та найбільшими на планеті. Саме вони є провідними літальними апаратами повітряних сил та авіаційних компаній багатьох держав. Єдиним літакобудівним підприємством в Україні є Державне підприємство «Антонов», який входить до складу державного концерну «Укроборонпром». Підприємство славиться своїми літаками ще з ХХ століття, адже провідні спеціалісти-літакобудівники розробили найбільший транспортний літак на планеті АН-225 «Мрія», найбільший у світі моторний біплан АН-2, вантажно-пасажирський авіалайнер АН-140, один із найбільших

¹ студент факультету підготовки офіцерів запасу за контрактом

Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Україна

² начальник групи факультету перепідготовки та підвищення кваліфікації авіаційного персоналу

Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Україна

³ канд. політ. наук, керівник напряму розвитку молодіжної науки

Громадська організація «Молодіжний центр наукової діяльності», Україна

This work has been republished [without change]. First publication: Кривцов, А., Кривцов, О., & Царенко, О. (2021). ВІДОБРАЖЕННЯ ТРАНСПОРТНИХ ЛІТАКІВ ДЕРЖАВНОГО ПІДПРИЄМСТВА «АНТОНОВ» У РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ НУМІЗМАТИКИ. *Грааль Науки*, (10), 194-201. DOI 10.36074/grail-of-science.19.11.2021.037.

серійних транспортних літаків у світі АН-124 «Руслан», середньоміагістральний транспортний літак АН-132, транспортний літак для роботи в арктичних умовах АН-74, регіональний пасажирський літак АН-148 та багато інших. На сьогоднішній день експлуатаційне забезпечення даних серій літаків додатково надає Державне підприємство «Авіалінії Антонова», послугами якого користуються чимало країн світу [1].

На честь найбільших та найвідоміших транспортних літаків, Національний банк України та Уряд Островів Кука впродовж 2002-2018 років випустили пам'ятні монети з дорогоцінних та недорогоцінних металів. Монети Національного банку України входять до серії «Літаки України» [4; 5].

ОСНОВНА ЧАСТИНА

В 2002 році Національний банк України випустив пам'ятні монети із нейзильберу та срібла на честь транспортного літака АН-225 «Мрія». Даний літак є найбільшим у світі, аналогів якому не існує. Побудований і розроблений в 1988 році на ДКБ «Антонов» та Київському авіаційному виробничому об'єднанні, які на сьогоднішній день є Державним підприємством «Антонов». Спочатку АН-225 «Мрія» був призначений для космічних потреб, зокрема для транспортування космічних кораблів «Буран» в рамках програми «Енергія-Буран». Після закриття програми АН-225 «Мрія» було модифіковано та проведено реконструкцію, з метою перевезення надважких вантажів. З початку ХХІ століття даний літак неодноразово брав участь у транспортуванні гуманітарних та військових великогабаритних вантажів, а також моногабаритних енергокомплектуючих деталей для електростанцій та вітряних парків. Неодноразово АН-225 «Мрія» встановлював світові рекорди в сфері транспортної авіації [1; 4].

Номінал недорогоцінної монети складає 5 гривень, а дорогоцінної – 20 гривень. Дизайн обох монет є аналогічним [4].

На аверсі монети в центральній частині зображено малий Державний герб України, який прикрашений стилізованими променями сонця, крила, зірками та птахами, що символізують вільний небесний простір, космічні досягнення та безкрайнє небо, авіаційну сферу. У верхній частині зазначено країну-емітента та рік випуску монети. В нижній частині зазначено номінал монети [3; 4].

На реверсі зображено по центру стилізований фрагмент літака АН-225 «Мрія» під час польоту над злітно-посадочною смугою. У верхній частині зазначено серію монети «ЛІТАКИ УКРАЇНИ». В нижній частині по центру зображено логотип Державного підприємства «Антонов» та зроблено напис «АН-225 «МРІЯ» [4].

Рис. 1,2. Пам'ятні монети «АН-225 «Мрія» з недорогоцінних та дорогоцінних металів (аверс і реверс, 2002 рік, Україна)

В 2008 році Уряд Островів Кука випустив пам'ятну монету зі срібла та золотим покриттям на честь літака АН-225 «Мрія». Номінал монети складає 1 долар Островів Кука [5].

Рис. 3. Пам'ятна монета «АН-225 «Мрія» (аверс і реверс, 2008 рік, Острови Кука)

На аверсі монети зображено портрет королеви Великої Британії та королівств Співдружності Єлизавети II, навколо якого зроблено написи «ELIZABETH II», «ONE DOLLAR», «COOK ISLANDS», «2008» [5].

На реверсі в центральній частині зображено стилізований фрагмент транспортування літаком АН-225 «Мрія» космічного корабля багаторазового використання «Буран», які вкриті золотом. У верхній частині зроблено напис «ANTONOV 225» та «MRYIA». В нижній частині зображено логотип Державного підприємства «Антонов» [5].

В 2002 році Національний банк України випустив пам'ятні монети із нейзильберу та срібла на честь транспортного літака, біплана АН-2. Даний літак є найпершим літальним апаратом Державного підприємства «Антонов», який був побудований в 1947 році. АН-2 є єдиним літаком, серійне виробництво якого продовжується близько 70 років. Даний літак призначений для перевезень пасажирів, вантажів на місцевих повітряних лініях. Також він використовується у лісопожежній та сільськогосподарській авіації. АН-2 знаходиться у експлуатації повітряних сил багатьох країн світу [1; 4].

Рис. 4,5. Пам'ятні монети «АН-2» з недорогоцінних та дорогоцінних металів (аверс і реверс, 2002 рік, Україна)

Номінал недорогоцінної монети складає 5 гривень, а дорогоцінної – 10 гривень. Дизайн обох монет є аналогічним. Реверс монет є аналогічним до усіх монет серії «Літаки України» [4].

На реверсі монети в центральній частині зображено стилізований літак АН-2 на ґрунтовій злітно-посадочній смузі, що характеризує індивідуальні технічні здібності зльоту та посадки літака. У верхній частині зроблено напис «ЛІТАКИ УКРАЇНИ». В нижній частині зображено логотип Державного підприємства «Антонов» та зроблено написи «АН-2» і «АН-2» [4].

В 2008 році Уряд Островів Кука випустив пам'ятну монету зі срібла та золотим покриттям на честь літака АН-2. Номінал монети складає 1 долар Островів Кука [5].

Рис. 6. Пам'ятна монета «АН-225 «Мрія»
(аверс і реверс, 2008 рік, Острови Кука)

На аверсі монети зображено портрет королеви Великої Британії та королівств Співдружності Єлизавети II, навколо якого зроблено написи «ELIZABETH II», «ONE DOLLAR», «COOK ISLANDS», «2008» [5].

На реверсі в центральній частині зображено стилізований фрагмент літака АН-2 на лижах покритий золотом на фоні зимового лісу. У верхній частині зроблено напис «ANTONOV 2» та «COLT» (кодове ім'я НАТО). В нижній частині зображено логотип Державного підприємства «Антонов» [5].

В 2004 році Національний банк України випустив пам'ятні монети із нейзильберу та срібла на честь регіонального авіалайнера АН-140. Перший політ літака АН-140 відбувся у 1997 році. АН-140 відноситься до нового покоління літаків з турбогвинтовими двигунами та може забезпечувати вищий рівень комфорту для пасажирів, технічних характеристик для вантажів, а також дотримуватися екологічних стандартів [1; 4].

Рис. 7,8. Пам'ятні монети «АН-140» з недорогоцінних та дорогоцінних металів (аверс і реверс, 2004 рік, Україна)

Номінал недорогоцінної монети складає 5 гривень, а дорогоцінної – 10 гривень. Дизайн обох монет є аналогічним. Реверс монет є аналогічним до усіх монет серії «Літаки України» [4].

На реверсі монети в центральній частині зображено стилізований літак АН-140 під час польоту. У верхній частині зроблено напис «ЛІТАКИ УКРАЇНИ». В нижній частині зображено логотип Державного підприємства «Антонов» та зроблено написи «АН-140» і «АН-140» [4].

В 2005 році Національний банк України випустив пам'ятні монети із нейзильберу та срібла на честь одного із найбільших транспортних літаків у світі АН-124 «Руслан». АН-124 «Руслан» є однією із вершин технічного та творчого прогресу колективу Державного підприємства «Антонов». Даний літак був найбільшим літальним апаратом у світі до появи АН-225 «Мрія». Перший політ літака відбувся у 1982 році. Всього випущено 55 літаків. Літак призначений для транспортування військових великогабаритних вантажів, локомотивів, деталей літаків, яхт тощо. На сьогоднішній день АН-124 «Руслан» спільно з АН-225 «Мрія» є світовим рекордсменом та важливим і потужним літаком у світовій індустрії авіаційних перевезень [1; 4].

Рис. 9,10. Пам'ятні монети «АН-124 «Руслан» з недорогоцінних та дорогоцінних металів (аверс і реверс, 2005 рік, Україна)

Номінал недорогоцінної монети складає 5 гривень, а дорогоцінної – 20 гривень. Дизайн обох монет є аналогічним. Реверс монет є аналогічним до усіх монет серії «Літаки України» [4].

На реверсі монети в центральній частині зображено стилізований літак

АН-124 «Руслан» під час польоту над аеродромом. У верхній частині зроблено напис «ЛІТАКИ УКРАЇНИ». В нижній частині зображено логотип Державного підприємства «Антонов» та зроблено написи «АН-124» і «РУСЛАН» [4].

Також літак АН-124 «Руслан» спільно з бопланом АН-2 зображений на пам'ятній монеті, яка присвячена видатному авіаконструктору Олегу Костянтиновичу Антонову (1906—1984). Дана монета випущена в 2006 році Національним банком України. Номінал монети складає 2 гривні, виготовлена із нейзильберу. Монета належить до серії «Видатні особистості України». Олег Костянтинович Антонов був одним із провідних авіаконструкторів, авіакосмічних інженерів, винахідників та викладачів ХХ століття. Під його керівництвом були розроблені транспортні літаки АН-26, АН-32, АН-72, АН-124 «Руслан», багатоцільові літаки АН-2, АН-14, АН-28 та багато інших. Також Олег Антонов спеціалізувався на безпілотній авіації та на розробці дельтапланів. На честь Олега Костянтиновича названо Державне підприємство «Антонов» [1; 4].

Рис. 11. Пам'ятна монета «Олег Антонов»
(аверс і реверс, 2006 рік, Україна)

На аверсі монети зображено два літаки АН-124 «Руслан» та АН-2. Саме ці літаки розроблені під керівництвом Олега Антонова. Над літаками зображено малий Державний герб України та зроблено написи «НАЦІОНАЛЬНИЙ БАНК УКРАЇНИ» і «2006». В нижній частині зазначено номінал монети [4].

На реверсі зображено портрет Олега Антонова на фоні креслення літака з лівої сторони. Праворуч зображено логотип Державного підприємства «Антонов». Навколо портрету зроблено написи «ОЛЕГ АНТОНОВ» і «1906-1984» [4].

В 2008 році Уряд Островів Кука випустив пам'ятну монету зі срібла та золотим покриттям на честь літака АН-124 «Руслан». Номінал монети складає 1 долар Островів Кука [5].

Рис. 12. Пам'ятна монета «АН-124 «Руслан»
(аверс і реверс, 2008 рік, Острови Кука)

На аверсі монети зображено портрет королеви Великої Британії та королівств Співдружності Єлизавети II, навколо якого зроблено написи «ELIZABETH II», «ONE DOLLAR», «COOK ISLANDS», «2008» [5].

На реверсі в центральній частині зображено стилізований фрагмент літака АН-124 «Руслан» під час зльоту. У верхній частині зроблено напис «ANTONOV 124» та «CONDOR» (кодове ім'я НАТО). В нижній частині зображено логотип Державного підприємства «Антонов» [5].

В 2018 році Національний банк України випустив пам'ятні монети із нейзильберу та срібла на честь середньоміагістрального транспортного літака АН-132. АН-132 є модифікацією літака АН-32. Перший політ відбувся у 2017 році [4].

Рис. 13,14. Пам'ятні монети «АН-132» з недорогоцінних та дорогоцінних металів (аверс і реверс, 2018 рік, Україна)

Номінал недорогоцінної монети складає 5 гривень, а дорогоцінної – 10 гривень. Дизайн обох монет є аналогічним [4].

На аверсі монети в центральній частині зображено сонце зі стилізованими променями, крила, зірок та птахів, що символізують вільний небесний простір, космічні досягнення та безкрайнє небо, авіаційну сферу. Над центральною композицією зображено малий Державний герб України. У верхній частині зазначено країну-емітента та рік випуску монети. В нижній частині зазначено номінал монети [3; 4].

На реверсі зображено по центру стилізований фрагмент літака АН-132 «Мрія» під час польоту. У верхній частині зазначено серію монети «ЛІТАКИ УКРАЇНИ». В нижній частині по центру зображено логотип Державного підприємства «Антонов» та зроблено написи «АН-132» та «АН-132» [4].

В 2008 році Уряд Островів Кука випустив дві пам'ятні монети, першу - зі срібла та золотим покриттям, другу – зі срібла, на честь літака АН-74. Номінал монет складає 1 долар Островів Кука. Дизайн обох монет є аналогічним. Транспортний багатоцільовий літак АН-74 є модифікацією літака АН-72. Відноситься до близькомагістральних літаків. Перший політ відбувся у 1983 році [5].

Рис. 15,16. Пам'ятні монети «АН-74»
(аверс і реверс, 2008 рік, Острови Кука)

На аверсі монети зображено портрет королеви Великої Британії та королівств Співдружності Єлизавети II, навколо якого зроблено написи «ELIZABETH II», «ONE DOLLAR», «COOK ISLANDS», «2008» [5].

На реверсі в центральній частині зображено стилізований фрагмент літака АН-74 під час польоту над гірськими масивами. У верхній частині зроблено напис «ANTONOV 74». В нижній частині зображено логотип Державного підприємства «Антонов» [5].

В 2008 році Уряд Островів Кука випустив додатково ще дві пам'ятні монети, першу - зі срібла та золотим покриттям, другу – зі срібла, на честь літака АН-148. Номінал монет складає 1 долар Островів Кука. Дизайн обох монет є аналогічним. АН-148 є високоефективним регіональним пасажирським літаком. Перший політ відбувся в 2004 році. Всього було випущено 48 літаків [2; 5].

Рис. 17,18. Пам'ятні монети «АН-148»
(аверс і реверс, 2008 рік, Острови Кука)

На аверсі монети зображено портрет королеви Великої Британії та королівств Співдружності Єлизавети II, навколо якого зроблено написи «ELIZABETH II», «ONE DOLLAR», «COOK ISLANDS», «2008» [5].

На реверсі в центральній частині зображено стилізований фрагмент літака АН-148 під час польоту на фоні міського аеропорту. У верхній частині зроблено напис «ANTONOV 148». В нижній частині зображено логотип Державного підприємства «Антонов» [5].

ВИСНОВКИ

Тому, базуючись на вищесказаному, можна зробити висновок, завдяки

сучасній нумізматиці можна досліджувати геральдичні елементи авіаційної галузі, історію становлення та розвитку українського літакобудування, ознайомлюватися з монетами країн, моделями та модифікаціями транспортних літаків, вивчати етапи розвитку Державного підприємства «Антонов».

REFERENCES:

- [1] ANTONOV. UNIQUE CAPABILITIES IN AIRRAFT DEVELOPMENT. (2010). Kyiv: DP «Antonov».
- [2] Антонов-148. Регіональний літак. Досвід, звернений в майбутнє. (2010). Київ: ДП «Антонов».
- [3] Пономарьов, А., Артюх, Л., Бетехтіна, Т., Боряк, О., Горленко, В., Гребінь, І., ... Щербій, Г. (1994). Українська минувшина: ілюстрований етнографічний довідник. Київ: Либідь. ISBN 5-325-00592-8.
- [4] Пам'ятні монети України та сувенірна продукція. (2021). Вилучено з: <https://old.bank.gov.ua/control/uk/currentmoney/cmcoin/list>.
- [5] Coin Types from the Cook Islands. (2021). Вилучено з: http://worldcoingallery.com/countries/Cook_isl.html.

Ткаченко Павло Ігорович¹

Tkachenko P.

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ТА КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОРУШЕННЯ СТАТУТНИХ ПРАВИЛ ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ЗА ВІДСУТНОСТІ ВІДНОСИН ПІДЛЕГЛОСТІ

CRIMINAL LEGAL AND CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS
OF VIOLATION OF THE STATUTORY RULES OF RELATIONSHIP
BETWEEN MILITARY SERVICES EXCLUSIVELY

АНОТАЦІЯ:

Військова злочинність є загрозою національній безпеці України. Статистична інформація щодо поширення злочинів проти встановленого порядку несення або проходження військової служби не є задовільною, а отже потребує детального вивчення із застосуванням в подальшому ефективних заходів орієнтованих на поліпшення статистики. Станом на сьогодні, можливо виокремити групу військових злочинів, котрі є провідними за кількістю скоєних, такими є, зокрема, самовільне залишення військової частини або місця служби, дезертирство, ухилення від військової служби, викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем, порушення статутних правил вартової служби чи патрулювання, недбале ставлення до військової служби. Всі перераховані вище кримінальні правопорушення є загрозою національній безпеці. Але не слід забувати про порушення котрі мають місце в середині військового колективу. Таким порушенням є злочин, передбачений ст. 406 Кримінального кодексу України. Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості. Саме з цього злочину починається дисбаланс правосвідомості військовослужбовців. Даний злочин є доволі популярним серед рядового, сержантського та старшинського складу, ще з давніх часів, так звана «дівіщина» посідала провідне місце в неформальних відносинах солдатів. Ця «традиція» залишається популярною й по сьогодні але першочергово являє собою кримінальне правопорушення.

¹ Магістр права; аспірант кафедри кримінально-правових дисциплін¹; член²

¹Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ МВС України;

²Асоціація правників України, Україна

ВСТУП

Злочинність – це складне соціальне явище, повністю визначає суперечності постійно змінюваних у просторі та часі соціальних процесів та явищ криміногенного, антикриміногенного та соціального характеру, які взаємодіють між собою. Вітчизняний законодавець чітко визначає поняття військового злочину як злочину проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, вчиненого військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними під час проходження ними навчальних (чи перевірних) або спеціальних зборів (ст. 401 КК України). Військовим злочинам присвячено цілий розділ у Кримінальному кодексі України. У розділі XIX КК України міститься 35 статей, одна з яких дає визначення військового злочину. Інші статті цього розділу містять склади злочинів проти встановленого порядку несення військової служби (ст. 402-433) [1, с. 136].

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Чинний Кримінальний кодекс України, статтею 406 передбачає порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності підлеглих. Основним безпосереднім об'єктом цього злочину є порядок взаємовідносин між військовослужбовцями, які не знаходяться у відносинах підлеглих, додатковий обов'язковий об'єкт - честь і гідність людини, додатковим факультативним його об'єктом можуть бути життя і здоров'я людини, інші суспільні цінності. З об'єктивної сторони злочин полягає у порушенні статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглих що виявилось у завданні побоїв або вчиненні іншого насильства. Статутні правила чітко унормовані передусім в Статуті внутрішньої служби та Дисциплінарному статуті Збройних Сил України, дія яких поширюється на кожного військовослужбовця Збройних Сил України, Національної гвардії України, Державної спеціальної служби транспорту України, та інших військових формувань утворених у відповідності до законів України.

Згідно з вказаними статутами військовослужбовці повинні постійно бути зразком високої культури скромності й витримки, берегти військову честь, захищати свою й поважати гідність інших людей. Відносини між військовослужбовцями повинні ґрунтуватися на взаємній повазі, і у питаннях служби вони звертаються один до одного на "Ви". Військова дисципліна зобов'язує кожного військовослужбовця, зокрема,

додержуватися визначених військовими статутами правил взаємовідносин між військовослужбовцями, зміцнювати військове товариство, виявляти повагу один до одного, бути ввічливими і додержуватися військового етикету поводитися з гідністю й честю, не допускати самому і стримувати інших від негідних вчинків. До обов'язків солдата входять, крім того, обов'язки виявляти повагу до старших за військовим званням військовослужбовців, шанувати честь і гідність товаришів по службі, додержувати правил військової ввічливості, поведінки та військового вітання.

Також слід зазначити, що статутні правила є обов'язковими для військовослужбовців незалежно від того, чи знаходяться вони у розташуванні військової частини, дія ст. 406 КК України поширюється й на випадки, коли відповідне порушення відбувається не в службовий час та/або поза межами військової частини.

Щодо відсутності між військовослужбовцями відносин підлеглості, слід розуміти наступні факти, такі військовослужбовці є рівними за посадами і званнями, можуть знаходитись у відносинах старшинства, які визначаються безпосередньо їх командиром або військовими званнями.

Суб'єктом злочину є військовослужбовець, який не знаходиться у відносинах підлеглості з потерпілим. Якщо до дій, вчинюваних таким військовослужбовцем, приєднується військовослужбовець, який є начальником для потерпілого, його дії слід кваліфікувати як перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень.

Суб'єктивна сторона злочину у цілому характеризується виною у формі умислу. При цьому ставлення особи до застосування насильства може характеризуватися тільки прямим умислом, а до його наслідків - будь-якою формою вини. У будь-якому випадку винний має усвідомлювати, що насильство вчиняється ним щодо військовослужбовця, з яким у нього відсутні відносини підлеглості.

Отже, кваліфікуючими ознаками злочину є порушення вказаних правил, щодо кількох осіб, яке заподіяло легкі чи середньої тяжкості тілесні ушкодження, яке має характер знущання або глумлення над військовослужбовцем.

Спосіб вчинення злочинів, передбачених ст. 406 КК, виявляється в заподіянні побойів, іншого насильства, тілесних ушкоджень з мотивів підкреслити свою удавану перевагу над військовослужбовцями, які пізніше призвані на строкову військову службу, з особистою неприязні, ворожнечі [2, с. 95].

Досліджуючи злочинність пов'язану з порушенням статутних правил

взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості помічаємо певну особливість, а саме двооб'єктність. На думку М. М. Івлєва, при наявності у складах окрім основного безпосереднього об'єкта (відносини військової служби), ще й додаткового безпосереднього об'єкта життя і/або здоров'я людини, такий злочин можливо визначати військово насильницький. Родовим об'єктом усіх військових насильницьких злочинів є встановлений чинним законодавством порядок несення або проходження військової служби але на думку останнього військові злочини з елементами насильства мають два безпосередніх об'єкти (є двооб'єктними): основним безпосереднім об'єктом військового насильницького злочину є ті конкретні відносини військової служби, проти яких спрямоване злочинне діяння; додатковим безпосереднім об'єктом військових насильницьких злочинів завжди виступає фізичне, психічне здоров'я і/або особиста недоторканність людини. Вчений переконаний, що точне визначення основного та додаткового безпосередніх об'єктів військових насильницьких злочинів сприятиме їх правильній кваліфікації і постановляючому судом обґрунтованих вироків [3, с. 67].

Щодо детермінацій даного злочину, слід зазначити, що детермінантами конкретного одиничного військового злочину є: психічні й психологічні відхилення при вчиненні насильницьких злочинів, сформовані у військовослужбовців як до, так і під час несення служби; вживання алкоголю, наркотиків; правовий нігілізм; незадовільна педагогічна й виховна робота військових командирів з конкретними підлеглими, які потребують підвищеної уваги; недостатня кількість військових психологів і невідповідність форми й змісту їх діяльності викликам сучасної армії.

Аналізування структури групи військових злочинів надає вигоди щодо виділення найбільш питомої ваги найпоширеніших злочинів, серед яких є порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості ст. 406 КК України, («дідівщина»), на дану категорію припадає близько 30% від загальної кількості.

Географія вказаних злочинів може бути представлена, наприклад, шляхом аналізу інформації про кількість злочинів військовослужбовців, зареєстрованих відповідними органами прокуратури залежно від їх дислокації. Так, найбільше злочинів реєструється прокуратурою Центрального й Південного регіонів України, найменше – прокуратурою Західного регіону України. Ці дані цілком кореспондуються із географією військових злочинів залежно від області, на території якої розташовано військову частину, де відбувається несення чи проходження військової

служби.

Наслідки фізичного характеру від вчинення військових злочинів передусім загальнокримінальної спрямованості, поєднаних із насильством, вимірюються шкодою для здоров'я потерпілих, фізичними стражданнями від нанесених тілесних ушкоджень.

Досліджуючи актуальні проблеми військової злочинності, періодично спостерігається яскраво виражений фактор латентності, а саме замовчування негативних фактів у внутрішньому середовищі окремо взятої військової частини. Латентність є притаманною до військових злочинів, тому статистична інформація не є цілком вимірною.

Аналізування судових справ по обвинуваченню у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 406 КК України, надає негативні висновки. Найбільш вражаючою стала справа, де ОСОБА_1, будучи військовослужбовцем строкової військової служби, діючи з прямим умислом, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно - небезпечні наслідки у вигляді завдання тілесних ушкоджень, шкоди життю та здоров'ю солдату військової служби за контрактом осіб рядового складу цієї ж військової частини ОСОБА_2, свідомо допускаючи і бажаючи їх настання, порушуючи порядок взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, наніс останньому один удар кулаком правої руки в область лівої черевної стінки, заподіявши ОСОБА_2 тяжке тілесне ушкодження по критерію небезпеки для життя у вигляді тупої травми живота з травматичним розривом селезінки, ускладнену внутрішньочеревною кровотечею легкого ступеня, тобто таке ушкодження, що спричинило тяжкі наслідки, а саме втрату органу - видалення селезінки хірургічним шляхом, чим вчинив порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, що виявилось в завданні побоїв, що спричинили тяжкі наслідки [4].

У Кіровоградській області, обвинувачений ОСОБА_1, проходячи військову строкову службу у військовій частині, у військовому званні «солдат», у казарменому розташуванні військової частини, усвідомлюючи суспільно - небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки, діючи умисно, безпідставно, в процесі спілкування із військовослужбовцем цієї ж військової частини солдатом ОСОБА_2, в туалетній кімнаті наніс останньому три удари кулаком правої руки в грудну клітину, а також в кімнаті для сушіння речей наніс ОСОБА_2 один удар кулаком правої руки у нижню частину живота, чим спричинив

завдання побоїв у вигляді нанесення ОСОБА_2 чотирьох ударів, які хоча й спричинили фізичний біль, проте згідно висновку експерта не призвели до настання тілесних ушкоджень, та виставлений діагноз забій грудної клітини при дачі висновку за ступенем тяжкості не оцінювався, так як відсутні синці, садени або рани в тій ділянці, де виставлений діагноз забій грудної клітини [5].

У Одеській області, будучи військовослужбовцем Військово-Морських Сил Збройних Сил України старший матрос ОСОБА_1, знаходячись в спальному приміщенні казарми, вжив спиртні напої. Відтак, старший матрос ОСОБА_1 усвідомлюючи протиправний характер своїх дій їх суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, вчинив порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості, прагнучи продемонструвати свою уявну перевагу, утвердити власний авторитет у військовому колективі, у проміжок часу з 01 год. 00 хв. до 04 год. 00 хв.: перебуваючи у спальному приміщенні наніс матросу ОСОБА_6 не менше 70 ударів кулаками обох рук в область грудної клітини, не менше 40 ударів в область живота, 10 ударів в область правої та лівої ключиці та не менше 3 ударів коліном правої ноги в область голови, наніс матросу ОСОБА_8 не менше 45 ударів правою рукою в область грудної клітини та живіт, 5 ударів ліктем правої руки в область лівого підребер'я, наніс матросу ОСОБА_11 4 удари кулаками обох рук в область грудної клітини, 1 удар правою рукою та 1 удар ліктем правої руки в ліву сторону грудної клітини (в область серця), 3 удари долоньями обох рук по обличчю, наніс матросу ОСОБА_12 8 ударів кулаками обох рук в область центру грудної клітини, 3 удари кулаками обох рук в ліву сторону грудної клітини по ребрам, 1 удару долонею лівої руки по правій стороні обличчя, наніс матросу ОСОБА_7 не менше 10 ударів кулаками обох рук в область грудної клітини, 1 удар долонею правої руки в ліву сторону обличчя, 1 удар правою ногою в ліву сторону грудної клітини по ребрам, наніс матросу ОСОБА_9 10 ударів кулаком правої руки в область грудної клітини, 8 ударів долонею правої руки по лівій стороні обличчя, 2 удари правою ногою по голові в ділянку затылку, наніс матросу ОСОБА_10 10 ударів кулаками обох рук в область грудної клітини, 10 ударів долоньями обох рук по обличчю, 1 удар правою ногою в ліву сторону грудної клітини по ребрам, що заподіяло кожному вище зазначеному потерпілому фізичний біль, моральні страждання та тілесні ушкодження [6].

Так, проаналізувавши судову практику щодо порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними

відносин підлеглості, доходимо попереднього висновку про становлення високого рівня небезпечності даного злочину. Дії військовослужбовців злочинців дезорганізують нормальну роботу військових частин, підбивають задовільний психологічний клімат особового складу та пригнічують, завдають шкоди здоров'ю солдатам. На фоновому рівні можливо зазначити, що такі неправомірні дії, залишають бажання багатьох громадян чоловічої статі проходити строкову військову службу, не кажучи вже за контрактну. Присутність таких солдат, які можуть дозволити собі знущення, побої щодо своїх товаришів по службі знижують рівень престижності військової служби.

За статистичними даними Генеральної прокуратури України у 2019 році зареєстровано 70 злочинів, у 2020 році 69, станом на червень 2021 року 51 прояв порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості.

ВИСНОВКИ.

На армію покладаються особливо важливі обов'язки, оборона України, захист її суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності. Збройні Сили України забезпечують стримування збройної агресії проти України та відсіч їй, охорону повітряного простору держави та підводного простору у межах територіального моря України у випадках, визначених законом, беруть участь у заходах, спрямованих на боротьбу з тероризмом. Особовий склад армії має бути взірцем культури, етичності, правосвідомості та мати безліч позитивних рис з метою збереження престижності та потужності військової служби.

Кримінальні правопорушення, вчинені військовослужбовцями є негативним фактором та завдають не аби якої шкоди армії. Військові злочини є загрозою національної безпеки України. На нашу думку, проблема вчинення злочинів військовослужбовцями полягає у відсутності першочергово правопорядку у внутрішньому колективі військових. Солдат відчуючи всюдозволення та почуття безкарності, вчиняє інші протиправні діяння.

Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості – це прямий факт незадовільної соціально-виховної роботи відповідальних командирів, відсутність правосвідомості, знання та розуміння чинних Статутів ЗС України. Із порушення статутних правил, можуть впливати в подальшому інші злочини, загальнокримінального характеру, котрі можуть бути вчинені

військовослужбовцями.

З метою профілактики та запобігання порушенню статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості, слід ефективніше проводити соціально-виховні роботи, заходи спрямовані на право-освіту та право-виховання, прививати поняття честі, законності та правопорядку. Мають бути розроблені та впроваджені в діяльність командирів по роботі з особовим складом, програми орієнтовані на сучасні виклики армії. На законодавчому рівні, при розробці нового кримінального законодавства, мають бути рекомендовані жорсткіші міри покарання за вчинення військових злочинів, в тому числі й порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості.

На разі проблема військової злочинності не є вирішеною та лишає за собою підґрунтя для подальших наукових досліджень та розробок.

REFERENCES:

- [1] Ткаченко, П. & Шалгунова, С. Спеціальні-кримінологічні заходи запобігання військовим злочинам як напрям забезпечення національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти*. (с. 136). 15 березня 2019, Дніпро, Україна: ДДУВС.
- [2] Карпенко, М.І. (2013). Порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості: методика розслідування цих злочинів. *Науковий журнал Юридична наука*. (№ 10), 95.
- [3] Івлєв, М. М. (2015). Про двооб'єктність військового насильницького злочину. *Форум права*. (№ 2), 67.
- [4] Єдиний Державний реєстр судових рішень. Вилучено з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84954292>.
- [5] Єдиний Державний реєстр судових рішень. Вилучено з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81421059>.
- [6] Єдиний Державний реєстр судових рішень. Вилучено з <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83485864>.

Голубничий Д.Ю.¹ , Третяк В.Ф.² , Запара Д.М.³ , Деменко М.П.⁴ ,
Holubnychyi D., Tretiak V., Zapara D., Demenko M.,
Новіченко С.В.⁵ , Доска О.М.⁶ , Савельєв А.М.⁷
Novichenko S., Doska O., Saveliev A.

ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

FUNCTIONAL MODEL OF INFORMATION SECURITY CONTROL SYSTEM

АНОТАЦІЯ:

Використовуючи методологію функціонального моделювання IDEF0 була розроблена функціональна модель основних процесів управління системою інформаційної безпеки. Основна мета цієї моделі – відображення процесів управління системою інформаційної безпеки в організації. Показано, що можливо проведення декомпозиції процесу управління системою інформаційної безпеки у вигляді восьми підпроцесів. Основна увага приділена розгляданню вимог до адміністрування комп'ютерних систем і обчислювальних мереж.

ВСТУП

В якості об'єкта системи будемо розглядати функціонування комп'ютерної мережі організації, як частини загальної інформаційної системи. Для такого аналізу застосуємо середовище моделювання процесів – BPWin.

¹ кандидат технічних наук, доцент, доцент кафедри Інформаційних систем
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

² кандидат технічних наук, доцент, науковий співробітник наукового центру Повітряних Сил
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Україна

³ начальник науково-дослідного відділу наукового центру Повітряних Сил
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Україна

⁴ кандидат воєнних наук, доцент, провідний науковий співробітник наукового центру Повітряних Сил
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Україна

⁵ кандидат воєнних наук, доцент, провідний науковий співробітник наукового центру Повітряних Сил
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Україна

⁶ кандидат технічних наук, старший науковий співробітник науково-дослідного відділу наукового центру Повітряних Сил
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Україна

⁷ науковий співробітник науково-дослідного відділу наукового центру Повітряних Сил
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба, Україна

This work has been republished [without change]. First publication: Голубничий, Д., Третяк, В., Запара, Д., Деменко, М., Новіченко, С., Доска, О., & Савельєв, А. (2021). ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ УПРАВЛІННЯ СИСТЕМОЮ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ. *Грааль Науки*, (2-3), 175-186. DOI 10.36074/grail-of-science.02.04.2021.035.

Мета інформаційної системи – забезпечити безперебійну роботу організації та звести до мінімуму збиток від подій, що містять загрозу безпеці, за допомогою їхнього запобігання й зведення наслідків до мінімуму.

Управління інформаційною безпекою дозволяє колективно використати інформацію, забезпечуючи при цьому її захист і захист обчислювальних ресурсів. Інформаційна безпека складається із трьох основних компонентів:

- конфіденційність: захист конфіденційної інформації від несанкціонованого розкриття або перехоплення;
- цілісність: забезпечення точності й повноти інформації та комп'ютерних програм;
- доступність: забезпечення доступності інформації та життєво важливих сервісів для користувачів, коли це потрібно.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Інформація існує в різних формах. Її можна зберігати на комп'ютерах, передавати по обчислювальних мережах, роздруковувати або записувати на папері, а також озвучувати в розмовах. З погляду безпеки всі види інформації, включаючи паперову документацію, бази даних, плівки, мікрофільми, моделі, магнітні стрічки, дискети, розмови й інші способи, які використовуються для передачі знань і ідей, вимагають належного захисту [1-5].

Таким чином, використовуючи нотацію стандарту IDEF0 розробимо функціональну модель основних процесів управління системою інформаційної безпеки (рис. 1.).

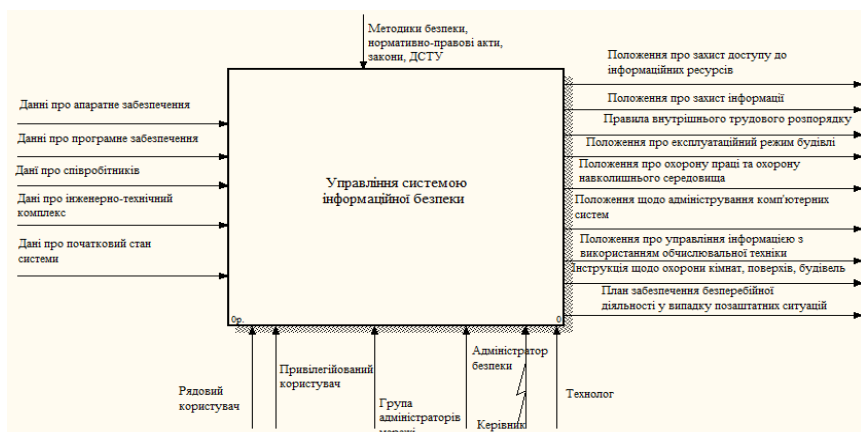

Рис. 1. Контекстна діаграма комплексу завдань "Управління системою інформаційної безпеки" (методологія IDEF0)

Основна мета моделі – відобразити процеси управління системою інформаційної безпеки в організації. Щоб ініціювати й контролювати процес забезпечення інформаційної безпеки, необхідно створити в організації відповідну структуру управління. Такою структурою в термінах IDFO може бути структура, яка показана на рис. 2.

Таким чином, використовуючи декомпозицію процесу управління системою інформаційної безпеки отримуємо:

1. Формування засобів контролю (рівень A1);
2. Захист немашинних інформаційних ресурсів (рівень A2);
3. Забезпечення безпеки персоналу (рівень A3);
4. Забезпечення фізичної безпеки (рівень A4);
5. Забезпечення безпеки навколишнього середовища (рівень A5);
6. Адміністрування комп'ютерних систем і обчислювальних мереж (рівень A6);
7. Додаткові засоби охорони системи (рівень A7);
8. Планування забезпечення безперервної діяльності у випадку позаштатних ситуацій (рівень A8).

Кожен з рівнів має мету, особисте призначення та також декомпозицію.

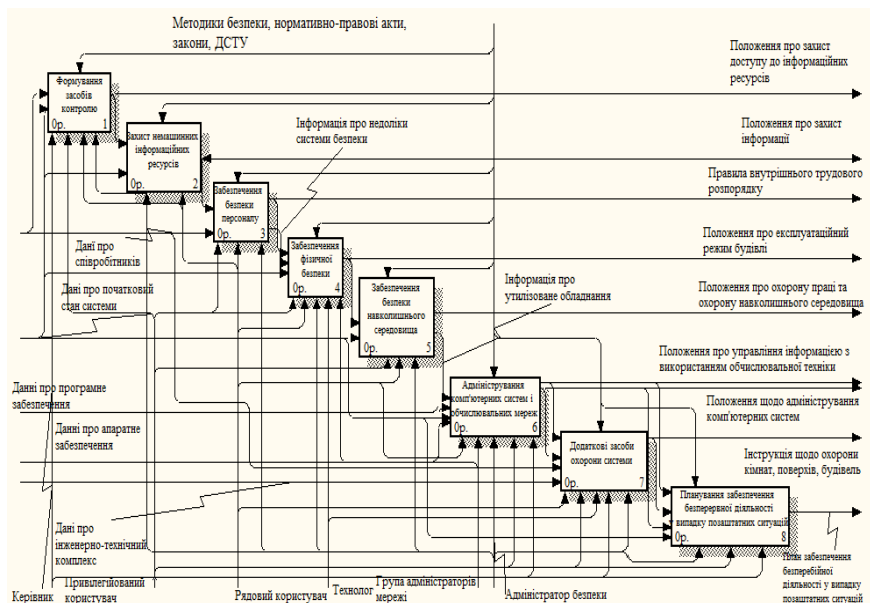

Рис. 2. Діаграма функціональної декомпозиції процесу управління системою інформаційної безпеки

Декомпозиція процесу формування засобів контролю (рис. 3) визначає такі процеси, як виявлення загроз інформаційної безпеки; аналіз причин необхідності використання системи інформаційної безпеки; розробка стратегії усунення погроз інформаційної безпеки; формування засобів контролю системи; створення документа про політику інформаційної безпеки.

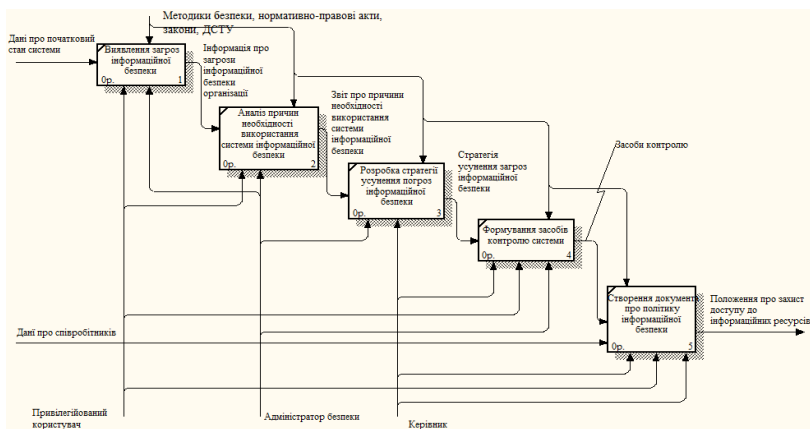

Рис. 3. Декомпозиція рівня роботи "Формування засобів контролю"

Декомпозиція процесу захисту немашинних інформаційних ресурсів (рис. 4) визначає такі процеси, як: інвентаризацію інформаційних ресурсів; присвоєння грифів таємності; забезпечення належного рівня захисту інформаційних ресурсів.

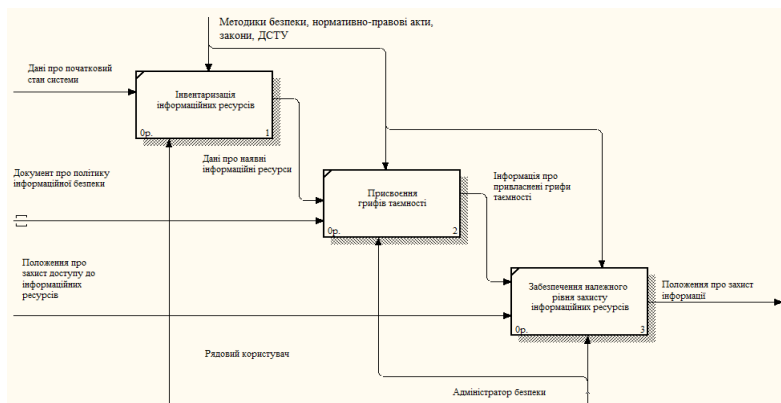

Рис. 4. Декомпозиція роботи "Захист немашинних інформаційних ресурсів"

Декомпозиція процесу забезпечення безпеки персоналу (рис. 5) визначає такі процеси, як : запобігання несанкціонованого доступу до інформаційних сервісів; контроль доступу в приміщення; захист центрів даних і комп'ютерних залів; визначення фізичних периметрів безпеки; захист обладнання.

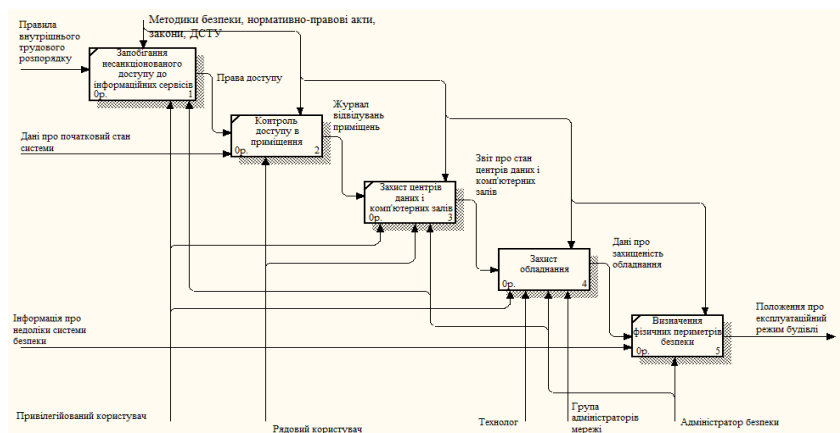

Рис. 5. Декомпозиція роботи "Забезпечення фізичної безпеки"

Декомпозиція процесу забезпечення безпеки персоналу (рис. 6) визначає такі процеси, як: складання посадових інструкцій; перевірка прийнятих на роботу; укладення угоди про конфіденційність; підвищення кваліфікації персоналу; повідомлення про слабкі місця в системі безпеки; повідомлення про інциденти у системі безпеки.

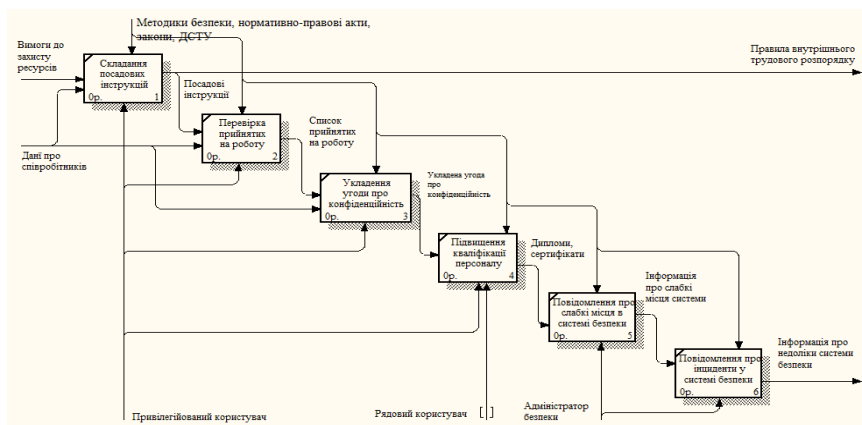

Рис. 6. Декомпозиція роботи "Забезпечення безпеки персоналу"

Декомпозиція процесу захисту обладнання (рис. 7) визначає такі процеси, як: розміщення обладнання; технічне обслуговування обладнання; захист обладнання, що використовується за межами організації; захист кабельного розведення.

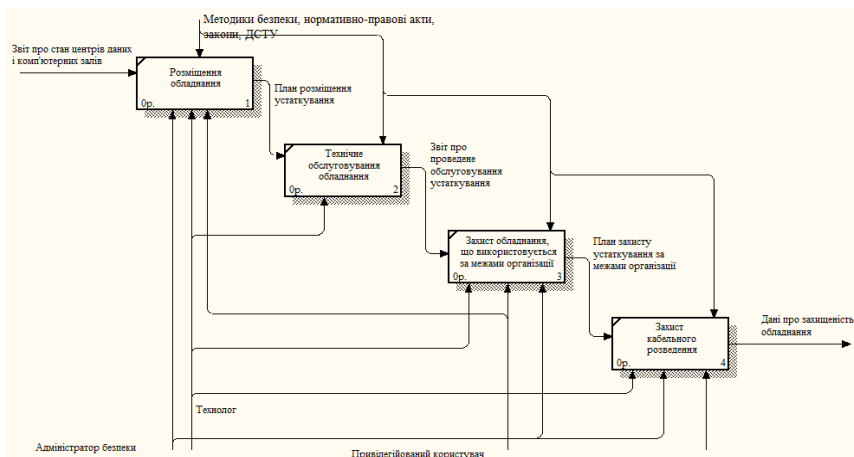

Рис. 7. Декомпозиція роботи "Захист обладнання"

Декомпозиція процесу забезпечення безпеки навколишнього середовища (рис. 8) визначає такі процеси: контроль джерел електроживлення; утилізація обладнання.

Рис. 8. Декомпозиція роботи "Забезпечення безпеки навколишнього середовища"

Декомпозиція процесу адміністрування комп'ютерних систем і обчислювальних мереж (рис. 9) визначає такі процеси, як: визначення процедур; визначення вимог до програмного забезпечення (ПЗ); визначення вимог до планування комп'ютерних систем; захист внутрішньомашинних інформаційних ресурсів; управління безпекою обчислювальних мереж.

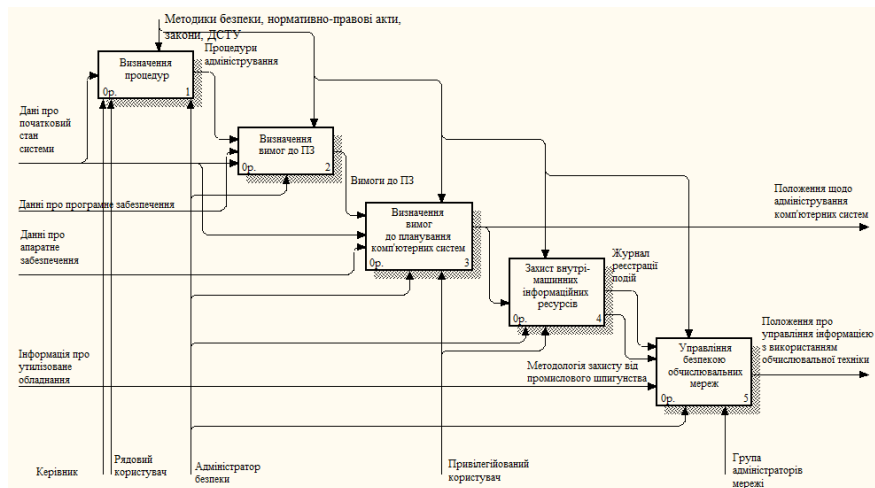

Рис. 9. Декомпозиція роботи "Адміністрування комп'ютерних систем і обчислювальних мереж"

На рис. 10 представлена декомпозиція процесу "Визначення процедур".

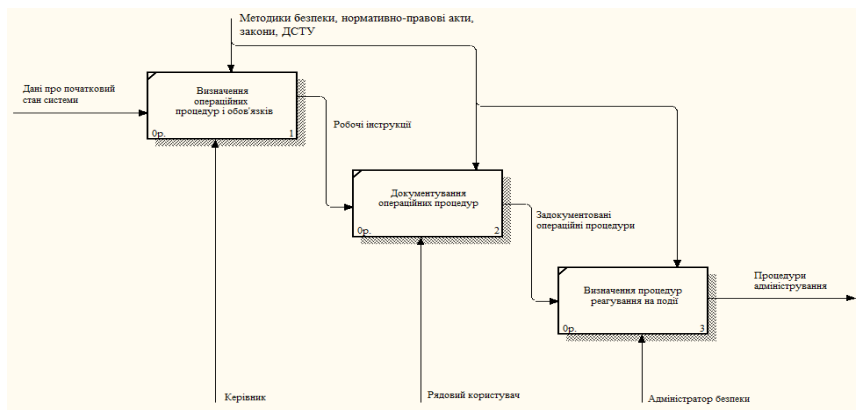

Рис. 10. Декомпозиція роботи "Визначення процедур"

Декомпозиція процесу визначення процедур (рис. 11) містить такі процеси, як (рис.А.11 додатку А): класифікація програмних засобів розробки та робочих програм; захист від шкідливого ПЗ.

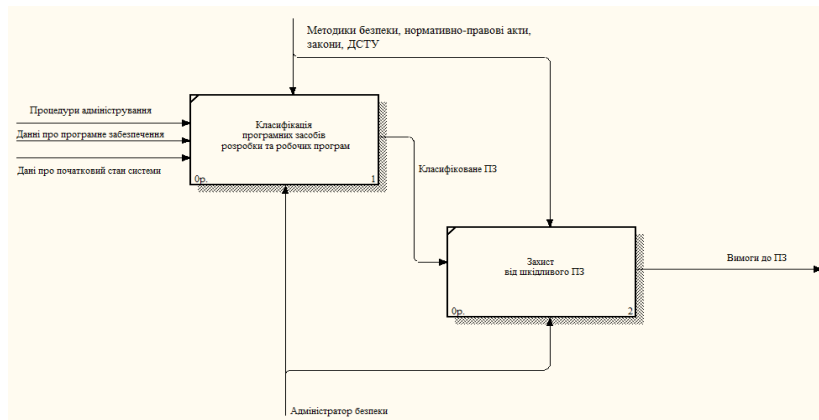

Рис. 11. Декомпозиція роботи "Визначення вимог до ПЗ"

Декомпозиція процесу визначення вимог до планування комп'ютерних систем (рис. 12) містить такі процеси, як: планування навантаження комп'ютерних систем; приймання комп'ютерних систем; реєстрація збоїв у комп'ютерних системах; керування процесом внесення змін у робочі системи; обслуговування комп'ютерних систем.

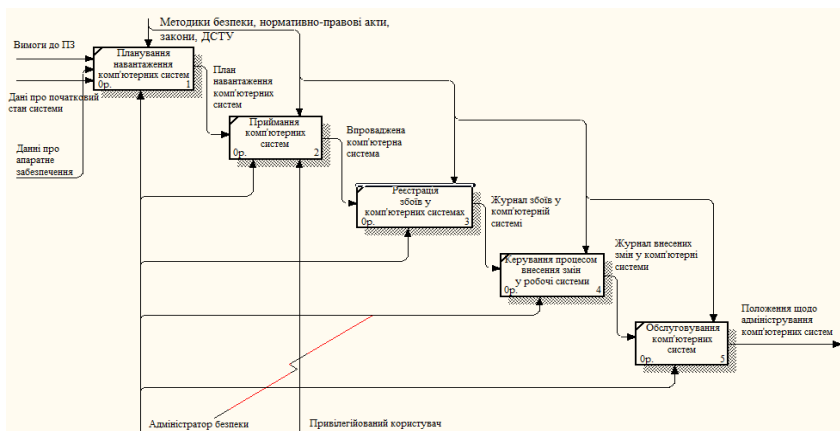

Рис. 12. Декомпозиція роботи "Визначення вимог до планування комп'ютерних систем"

Декомпозиція процесу захист внутрішньомашинних інформаційних ресурсів (рис. 13) містить такі процеси, як: створення резервних копій даних; ведення журналу реєстрації подій; захист від промислового шпигунства.

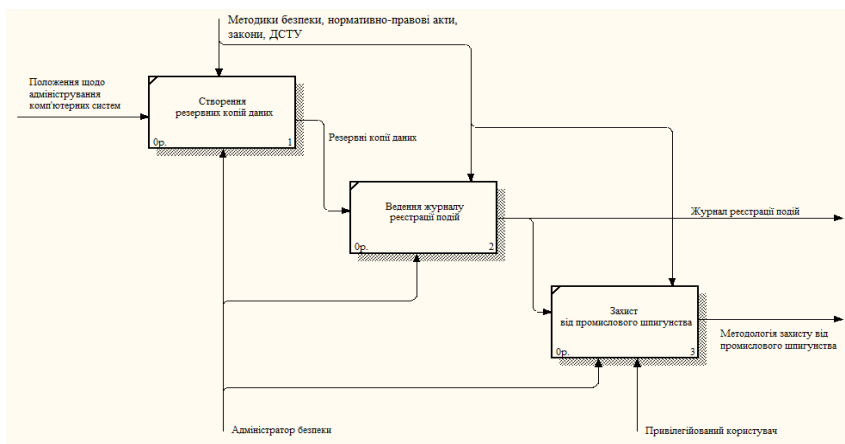

Рис. 13. Декомпозиція роботи "Захист внутрішньомашинних інформаційних ресурсів"

На рис. 14 представлена декомпозиція процесу "Управління безпекою обчислювальних систем".

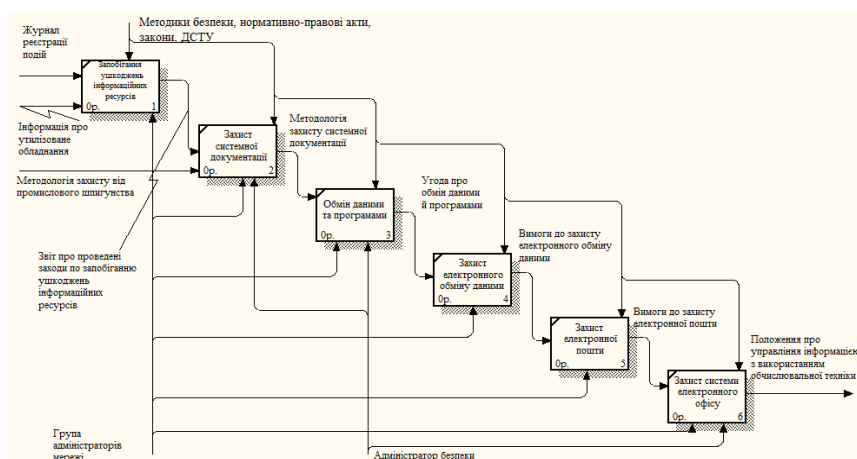

Рис. 14. Декомпозиція роботи "Управління безпекою обчислювальних систем"

Так декомпозиція процесу забезпечення додатковими засобами охорони (рис. 15) системи визначає такі процеси, як: зміцнення інженерно-технічних об'єктів; біологічні засоби захисту; керування системою охоронного телебачення; забезпечення охоронно-пожежної сигналізації.

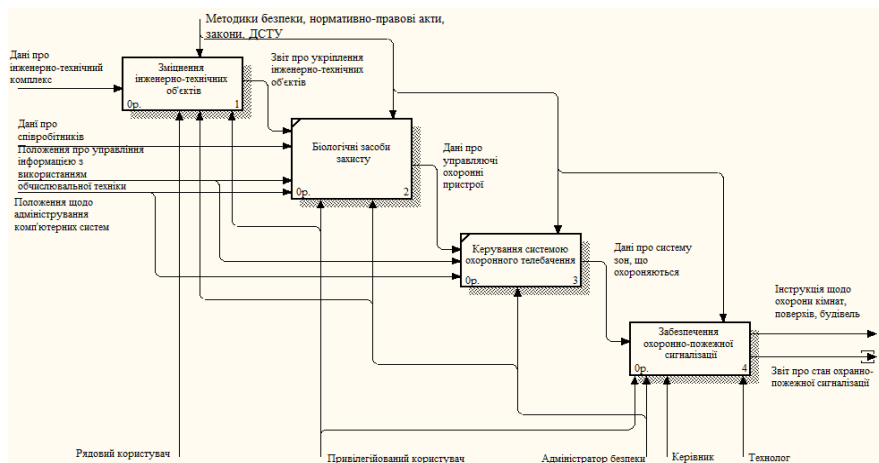

Рис. 15. Декомпозиція роботи "Додаткові засоби охорони системи"

На рис. 16 представлена декомпозиція процесу "Забезпечення охоронно-пожежної сигналізації".

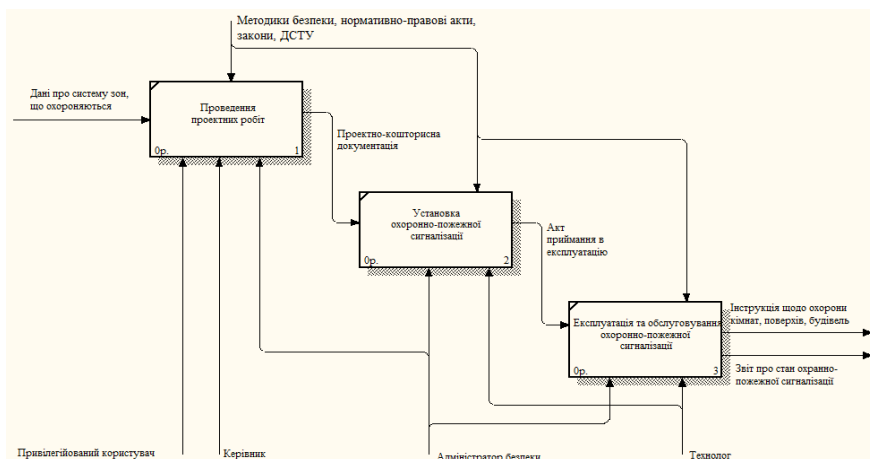

Рис. 16. Декомпозиція роботи "Забезпечення охоронно-пожежної сигналізації"

На рис. 17 представлена декомпозиція процесу "Планування забезпечення безперервної діяльності в разі позаштатних ситуацій". Діаграма дерева рішень представлена на рис. 18.

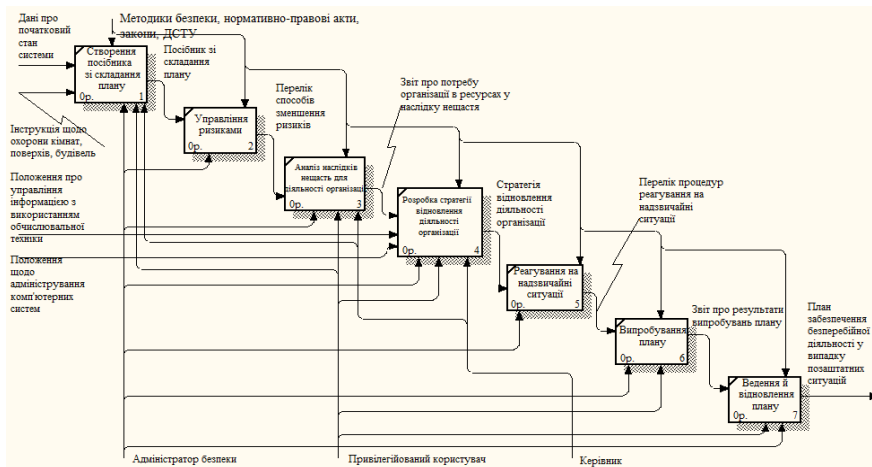

Рис. 17. Декомпозиція роботи "Планування забезпечення безпосередньої діяльності в разі нештатних ситуацій"

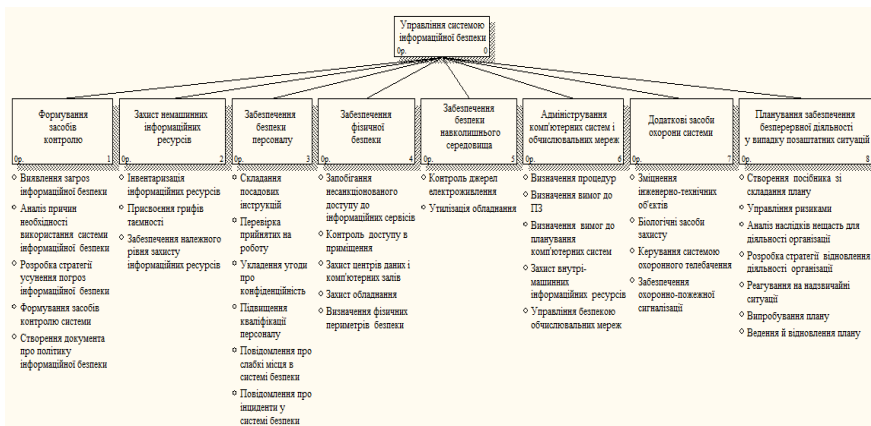

Рис. 18. Діаграма дерева рішень

ВИСНОВКИ.

Використовуючи нотацію стандарту IDEF0 була розроблена функціональна модель основних процесів управління системою

інформаційної безпеки. Основна мета цієї моделі – відображення процесів управління системою інформаційної безпеки в організації. Показано, що можливо проведення декомпозиції процесу управління системою інформаційної безпеки у вигляді восьми підпроцесів. Основна увага була приділена розгляданню вимог до адміністрування комп'ютерних систем і обчислювальних мереж.

REFERENCES:

- [1] Коломійцев, О., Голубничий, Д., Коц, Г., Третяк, В., Євстрат, Д., & Лисиця, А. (2020). Задачі дискретної оптимізації та їх постановка для розміщення засобів захисту в розподіленій системі. Збірник наукових праць ЛОГОΣ, 36-41. <https://doi.org/10.36074/20.11.2020.v5.12>.
- [2] Третяк, В., Голубничий, Д., Коломійцев, О., Мегельбей, Г., Возний, О., & Філіпенков, О. (2020). Математична модель рангового підходу. Збірник наукових праць ЛОГОΣ, 116-122. <https://doi.org/10.36074/25.12.2020.v1.40>.
- [3] Третяк, В., & Пашнева, А. (2017) Оптимізація структури сховища даних у вузлах інфокомунікаційної мережі хмарного середовища. Системи управління, навігації та зв'язку. № 4 (44). – С. 122-128.
- [4] Голубничий Д., Коломійцев О., Запара Д., Новіченко С. & Євстрат Д.І. (2020). Визначення фаз проведення аудиту та категорії порушників кібербезпеки. Scientific Collection «InterConf», (38): with the Proceedings of the 1st International Scientific and Practical Conference «Science, Education, Innovation: Topical Issues and Modern Aspects» (December 16-18, 2020) in Tallinn, Estonia; pp. PP. 1367-1375. Вилучено із: <https://www.interconf.top/archive.html>.
- [5] Голубничий Д., Северінов О., Коломійцев О., Місюра О., Третяк В., Власов А. & Крук Б. (2021). Аналіз сучасних загроз в інформаційних системах за складовими загрозами: кібербезпеки, інформаційної безпеки та безпеки інформації. InterConf, (45), 21-27. Вилучено із <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/interconf/issue/archive>.

Лукьянчук В.В.¹ , Николаев И.М.² , Васильев В.А.³ , Запара Д.М.⁴ ,
Lukianchuk V., Nikolaiev I., Vasyliiev V., Zapara D.,
Фоменко Д.В.⁵ , Кобзев В.В.⁶ , Третьяк В.Ф.⁷
Fomenko D., Kobziev V., Tretiak V.

ОПИСАТЕЛЬНАЯ МОДЕЛЬ ЗАДАЧИ ОБОСНОВАНИЯ СТОИМОСТИ ПОЛНОГО ЖИЗНЕННОГО ЦИКЛА ЗЕНИТНОЙ РАКЕТНОЙ СИСТЕМЫ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

DESCRIPTIVE MODEL OF THE PROBLEM OF JUSTIFICATION OF THE COST OF THE FULL
LIFE CYCLE OF A ZENITH ROCKET SYSTEM USING INFORMATION TECHNOLOGIES

АННОТАЦИЯ:

Предлагается описательная модель задачи обоснования стоимости полного жизненного цикла зенитной ракетной системы с использованием информационных технологий. Предлагается использовать комбинированный подход к обоснованию стоимости ЖЦ ЗРС, который

¹ доктор технических наук, старший научный сотрудник, начальник научно-исследовательского отдела научного центра Воздушных Сил
Харьковский национальный университет Воздушных Сил им. И. Кожедуба, Украина

² кандидат технических наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник научно-исследовательского отдела научного центра Воздушных Сил
Харьковский национальный университет Воздушных Сил им. И. Кожедуба, Украина

³ кандидат технических наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник научно-исследовательского отдела научного центра Воздушных Сил
Харьковский национальный университет Воздушных Сил им. И. Кожедуба, Украина

⁴ начальник научно-исследовательского отдела научного центра Воздушных Сил
Харьковский национальный университет Воздушных Сил им. И. Кожедуба, Украина

⁵ кандидат технических наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник научно-исследовательского отдела научного центра Воздушных Сил
Харьковский национальный университет Воздушных Сил им. И. Кожедуба, Украина

⁶ кандидат технических наук, старший научный сотрудник, старший научный сотрудник научно-исследовательского отдела научного центра Воздушных Сил
Харьковский национальный университет Воздушных Сил им. И. Кожедуба, Украина

⁷ кандидат технических наук, старший научный сотрудник, доцент, научный сотрудник научно-исследовательского отдела научного центра Воздушных Сил
Харьковский национальный университет Воздушных Сил им. И. Кожедуба, Украина

This work has been republished [without change]. First publication: Лукьянчук, В., Николаев, И., Васильев, В., Запара, Д., Фоменко, Д., Кобзев, В., & Третьяк, В. (2021). ОПИСАТЕЛЬНАЯ МОДЕЛЬ ЗАДАЧИ ОБОСНОВАНИЯ СТОИМОСТИ ПОЛНОГО ЖИЗНЕННОГО ЦИКЛА ЗЕНИТНОЙ РАКЕТНОЙ СИСТЕМЫ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ. *Грааль Науки*, (1), 144-153. DOI 10.36074/grail-of-science.19.02.2021.028.

предусматривает оптимальное сочетание различных методов обоснования стоимости разных стадий ЖЦ с использованием современных информационных технологий.

ВСТУП

Современные зенитные ракетные системы (ЗРС) относятся к сложным наукоемким изделиям военной техники, срок службы которых может достигать 30 и более лет. В связи с этим одной из важнейших характеристик ЗРС является величина затрат на поддержку их жизненного цикла (ЖЦ) [1-4]. В англоязычной литературе данные затраты обычно обозначаются аббревиатурой Life Cycle Cost (LCC) [1, 2, 9, 10]. Эти затраты складываются из затрат на предварительные исследования, разработку и производство изделия, а также затрат на ввод изделия в действие, применение по назначению, поддержание его в работоспособном состоянии и утилизацию по истечению срока службы [1-6].

В условиях рыночных отношений решения о разработке и закупке ЗРС конкретного типа принимается на основе технико-экономического обоснования стоимости ее полного ЖЦ. Своевременное прогнозирование стоимости ЖЦ ЗРС позволяет оценить риски и принять обоснованное решение о целесообразности участия в разработке и производстве ЗРС конкретного типа при заданных ограничениях финансовых и других ресурсов. Для разработки и производства сложных наукоемких образцов вооружения и военной техники (ВВТ), к которым относятся современные ЗРС, в развитых странах внедряется практика заключения контракта ЖЦ, когда с предприятиями промышленности заключается долгосрочный контракт на разработку, производство, сопровождение при эксплуатации, ремонт, сервисное обслуживание и утилизацию определенного образца вооружения [3-6]. Для оценки стоимости ЖЦ ЗРС в контрактах применяется ориентировочная (уточняемая) цена, которая складывается из суммы ориентировочных цен по отдельным стадиям ЖЦ.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Высокая технологическая сложность современных ЗРС обуславливает необходимость совершенствования научно-методического подхода к обоснованию стоимости ЖЦ ЗРС. В связи с этим в настоящее время актуальное значение приобрела задача разработки новых подходов к оценке стоимости ЖЦ ЗРС, учитывающих как ресурсные и временные

ограничения, так и необходимость повышения качества создаваемых изделий.

Анализ предметной области исследования [3-13] показал, что в имеющейся отечественной и зарубежной научной литературе отсутствуют публикации, в которых исследуются вопросы, связанные с обоснованием (оценкой) стоимости ЖЦ ЗРС средней и большой дальности. Исходя из этого, в данной работе проанализированы основные стадии ЖЦ ЗРС, а также представлен подход к обоснованию стоимости жизненного цикла ЗРС с использованием информационной поддержки на базе современных информационных технологий.

Обоснование стоимости ЖЦ ЗРС является важнейшим этапом поддержки принятия решения о разработке (закупке) ЗРС, а точность расчетов и объективность оценки стоимости ЖЦ напрямую влияет на правильность принятия решения. В общем случае при обосновании (оценке) стоимости полного ЖЦ ЗРС должны учитываться затраты на выполнение следующих работ [3-5, 7, 10]: выполнение исследований по обоснованию оперативно-тактических требований и концепции создания ЗРС; выполнение проектных и конструкторских работ по подтверждению технической реализуемости концепции ЗРС (адаптация созданного фундаментального научно-технического задела применительно к разрабатываемой ЗРС, разработка аванпроекта); выполнение исследований по обоснованию требований к основным тактико-техническим (ТТХ) и эксплуатационно-техническим (ЭТХ) характеристикам ЗРС, задаваемых в тактико-техническом задании (ТТЗ) на опытно-конструкторскую работу (ОКР); выполнение эскизного и технического проектирования ЗРС; разработка рабочей конструкторской документации; проведение предварительных и государственных испытаний (наземных и летных) ЗРС; освоение производства и выпуск установочной партии ЗРС; серийное производство ЗРС; эксплуатация ЗРС в течение установленного срока службы; модернизация ЗРС; снятие с производства, снятие с эксплуатации, хранение на базах резерва и утилизация ЗРС или ее основных составных частей.

Обоснование стоимости ЖЦ ЗРС осуществляется с целью получения исходных данных для выработки решений, принимаемых на всех или отдельных этапах и стадиях ЖЦ. На основе этих данных решается задача оптимизации процедур выбора варианта, который будет обеспечивать наибольшую эффективность ЗРС за весь расчетный период.

Задачами обоснования стоимости ЖЦ ЗРС являются: оценка затрат,

способных оказывать наиболее существенное влияние на стоимость полного ЖЦ ЗРС или представляющих особый интерес для решения определенных задач;

- оценка и оптимизация затрат на создание, развитие и обеспечение заданных требований к ЗРС на разных стадиях ЖЦ; сравнительная оценки вариантов технических и технологических решений и выбор наиболее эффективного варианта ЗРС, при котором обеспечивается достижение необходимых показателей эффективности ЗРС при минимизации расходов на создание и эксплуатацию изделия.

В основу обоснования стоимости ЖЦ ЗРС конкретного типа должна быть положена сегментация ЖЦ на стадии, к которым относятся [1, 2, 4]:

- 1) стадия замысла (обоснования разработки);
- 2) стадия разработки;
- 3) стадия производства;
- 4) стадия эксплуатации (использования изделия по назначению);
- 5) стадия поддержания изделия в исправном состоянии;
- 6) стадия утилизации.

Каждая стадия отвечает определенному изменению состояния изделия в ходе его эволюции.

Стадия замысла включает такие этапы, как определение общей концепции разработки ЗРС конкретного типа, научно-технические исследования учитываемых характеристик, определение основных составных частей ЗРС и их характеристик, разработка аванпроекта, формирование тактико-технических требований.

Стоимость стадии замысла определяется стоимостью теоретических и экспериментальных исследовательских работ, целью которых является создание объектно-ориентированного научно-технического задела (НТЗ), разработка новых технических решений и перспективных технологий, обоснование концепции создания ЗРС конкретного типа, оптимизация сочетания тактико-технических и эксплуатационных характеристик ее составных частей и комплектующих изделий.

Облик ЗРС, сформированный на стадии замысла, задает начальные условия для расчета стоимости остальных стадий ее ЖЦ.

Стоимость стадии разработки включает затраты на выполнение эскизного и технического проектов ЗРС, разработку рабочей конструкторской документации (РКД), изготовление опытного образца (опытной партии), предварительные (доводочные, заводские) испытания, летно-конструкторские испытания (ЛКИ) ЗУР, государственные

(государственные совместные) испытания, корректировку РКД по результатам испытаний.

На стоимость жизненного цикла ЗРС влияют тактические, технические и эксплуатационные параметры, представленные в тактико-техническом задании (ТТЗ) на разработку изделия. В связи с этим обоснование (оценка) стоимости жизненного цикла ЗРС является сложной задачей, при решении которой необходимо учитывать большое количество различных экономических показателей и характеристик ЗРС. Сложность получения достоверных прогнозных оценок стоимости ЖЦ ЗРС на стадии разработки обусловлена следующими факторами [8]:

- сложность определения ожидаемых затрат на создание составных частей и комплектующих изделий ЗРС с высокой степенью новизны (по которым ведутся опытно-конструкторские работы);
- многомерность и сложность взаимосвязей составных частей и комплектующих изделий ЗРС;
- наличие множества возможных вариантов технических решений на каждом этапе создания составных частей и комплектующих изделий ЗРС;
- внесение в процессе создания составных частей и уникальных комплектующих изделий многочисленных конструктивных и технологических изменений, приводящих к отклонениям прогнозных оценок и реальных значений технико-экономических показателей стоимости ЖЦ ЗРС от запланированных показателей.

Стоимость стадии производства определяется затратами на технологическую подготовку и развертывание серийного производства ЗРС и комплектующих изделий, испытания серийных изделий с целью контроля качества серийного производства; поставку изделия заказчику, снятие изделия с серийного производства. Для обоснования (оценки) затрат на данной стадии необходимо иметь данные об объеме выпуска продукции.

Стоимость стадий эксплуатации и поддержания ЗРС в исправном состоянии определяется стоимостью работ и средств, необходимых для поддержания ЗРС в технически исправном состоянии, подготовки к применению и применению ЗРС по назначению, то есть всех видов затрат на эксплуатационной стадии жизненного цикла ЗРС, включая затраты на техническое обслуживание, разные виды ремонтов и модернизацию. Для обоснования (оценки) затрат на данных стадиях необходимо иметь данные о количестве ЗРС конкретного типа и о принятой системе их технической эксплуатации и ремонта.

При обосновании стоимости стадий производства и эксплуатации

следует учитывать, что длительность соответствующих этим стадиям процессов зависит от численности ЗРС в группировке зенитных ракетных войск (ЗРВ), в связи с чем время ЖЦ одной конкретной ЗРС не равно времени существования некоторой их совокупности (однородной группировки). Увеличение длительности производства и эксплуатации ЗРС неизбежно приведет к увеличению стоимости ЖЦ ЗРС вследствие протекания в экономике инфляционных процессов.

Стадия изъятия включает затраты на утилизацию изделия, к которым относятся затраты на выполнение НИР по исследованию путей и способов утилизации составных частей ЗРС, их хранение и транспортировку к местам утилизации, подготовку демонтажу и демонтаж составных частей ЗРС, выделение лома и отходов, содержащих драгоценные металлы, вывоз лома и отходов.

Стоимость первых трех стадий ЖЦ ЗРС определяет для потребителя (заказчика) суммарную стоимость приобретения изделия, а стоимость вторых трех стадий определяет суммарную стоимость владения и утилизации ЗРС.

Стадии замысла и разработки обычно объединяют в одну стадию разработки. В этом случае стоимость жизненного цикла ЗРС складывается из стоимости разработки, стоимости серийного производства, стоимости эксплуатации и стоимости утилизации, распределенных по годам жизненного цикла. При обосновании стоимости ЖЦ затраты на указанных стадиях должны учитываться с учетом дисконтирования.

Обоснование стоимости ЖЦ ЗРС осуществляется на этапе приобретения. В этом случае стоимости ЖЦ ЗРС определяется по формуле [9]:

$$C_{ЖЦЗРС} = C_{пр} + \sum_{t=1}^T (I_t + K_t \pm L_t) \times \alpha_t, \quad (1)$$

где $C_{пр}$ - цена приобретения изделия; I_t - годовые эксплуатационные расходы некапитального характера; K_t - сопутствующие единовременные затраты (капитальные вложения), связанные с внедрением ЗРС в эксплуатацию; L_t - ликвидационная стоимость изделия; t - текущий год эксплуатации; T - конечный год эксплуатации (срок службы изделия); α_t - коэффициент дисконтирования.

Сложность задачи обоснования стоимости ЖЦ ЗРС конкретного типа обусловлена тем, что в состав ЗРС входит большое количество боевых и

технических средств различного функционального назначения, которые относятся к сложным изделиям с длительными сроками службы [14]. Например, в качестве составных частей в ЗРС средней и большой дальности используются радиолокационные станции (РЛС) обнаружения, опознавания и сопровождения целей кругового ((КО) и секторного обзора (СО), многофункциональные (МФ) РЛС наведения ракет, автоматизированные пункты боевого управления (ПБУ), многозарядные пусковые и пуско-заряжающие установки (ПУ, ПЗУ), зенитные управляемые ракеты (ЗУР), средства технического обеспечения, в состав которых входят радиоэлектронные, электромеханические и механические комплектующие изделия, устройства и узлы. Структурная схема ЗРС как объекта оценки стоимости ЖЦ приведена на рисунке 1.

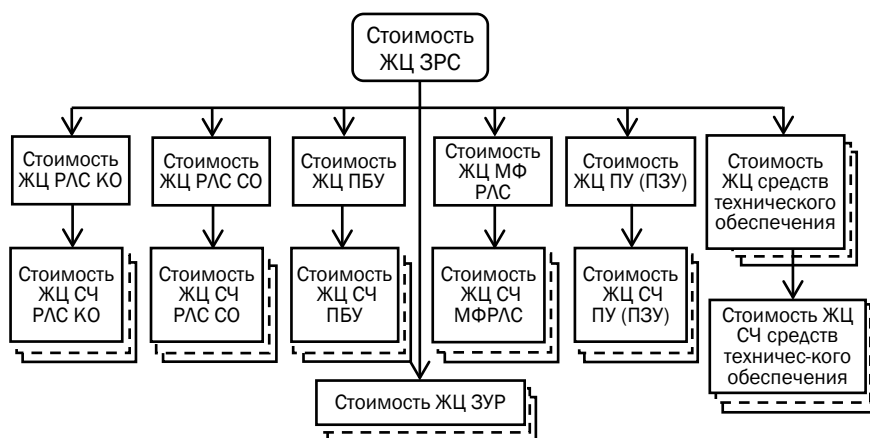

Рис. 1. Структурная схема модели стоимости ЖЦ ЗРС

Из рисунка 1 следует, что стоимость ЖЦ ЗРС $C_{ЖЦ\ ЗРС}$ складывается из стоимостей ЖЦ боевых и технических средств ЗРС:

$$C_{ЖЦ\ ЗРС} = \sum_{j=1}^M C_{ЖЦ\ j} = \sum_{j=1}^M (C_{зj} + C_{pj} + C_{пj} + C_{эj} + C_{прсj} + C_{yj}) \quad (2)$$

где M - количество составных частей ЗРС, $C_{ЖЦ\ j}$ - стоимость ЖЦ j -й составной части ЗРС, которая, в свою очередь состоит из суммы стоимостей работ, которые должны выполняться на стадиях замысла $C_{зj}$,

разработки C_{pj} , производства $C_{пj}$, эксплуатации $C_{эj}$, поддержания в работоспособном состоянии $C_{прсj}$ и утилизации C_{yj} .

Стоимости составных частей $C_{жцj}$ ЗРС складывается из стоимости их проектирования и изготовления, стоимости выполнения функции (предназначения), а также и стоимости восстановления работоспособности (боеспособности) элементов на различных этапах ЖЦ ЗРС.

Обоснование (оценку) стоимости ЖЦ ЗРС целесообразно проводить за некоторый программный период $T_{пр}$, продолжительность которого определяется следующим образом:

$$T_{пр} = T_p + T_{п} + T_{э} + T_y, \quad (3)$$

где T_p - время разработки ЗРС (от начала исследований концепции до завершения государственных испытаний); $T_{п}$ - время серийного производства ЗРС от первого до последнего образца; $T_{э}$ - время эксплуатации ЗРС до передачи последнего из них на базу хранения; T_y - время утилизации ЗРС.

Оснащение парка новыми ЗРС может потребовать дополнительных затрат $C_{доп}$ на развитие инфраструктуры $C_{инф}$, переподготовку инженерно-технического состава $C_{итс}$, создание необходимых запасов соответствующих ранее не использовавшихся материально-технических средств $C_{зап}$.

Тогда стоимость ЖЦ ЗРК можно записать можно выразить следующим образом:

$$C_{\Sigma ЗРС}(T_{пр}) = C_{жцЗРС} + C_{доп}, \quad (4)$$

где

$$C_{доп} = C_{инф} + C_{итс} + C_{зап}. \quad (5)$$

Разработка ЗРС носит итеративный характер и заключается в последовательном уточнении состава, тактико-технических и эксплуатационных характеристик на основе теоретических и

экспериментальных оценок эффективности ЗРС в прогнозируемых условиях ведения боевых действий. Выбор оптимального варианта облика и концепции создания ЗРС конкретного типа, в состав которой входит большое число составных частей разного функционального назначения, требует больших затрат времени, интеллектуальных и финансовых ресурсов. Для их сокращения необходимо, использовать подходы, базирующиеся на современных информационных технологиях [8].

Для обоснования стоимости ЖЦ ЗРС с использованием современных информационных технологий необходимо создание единой информационной среды (ЕИС), охватывающей все стадии ЖЦ изделия и позволяющей осуществлять взаимодействие с другими технологиями ЖЦ, такими как управление требованиями, конфигурацией и стоимостью изделия. ЕИС является базовым понятием CALS-технологий, представляет собой хранилище данных в распределенной компьютерной системе, объединяющей подразделения заказчика, разработчика, изготовителя и эксплуатанта ЗРС для информационного сопровождения ЖЦ изделия. Данная информационная технология должна обеспечивать информационную поддержку процессов и технологий, используемых при разработке, производстве и эксплуатации боевых и технических средств (составных частей) ЗРС [14].

Для управления стоимостью ЖЦ ЗРС с использованием технологии ЕИС информационная система должна получать следующую информацию: требования к ЗРС и ее структуре, а так же об их изменениях; варианты удовлетворения требований к ЗРС, включая их технико-экономические параметры; сведения о рисках, связанных с созданием изделия; сценарии эксплуатации изделия; длительность процессов проектирования, производства и эксплуатации (обслуживания) ЗРС и ее составных частей.

Как показывает опыт ведущих зарубежных стран, обоснование стоимости ЖЦ ЗРС в рамках ЕИС требует внедрения интеллектуальных инструментальных средств, реализующих концепцию PLM (Product LifeCycle Management) и обеспечивающих управление всей информацией об изделии и процессах его ЖЦ.

Для обоснование стоимости ЖЦ в зависимости от объема априорной информации о разрабатываемом изделии могут использоваться различные методы. В настоящее время при определении стоимости ЖЦ ЗРС могут использоваться используют следующие методы [3, 4, 9-13]: калькуляционный метод, позволяющий оценить стоимость ЖЦ ЗРС по всей совокупности работ на всех стадиях ЖЦ; аналого-сопоставительный метод,

основанный на определении стоимости ЖЦ ЗРС по данным имеющихся аналогов; метод регрессионного анализа, заключающийся в определении зависимости стоимости ЖЦ от значений тактико-технических и эксплуатационных характеристик ЗРС; метод экспертных оценок (балльный метод), заключающийся в определении для каждой ТТХ числа баллов с последующим их суммированием при интегральной оценке стоимости.

Калькуляционный метод основан на прямом калькулировании по статьям затрат каждого оцениваемого объекта затрат и его составной части. Для его использования требуются полные и подробные данные о нормативах затрат на разработку, производство и эксплуатацию, а также актуальная стоимость используемых ресурсов. Метод характеризуется высокой трудоемкостью и требованиями к наличию и качеству исходных данных. Применение данного метода затруднительно при прогнозировании стоимости этапов ЖЦ ЗРС с высоким уровнем новизны. Данный метод дает высокую точность оценки, однако он может применяться только после разработки рабочей конструкторской документации, т. е. когда изделие полностью спроектировано и может быть передано в изготовление на производство.

Использование калькуляционного метода невозможно на ранних стадиях ЖЦ ЗРС в связи с отсутствием конструкторской документации. Поэтому для оценки стоимости ЖЦ ЗРС на ранних стадиях целесообразно использовать другие методы (аналого-сопоставительный метод, метод регрессионного анализа, экспертный метод и т. д.), которые обладающие большей неопределенностью, но позволяют сформировать целевые экономические показатели, к которым необходимо стремиться при изготовлении изделия.

Аналого-сопоставительный метод предполагает оценку стоимости ЖЦ ЗРС путем сравнения и оценки аналогичных элементов статей затрат изделий аналогов и используемых в них технологий. Преимуществами данного метода являются относительная простота и скорость проведения оценки. На степень точности данного метода оказывает существенное влияние объективность и глубина аналогии сравниваемых изделий и затрат.

Для компенсации недостатков, присущих отдельным методам, возможно применение комбинированных методик оценки стоимости ЖЦ ЗРС, что позволит минимизировать степень неопределенности на ранних стадиях ЖЦ, учесть в расчете стоимости специфические характеристики ЗРС конкретного типа.

Следует отметить, что выбор метода обоснования стоимости ЖЦ ЗРС

должен осуществляться с учетом исходных данных, необходимых и достаточных для проведения оценки стоимости ЖЦ ЗРС. Исходные данные в свою очередь определяются стадией ЖЦ ЗРС и зависят от видов затрат, возможных к возникновению на каждой стадии в отдельности.

ВИСНОВКИ

Таким образом, стоимость жизненного цикла ЗРС складывается из стоимости приобретения, стоимости владение и стоимости утилизации, распределенных по годам жизненного цикла. Обоснование стоимости ЖЦ ЗРС является важнейшим этапом поддержки принятия решения о разработке (закупке) ЗРС, а точность расчетов и объективность оценки стоимости ЖЦ напрямую влияет на правильность принятия решения. Основной целью обоснования стоимости ЖЦ ЗРС является получение исходных данных для выработки решений, принимаемых на всех или отдельных стадиях ЖЦ изделия.

Обоснование стоимости ЖЦ ЗРС представляет собой процесс экономического анализа, который может быть проведен как для жизненного цикла ЗРС в целом, так и для его отдельных составных частей в различных комбинациях. Для достижения максимального эффекта такого анализа предлагается использовать комбинированный подход к обоснованию стоимости ЖЦ ЗРС, который предусматривает оптимальное сочетание различных методов обоснования стоимости разных стадий ЖЦ с использованием современных информационных технологий.

REFERENCES:

- [1] RTO TR-SAS-054. 2007. Methods and models for life cycle costing RTO-SAS-054 Task Group Technical Report.
- [2] RTO TR-SAS-069. 2009. Code of practice for life cycle costing RTO-SAS-069 Task Group Technical Report. www.rto.nato.int.
- [3] Голубев С. С., Кукушкина Г. Р. Проблемы развития системы управления полным жизненным циклом вооружения, военной и специальной техники // Экономика высокотехнологичных производств. – 2020. – Том 1. – № 4. – С. 183-196. – doi: 10.18334/evp.1.4.111157.
- [4] Доброва К. Б., Лютова Е. А. Общая постановка задач развития экономических механизмов управления жизненным циклом вооружений, военной и специальной техники // Вопросы инновационной экономики. – 2020. – Том 10. – № 1. – С. 375-386. doi:10.18334/vinec.10.1.100023.
- [5] Ростовцев С. А. Формирование контракта жизненного цикла продукции ОПК / Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. – 2018 –

- C. 96-100. file:///D:/Users/Admin/Downloads/formirovanie-kontrakta-zhiznennogo-tsikla-produktsii-opk%20(1).pdf.
- [6] Опрышко Н. В. Лычагина Д. А. Сравнительный анализ бизнес-моделей жизненного цикла в отечественной и зарубежной практиках / Московский экономический журнал. – 2020. – № 7. – С. 372-379. DOI 10.24411/2413-046X-2020-10489.
- [7] Тихонов А. И., Лазников Н. М., Зуева Т. И. Применение показателя стоимости жизненного цикла инновационного изделия на авиапромышленном предприятии / Электронный журнал «Труды МАИ» – 2013. – Выпуск № 70. – С. 1-19. <http://trudymai.ru/upload/iblock/ec5/ec57f022968dbf7727bb59026dda1344.pdf>.
- [8] Третьяков О. В. Математическая модель оценки стоимости основных этапов жизненного цикла корабля с использованием систем информационной поддержки / Программные продукты и системы. – 2014. – № 2. – С. 125-130. file:///D:/Users/Admin/Downloads/matematiceskaya-model-otsenki-stoimosti-osnovnyh-etapov-zhiznennogo-tsikla-korablya-s-ispolzovaniem-sistem-inform.
- [9] Методика определения стоимости жизненного цикла и лимитной цены подвижного состава и сложных технических систем железнодорожного транспорта (основные положения). <http://ipem.ru/images/stories/Files/lcc/llc%20methodology%20rzd.pdf>.
- [10] Шнягина Т. Ю., Шаменок Д. С., Каледина Э. В., Землянухин К. Ю. Перспективы развития технологии управления стоимостью жизненного цикла изделия. / ФГУП «РФЯЦ-ВНИИЭФ». – 2018. – С. 286-293. <http://book.sarov.ru/wp-content/uploads/2018/12/16-molodej-v2-2018-58.pdf>.
- [11] Панов В. В. Формирование рационального облика перспективных авиационных ракетных систем и комплексов. Справочное издание // В. В. Панов, Г. И. Горчица, Ю. П. Балыко, О. В. Ермолин, В.А. Нестеров, М. Ю. Куприков, Л. В. Маркин — М.: Машиностроение. – 2010. — 608 с. <https://www.twirpx.com/file/2477387/>.
- [12] Ростовцев С. А. Основные методы и модели определения стоимости жизненного цикла продукции ОПК / Известия Тульского государственного университета. Экономические и юридические науки. – 2017. – С. 42-47. file:///D:/Users/Admin/Downloads/osnovnyye-metody-i-modeli-opredeleniya-stoimosti-zhiznennogo-tsikla-produktsii-opk%20(4).pdf.
- [13] Быков В. А., Парненко А. А., Парненко А. Е., Шариков А. В. Подход к формированию методики оценки стоимости жизненного цикла беспилотного воздушного судна вертолетного типа / Радиопромышленность. – 2020. – Т. 30. – № 4. – С. 62-71. DOI: 10.21778/2413-9599-2020-30-4-62-71.
- [14] Зубарев В. В., Ланецкий Б. М., Лук'янчук В. В., Ніколаєв І. М. Системно-концептуальні аспекти управління повним життєвим циклом системи зенітного ракетного озброєння // Озброєння та військова техніка. – 2020. – №2 (26). – С. 3-12. DOI: [https://doi.org/1034169/2414-0651.2020.2\(26\).3-12](https://doi.org/1034169/2414-0651.2020.2(26).3-12).

Олейников Сергій Миколайович¹

Oleinykov S.

ПРАВОВІ ОБМЕЖУВАЛЬНІ ІМПЕРАТИВИ ДЛЯ ВЛАДИ: ВИДИ ТА СКЛАД

LEGAL RESTRICTIVE IMPERATIVES FOR POWER: TYPES AND COMPOSITION

АНОТАЦІЯ:

Аналізується публічно-правовий вираз, інституційне оформлення та юридичні управлінські можливості влади, як правової організації. Ця ознака є істотною для моделі публічної влади, надає її атрибутам юридично-обмежувального сенсу. В соціальних комунікаціях влада відбиває особливості її нормативно-правової організації та функціонування. Вона впорядковує соціальні системи, підкоряючи суб'єктів меті збереження правового порядку, спирається на легітимні заходи примусу, прагнучи виконання суб'єктами алгоритму правомірної поведінки. Інститути сучасної влади функціонують в правовому режимі, що визначений «позитивними» та «негативними» обов'язками держави. Сучасні демократії конституційно визначають кордони їх повноважень. Правові обмеження влади в сукупності складають системне утворення, єдність елементів, визначених поняттями «принципи організації і роботи інститутів влади», «методи правового обмеження влади», «механізм» та «правовий режим обмеження державної влади». Серед обмежувальних влади чинників згадуються поля саморегуляції – сфери приватного життя та вільної діяльності інститутів громадянського суспільства.

ВСТУП

Демократична трансформація влади та адаптація до її конститутивних умов акцентує увагу на спрямованість її ресурсів для підтримки правового порядку в усіх сферах суспільства, який потенційне придатний для забезпечення національної безпеки, стабільності і стабільного розвитку.

Моделі такого порядку та алгоритми його відтворення залучають оптимальні раціонально-правові форми організації і способи здійснення публічної влади та засоби, що визначають сфери та межі повноважень її інститутів, форм і меж контролю над нею в умовах особливих модифікацій

¹ канд. юрид. наук, доцент кафедри теорії і філософії права¹; провідний науковий співробітник²

¹Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Україна;

²НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування АПРН України

політичних режимів.

В напрямках дослідження феномену влади її функціональність, реалізація владно-управлінського потенціалу, сполучена із класичними уявленнями про її спроможність легально впливати на поведінку людських спільнот з опорою на волю, примус, авторитет, які відзначені в теоріях «опору» (Д. Картрайт), «розділу зон впливу» (Д. Ронг) та інших. Жодне трактування не є універсальним. Проте, філософське-соціологічні узагальнення допускають виділ властивостей влади, її природи та призначення. Влада отримує свій публічно-правовий вираз, інституційне оформлення та юридичні управлінські можливості як правова організація. Така юридично-вимірювана ознака є визначальною для сучасної публічної влади, і надає її класичним атрибутам юридично-обмежувального сенсу – меж втручання, використання ресурсів та сфер їх застосування. Влада, як явище суспільне, генерується соціальною взаємодією людей, як нормативних істот; виявляється (нормативно та інституційно) в до-політичній, асиметричній (державній), громадській та інших формах що відбивають особливості нормативно-правової інституалізації її організації та функціонування; об'єктивується в формі владних соціальних відносин – суспільно-значних, відносно стабільних, типових (а не одноразових або ситуативних); впорядковує різні соціальні системи, підкоряючи їх правовими засобами меті створення та підтримки моделі правового порядку, усталеного розвитку; використовує правові інструменти забезпечення правопорядку, діапазон яких змінюється відповідно типу державно-правового (політичного) режиму – від режимів автаркії до демократичних, здатних до контролю над владою; спирається на правові (легітимні та легальні) заходи примусу до суб'єктів з метою забезпечення виконання ними алгоритму позитивної юридично значущої поведінки (юридичної, моральної, традиційної, релігійної), її примусової корекції (покарання, запобіжні міри, санкції) – в тому обсязі та мірі, які підтримуються та забезпечуються публічною владою і є придатними для неї в умовах різних політичних режимів – клерикальних чи світських, авторитарних чи демократичних. Засоби імперативного чи рекомендаційного впливу стають доречними тією мірою та засобами, які є оправданими і припустимими у відносинах публічно- чи приватноправового характеру, в залежності від інтересу, який влада захищає чи забезпечує.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

Сучасна модель демократичної влади передбачає функціонування її інститутів в правовому режимі, що визначений «позитивними» та

«негативними» *обов'язками держави*. Сучасні демократії конституційно визначають *кордони повноважень*, які адресовані органам публічної влади і втілюються, передусім, в їх правовому статусі. Цим пояснюється акцент авторських досліджень на правових формах їх діяльності [1, с. 25-33; 2, с. 150-161; 3, с. 21-23; 4, с. 15-22; 5, с. 53-56], її правових меж та процедурному порядку здійснення функцій, статусі публічних суб'єктів влади, зосереджуючи в полі зору її конституційні основи, прояви тіньової нелегітимної влади, перевищення ними повноважень та зловживання ними, як види їх виходу за правові межі.

Види правових обмежень влади. Правові обмеження поділяються: за ступенем спільності – прості (заборона, позитивне зобов'язання) і комплексні (механізм врегулювання конфлікту інтересів, механізм поділу влади); за поведінкою владного суб'єкта – активні (обов'язок, вимога) і пасивні (заборона, обмеження); за галузевою належністю – конституційні, адміністративні та ін.; за сферою реалізації – міждержавні і внутрішньодержавні; за змістом – матеріально-правові (штраф), морально-правові (догана) і організаційно-правові (звільнення); за об'єктом впливу – загальні, індивідуальні та спеціальні; за характером організації відносин – матеріальні та процесуальні; за функціями права – регулятивні та охоронні. В дослідженнях виділяють види конститутивних обмежень влади – аксіологічні; самообмеження та обмеження, адресовані владним структурам – органам влади, державним службовцям тощо [6, с. 65-70]. Правові обмеження владних повноважень втілюються, передусім, в статусі державних службовців. Обмеження їх прав визначають як гарантованість реалізації службової діяльності в сфері дотримання державними службовцями публічного інтересу (прав і законних інтересів громадян і організацій) і припинення будь-яких зловживань своїми обов'язками [7, с.17]. Слушною є класифікація за метою встановлення обмежень та заборон: а) в політичній сфері; б) в службових повноваженнях; в) немайнових вигід; г) використання засобів забезпечення в неслужбових цілях [8, с. 22-24].

Введення в науковий обіг дефініції процесуально-правового обмеження, як формалізованого в процесуальних нормах правового засобу, що визначає межі діяльності публічних владних суб'єктів спрямованого на досягнення балансу інтересів особистості, суспільства і держави. Межі діяльності владних суб'єктів детерміновані в правовому статусі неприпустимістю порушення суб'єктивних прав особистості і деструктивного втручання в інститути суспільства.

Це обумовлює специфіку складу правових обмежень публічної влади – на загальнодержавному та муніципальному рівні (місцевому самоврядуванні). До елементів складу обмежень влади доцільно включити такі.

1. *Принципи організації і роботи* – засновані на керівних ідеях імперативні правові вимоги до влади, що втілюють міжнародно-правові стандарти й забезпечують її легітимне функціонування згідно з інтересами суспільства. Зокрема, органи влади реалізують повноваження в межах, вимогливо визначених законом в рамках спеціально-дозвільного принципу. Необхідність справедливості в юридичних процедурах очевидна. Часто вирішення питання (надання соціальної допомоги, розв'язання спору тощо) залежить не стільки від тексту закону, скільки від дій адміністративних органів. Тому важливо заперечення використання органами влади адміністративних процедур для задоволення власних амбіцій. Належна правова процедура зберігає справедливість: закон рівним, незалежно від політичного, соціального чи іншого статусу.

Верховенство права, як ключовий принцип апіорно втілює імператив його первинності до позитивного закону, є концентрованим виразом ідеї обмеження влади, що, в свою чергу, має наслідком виявлення теоретичних і практичних аспектів встановлення *ціннісних критеріїв* правового закону.

Принцип верховенства права є політичним ідеалом в сучасному глобальному дискурсі, закріплений у міжнародних актах і містить ключову ідею функціонування влади в правових межах. Кожний суб'єкт влади обмежений низкою правових принципів, як основ стабільність конституційного ладу. Ця вимога означає, передусім, встановлення меж її правомірної діяльності в компетенції та повноваженнях, відбиваючи сенс запобігання перетворення закону в інструмент панування. Верховенство права – джерело легітимації влади, а законослухняний уряд гідний поваги. Це широко популярне поняття невлучно і цим частково пояснюють його універсальну привабливість [9, с. 232].

Правовим обмеженням інститутів влади є не лише факт існування конституції, а й вимога до їх діяльності щодо реального захисту прав людини. Останнє складає базовий зміст позитивних зобов'язань держави. Свободи особистості мають перебувати під заборонаю для державного втручання. З іншого боку, діяльність держави щодо захисту порушених прав і свобод також повинна перебувати в межах закону [10, с. 40-46]. Отже, принцип верховенства права передбачає формування та діяльність органів держави в правових межах, а кожний інститут держави має відповідне правове

оформлення для забезпечення правової справедливості й стабільності конституційного ладу.

2. *Метод правового обмеження державної влади* – поєднання імперативних способів, прийомів і засобів юридичного впливу в сфері владних відносин, за допомогою яких діяльність державної влади зберігається в правовому полі, направляється на виконання конституцій і законів в юридично встановлених формах. Елементи методу правового обмеження державної влади відображені в правовому статусі владних суб'єктів, у змісті правовідносин з їх участю і ін.

3. *Механізм правового обмеження державної влади* – комплекс взаємопов'язаних юридичних засобів, які обмежують неправомірні діяння чи бездіяльність інститутів влади. У цьому механізмі взаємопов'язані регулятивні та охоронні, прості і комплексні, нормативні та правореалізаційні та інші юридичні засоби. Організаційно-правовий механізм обмеження державної влади виражений в поєднанні принципів поділу і єдності державної влади, де поділ влади – юридично визначений розподіл повноважень щодо її здійснення між незалежними один від одного органами. Даний принцип в залежності від історичного періоду, еволюції форми держави може в допустимих межах трансформуватися, проте його суть залишається незмінною. Завдяки конституційній системі стримувань і противаги встановлюються правові бар'єри проти концентрації влади.

4. *Правовий режим обмеження державної влади* встановлено конституціями демократичних держав, їх конституційними законами (напр., статутними законами про голову держави, парламент та статус депутатів, органи виконавчої влади та місцеве самоврядування). Режим обмеження державної влади – сукупність юридичних засобів, методів, типів і механізмів правового регулювання в сфері реалізації владних повноважень. Він забезпечує стійкий стан юридичної правомірності державної влади, її відповідність вимогам закону.

У формально-юридичному сенсі обмеження державної влади – *комплексний інститут права*, заснований на публічно-правових принципах з використанням переважно імперативного методу правового регулювання. Він об'єднує норми конституційного, муніципального, адміністративного, кримінального, бюджетного, податкового та інших галузей права.

Але варта увага до сфер та меж функціонування влади в умовах її постійного еволюціонування. Щоб громадянське суспільство було здатне ефективно обмежувати державну владу, необхідно, щоб названі правові інструменти були детально опрацьовані і законодавчо закріплені. Однак,

практика державного будівництва свідчить про те, що закріплення в конституційному законодавстві положень теорій правової держави і поділу влади часто не є серйозною перешкодою для встановлення недемократичних режимів (авторитарних або тоталітарних). Останнє є важкою перешкодою демократичному транзиту держав, виконанню ними гуманітарних обов'язків. Наївно припускати, що держава буде зацікавленою у розвитку того, що її контролює і обмежує. Основна мета обмеження державної влади – це недопущення діяльності останньої *не в інтересах суспільства і людини*, супротив них.

У науці немає єдиного розуміння таких понять, як «сфери діяльності держави», «види діяльності держави», «повноваження держави», «компетенція», «обов'язки держави», але при цьому ці та схожі з ними поняття часто використовуються в нормативно-правових актах.

Затвердження початків правової держави свідчить про напрям до правового прогресу. Це означає, що політична влада ставиться під егіду права, під його контроль і, отже, повинна функціонувати в якості такої в поєднанні і взаємодії з інститутами суспільства. Будь-яке ж правове регулювання влади означає її впорядкування, що, з одного боку, передбачає організаційне і змістовне зміцнення владних інститутів, наділення їх гарантованої компетенцією, а з іншого - обмеження влади певною системою правил, встановленням її обов'язків.

Поза межами повноважень державної влади існує *сфера саморегуляції громадянського суспільства* і *сфера життєдіяльності людини*, вільні від державно-владного втручання. Той же факт, що під впливом державної влади знаходиться багато сфер суспільного життя, аж ніяк не свідчить про те, що вона не має кордонів. Навпаки, ряд соціальних факторів, подолати які влада не в змозі, свідчать про те, що поза її межами існує досить широка сфера суспільних відносин, вільних від політичної влади (за умов демократичного режиму правління). Перш за все це: а) сфера приватного життя і свободи людини (privacy), включаючи обмежений доступ до себе, контроль над персональною інформацією, захищену індивідуальність та інтимність [11, с. 107-144]; б) сфера вільної діяльності інститутів громадянського суспільства, на які держава не в праві довільно зазіхати. Допустимі можливості державної влади обмежувати цю свободу повинні бути встановлені виключно на конституційному рівні і будь-якого розширеному тлумаченню підлягати не можуть [12].

Обмеження сфер і видів діяльності держави пояснюється, по-перше, постійним прагненням держави до розширення. Публічна політична влада

виступає свого роду вищим рівнем влади соціальної, в тому сенсі, що її силовий потенціал значно вище, ніж, наприклад, у влади партійної, релігійної та ін. Але пропорційне цьому потенціалу істотно зростає тенденція цієї влади до проникнення в усі сфери людської життєдіяльності, прагнення до тотального контролю над суспільством. В кінцевому рахунку для того, щоб соціум міг нормально функціонувати і розвиватися, виникає потреба в обмеженні трансгресивної природи публічної влади.

По-друге, чим більше держава проникає в сфери людської життєдіяльності, тим сильніше вплив його деструктивних властивостей, викликаних відсутністю безпосередньої зацікавленості державних службовців у вирішенні суспільних завдань, тобто, наприклад, такі проблеми, як неефективність управління та корупція збільшуються пропорційно розростанню держави.

По-третє, гіпертрофована в обсягах своїх повноважень держава паралізує природні соціальні механізми регуляції життєдіяльності суспільства.

По-четверте, велике поле державного втручання породжує відповідний обсяг (чисельність) державного апарату, що вимагає на своє утримання значні кошти, що в кінцевому підсумку позначається на величині податків з населення.

У такій моделі обмеження державної влади, якщо обмеження сфер і видів діяльності держави є їх скорочення, то обмеження повноважень державної влади – це скорочення її прав на вчинення будь-яких дій або на прийняття якихось рішень в тих сферах і видах діяльності, які залишилися у віданні держави. Подібно до того, як державна влада прагне до розширення сфер свого впливу, вона також розташована до збільшення обсягу своїх повноважень в різних сферах життя суспільства.

В механізмі обмеження влади визначення її меж, перш за все, юридично визначено в обсязі *повноважень владних суб'єктів*. Юридична визначеність владних повноважень, їх меж і обсягу можуть надавати і негативного впливу навіть в рамках закону, і не обов'язково виходячи з особистості і корисливої зацікавленості. В силу того, що в нормативно-правових актах досить складно змодельовати різноманітні ситуації реальному житті, законодавець часто користується розпливчастими формулюваннями, які визначають рамки повноважень того чи іншого органу або суб'єкта державної влади. Такі повноваження часто називають прихованими або *дискреційними*. Також нерідко використовують поняття «дискреційна влада».

Наявність дискреційних повноважень пояснюється переважанням

доцільності над законністю при надзвичайних або особливих обставин, коли досягнення поставленої мети може бути здійснено будь-якими розумними засобами. Однак, дискреційні повноваження здійснюються і за звичайних обставин, хоча б в силу того, що не всі конкретні життєві ситуації можна змодельовувати в правовій нормі, та передбачити в законодавстві всі можливі варіанти вирішення юридично значущої справи.

Різновидом «шкідливого» потенціалу владних повноважень є формально абсолютно легальні повноваження владних структур держави, починаючи від зайвих перевірок організацій, ліцензування, виділення квот, наглядових повноважень і закінчуючи необмеженим обсягом повноважень вищих органів державної влади. Сумнівні владні повноваження по необґрунтованому підвищенню різних видів податкових надходжень.

Одне з найскладніших питань лібералізму полягає у визначенні межі державного втручання, визначенні того мінімуму держави, при якому вона, з одного боку, виконувала б функції, необхідні суспільству (її конституційні обов'язки – негативні та позитивні), а з іншого – прямо чи опосередковане не порушувала прав, свобод та інтересів громадян в захищених законом сферах їх життя.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В процесі функціонування державна влада схильна до порушень в формах втручання до кола правомірних інтересів громадян і створення перешкод правам та свободі реалізації ними приватних та публічних інтересів. Обмеження сфер діяльності, повноважень, а також обмеження повсякденної діяльності та рішень цілком відповідає завданню недопущення перетворення держави в інститут, відчужений від інтересів суспільства. Зведення його обсягу до необхідного мінімуму, а також оперативне припинення рішень, які не відповідають інтересам суспільства, природним чином скорочує всі негативні явища державної влади.

Обмеження сфер діяльності держави передбачає скорочення тих сфер суспільних відносин, в яких виконання державою притаманних йому видів діяльності (правотворчість, виконавча діяльність, контроль та ін.) не є необхідним і цілком може бути замінено цивільним саморегулюванням. Зменшення сфер діяльності держави призведе до зростання приватної ініціативи.

Отже, якщо обмеження сфер державної діяльності є відмежування певних суспільних відносин і діяльності їх суб'єктів від держави, то

обмеження повноважень – це їх оптимальна мінімізація в рамках суспільних відносин, що зберігаються в державному віданні.

Визначення складу та видів правових обмежень варто розглядати й у зв'язку з впливом численних факторів впливу на механізм обмежень влади – прав і свобод людини, системи соціального контролю над владою, міжнародних організацій, правосвідомості, архетипів сприйняття влади та ін. Заслугує окремого дослідження використання цифрових технологій в процесі інформаційного обміну між інститутами влади та суспільством.

REFERENCES:

- [1] Олейников С. (1999) Методологічні основи дослідження правових форм діяльності держави. *Вісник Академії правових наук України*, (3), 25–33.
- [2] Олейников С. (2012) Функції держави і правові форми її діяльності. *Державне будівництво і місцеве самоврядування*, (23), 150–161.
- [3] Олейников С. Н. (2021) К атрибутам правовой природы публичной власти. *Электронный инновационный вестник*, (1(18)), 21–23;
- [4] Олейников С. М. (2021) Природно-правовий детермінізм обмежень влади. *Сучасні наукові дослідження: соціально-політичний та правовий виміри* : матеріали І Міжнародної спец. наук. конф., м. Полтава, 23 квітня, 2021р./ Міжнародний центр наук. досліджень. Вінниця : Європейська наук. платформа, 15-22.
- [5] Олейников С. М. (2020) Правова природа публічної (державної) влади. «*Science and Global Studies*»: Abstracts of scientific papers of V International Scientific Conference. Prague, Czech Republic, December 30, 2020, 53-56.
- [6] Макогон Б.О. (2016) Конститутивные виды ограничений функционирования публичных властных структур. *Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление*. (8 (75)), 65–70.
- [7] Козбаненко В.А. (2003) Правовое обеспечение статуса государственных и муниципальных служащих: общее и особенное. *Государство и право*, (1), 13–24.
- [8] Охотский Е. В. (2003) Правовой статус государственного служащего Российской Федерации. *Государство и право*, (9), 22–24.
- [9] Brian Z. Tamanaha. (2012) The history and elements of the rule of law. *Singapore Journal of Legal Studies*, 232–247.
- [10] Словська І. Є. (2015) Правові обмеження функціонування державної влади в контексті захисту національної безпеки. *Право та державне управління*, (1 (18)), 40–46.
- [11] Серьогін В.О. (2010) *Право на недоторканість приватного життя (прайвесі) у конституційно-правовій теорії та практиці*. Харків: ФІНН, 608 с.
- [12] Вениславский Ф. *Правовое ограничение государственной власти как необходимое условие конституционной стабильности*. Вилучено з: https://online.zakon.kz/my/Document/?doc_id=30961381

NOTES

[illegible]

SCIENTIFIC EDITION

COLLECTIVE SCIENTIFIC MONOGRAPH
THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT
OF LEGAL KNOWLEDGE, NATIONAL SECURITY AND
PHYSICAL EDUCATION OF CITIZENS

EDITION 1

English, Ukrainian and Russian

Signed for publication: 31.03.2021 (online) & 31.08.2022 (print)

Format 60×84/16. Offset Paper. Digital printing.

The headset is Franklin Gothic Book.

Conventionally printed sheets 5,94.

Circulation: 150 copies.

Printed from the finished original layout.

Publisher (ISBN) :

TX 75001, United States, Texas, Dallas

Primedia E-launch LLC

E-mail: info@primediaelaunch.com

URL: www.primediaelaunch.com

Compilers; publisher of printed copies:

21037, Ukraine, Vinnytsia, Zodchykh str. 18/81

NGO European Scientific Platform

Tel.: +38 098 1948380; +38 098 1956755

E-mail: info@ukrlogos.in.ua

URL: www.ukrlogos.in.ua

Certificate of the subject of the publishing business: ДК № 7172 of 21.10.2020.